

STUDENTSKI CASOPIS

tribouna

LJUBLJANA, letnik XXXI, 11. november 1981 Številka 6/7 Cena 10,-

SPLOŠNO:

Produktivnost dela oziroma izkoristek produkcijskih sredstev, vključenih v produkcijo, mednje spada tudi delavec, je ob danih materialnih pogojih odvisna tudi od organiziranosti produkcijskega procesa. Čim bolj je produkcijski proces usklajen z materialnimi pogoji dela, boljše je gospodarjenje s produkcijskimi sredstvi in optimalnejše izkoristke vloženega živga in minuloga dela omogoča. Družbena produkcijska razmerja imajo torej svoje korenine v materialnih pogojih dela, torej v tehnologiji dela. Kolikor se spreminjajo materialni pogoji produkcije, sledijo tem tudi spremembe v tehnologiji dela. Kolikor se spreminjajo materialni pogoji družbene produkcije v celoti, sledijo tem tudi spremembe v družbenih produkcijskih razmerjih v celoti.

Ker so materialni pogoji dela temelji, na katerem gradijo producenti ustrezne organizacijske rešitve, je logično, da organizacijski prijem, ki se konkretnim materialnim pogojem dela ne podreja, znižuje produktivnost dela. S stalnim produciranjem novih materialnih pogojev dela se spreminja tudi organizacija dela. Vrši se Darwinov naravni izbor. V človeški zgodovini se spreminjajo družbeni produkcijski načini.

Kdor bolj obvlada matematični jezik od politično ekonomskega, mu ponavljam zgornja dva odstavka v obliki matematičnega zapisa (Tisti, ki so prva 2 odstavka razumljivi, lahko naslednje 3 preokročijo.):

Naj bo $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ zvezna funkcija, definirana na končnem zaprtem intervalu

$$[a_i \leq x_i \leq b_i]$$

kjer je indeks posamezne neodvisne spremenljivke x_i . Torej i zavzema vrednosti naravnih števil od 1 do n . Posamezna neodvisna spremenljivka x_i naj predstavlja konkretni materialni pogoj dela, njena vrednost pa temu ustrezno prisotno količino. Funkcija f naj bo taka, da izraža produktivnost dela v odvisnosti od neodvisnih spremenljivk x_i , to je materialnih pogojev dela, glede na njihovo organiziranost v produkcijskem procesu. Spodnja meja intervala a_i naj predstavlja spodnjo mejo materialnega pogoja x_i , do katere je produkcijski proces še možen, b_i pa zgornjo mejo. (Zgornja meja v produkciji je na prvi pogled nenavadna, če pozabimo, da imamo veseposod namerščene raznorazne varovalne sisteme) /V območju, kjer vsaj ena neodvisna spremenljivka x_i zavzame vrednost a_i oziroma b_i , je vrednost funkcije f enaka 0. Proizvodni proces se v tej točki ustavi. Za take funkcije pa velja posplošen Rollejev izrek iz 2. dimenzionalnega prostora n plus 1 dimenzionalni prostor. (Izrek povzemam po knjigi I. Vidav: Višja matematika I.)

Naj bo funkcija $f(x)$ na zaprtem končnem intervalu (a,b) odvedljiva in naj bo na krajših enaki 0: $f(a)$ je enako $f(b)$ je enako 0. V tem primeru eksistira vsaj ena točka c na intervalu med a in b , kjer je odvod enak 0, $f'(c)$ je enako 0.

Ne zanimajo nas vsi možni lokalni maksimumi in minimumi funkcije f , temveč le tisti, kjer doseže funkcija f največjo vrednost, ki pa zagotovo obstaja, saj je produktivnost dela lahko le pozitivna funkcija. V taki točki je vsota vseh parcialnih odvodov funkcije f enaka 0.

$$\sum_{i=1}^n \frac{\partial f(x_1, x_2, \dots, x_n)}{\partial x_i} = 0$$

Z odnikom od te točke pade izkoristek dela. V primeru, ko se eden ali več materialnih pogojev dela spremeni, vstopajo v funkcijo f nove spremenljivke. Za novo funkcijo f pa prav tako velja prejšnji dokaz o optimalnih pogojih dela. S tehnološkim razvojem se stalno producirajo novi pogoji dela, s tem pa se spreminja tudi človeška družba.

To, da so nekateri skregani z zgoraj omenjeno logiko, izhaja iz njihovega družbenega položaja, ki ga uživajo v konkretnih obstoječih produkcijskih razmerjih, čeprav gre tu tudi za mezdne delavce, ki je usposobljen le za omejen obseg opravil. V novih produkcijskih razmerjih, ki jih zahteva nova tehnologija dela, pa bi bila njihova funkcija v družbeni produkciji odpravljena. Ostali, ki jih ne moremo uvrstiti v gornji kategoriji eksploatacije oziroma mezdne delavce, se prostovoljno ali pa sploh ne vedo, kaj počnejo. Seveda je med eksploatacijo v pogojih kapitalistične blagovne produkcije in meznim delavcem bistvena razlika. Pri prvih gre za odpravo njihovih privilegijev, mezni delavec pa se bori za svojo eksistenco. Da se s produkcijskimi razmerji ne da skočiti iz materialnih pogojev dela in preokročiti njihov družbeni razvoj, dokazuje tudi razvoj jugoslovanske družbe po vojni v okviru „socialistične“ blagovne produkcije, katere smoter je še vedno presežna vrednost, profit oziroma dobiček kot temu pravijo „PRIJATELJI LJUDSTVA“ pri nas.

Posamezne tehnologije dela se med seboj razlikujejo, saj jih pogojujejo različni materialni pogoji (zahteve). V tovarni spodnjega perila uporabljajo drugačno tehnologijo dela od tiste v tovarni celuloze. Tisto, kar imata skupno je njuna vključenost v družbeno produkcijo in s tem v pogoje družbenega produkcijskega načina, ki je za vse vključene enak.

KONKRETNO:

Univerza je delovni prostor v naši družbi, kjer se opravlja izobraževalno in raziskovalno delo z določeno tradicijo. Specifičnost tega dela zahteva specifično tehnologijo dela, vendar se te na posameznih fakultetah kljub temu še vedno zelo razlikujejo. Skupna dejavnost vseh fakultet na univerzi je izobraževalno in raziskovalno delo in nič več. Vsaka nadaljna konkretizacija dejavnosti na fakultetah kaže na različnost dela med njimi in znotraj njih. Zato je nemogoče pripraviti univerzalni model organizacije dela, ki bi privedel do optimalnih rezultatov. Poiškati je potrebno skupno in razločujoče in na tej podlagi iskati ustrezne organizacijske rešitve.

Mezno delo na področju izobraževalnega, raziskovalnega in včasih vzgojnega dela (kadar vzgoja ni dresura) in družbene dresure šolajočih, ima to lastnost, da neposredno ne oplaja vanj vloženih vrednosti. Produkt izobraževanja je potencialni delavec ne glede na njegov akademski nivo. Produkt raziskovalne dejavnosti pa so bolj ali manj uporabni v produkciji in vplivajo na rast organske sestave kapitala z uvajanjem novih tehnologij dela. (Kapital najnovejše razvite tehnologije navadno sploh ne prodaja, doba strih samostojnih izumiteljev je v zatonu). Zato se morajo sredstva za delo na univerzi stekati iz gospodarstva.

Na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo na visokošolski temeljni organizaciji Kemijska tehnologija (odslej VTO Kemijska), kjer sem redni študent 4. letnika kemijske smeri, je pred približno dvema letoma prišlo do preobrata v perspektivah nadaljnjega razvoja VTO Kemijske. Preobrat so povzročili notranji in zunanji dejavniki. Notranji: negotovo poslovanje, pleča po nazivu, otežkočen nadzor nad porabo prihodka delavcem VTO Kemijske (poslovanje so obravnavali vsi delavci skupno na zboru delavcev—vseh je danes 164). Zunanji: zakoni s področja svobodne menjave dela in delno tudi akcije ob uveljavitvi zakona o usmerjenem izobraževanju.

Ker delovni kolektiv skupaj z nekaterimi študenti ne more globalno pretrpeti celotne družbene produkcije, spreminjajo odnose predvsem znotraj VTO Kemijske in jo odpirajo navezan z navezavo stikov z „uporabniki“. Cilj tega spreminjanja je vzpostavitev takih odnosov z „zdrženimi deli“, ki ne le s posameznimi tovarnami in inštituti —, ki bodo omogočali optimalen razvoj VTO Kemijske in „zdrženega dela“ v obojestransko korist. Prvi uspehi preteklih dveh let se kažejo v izboljšanju poslovanja VTO Kemijske in medsebojnih odnosov, kar je vse povezano z bojem organizacij in interesov znotraj samoupravnih organov in družbene političnih stališč, predvsem OO ZKS, kjer je bilo izrečenih tudi nekaj vzgojno-političnih ukrepov. Dve sta se stopnjevala do izključitve iz ZKS. Nov statut naj bi možnosti odločanja vseh delavcev in študentov VTO Kemijske še okrepil.

O porabi prihodka odločajo vsi delavci VTO Kemijske skupno, najprej v okviru posameznih delovnih skupin, po njihovih delegatih pa v okviru VTO Kemijske v celoti. (Delovne skupine so tiste delovne enote, v katerih delavci skupaj sodelujejo v določenem delovnem procesu v izobraževalnem programu, raziskovalnih nalogah.) Sprotni nadzor nad poslovanjem še ni vzpostavljen. Izvajajo se četrtletne okvirne analize poslovanja, na pol leta pa izvršilni odbor VTO Kemijske opravi podrobni pregled nad poslovanjem in po potrebi opozori posamezne delovne skupine, ki preveč porabijo.

S svobodno menjavo preko izobraževalne skupnosti Slovenije prideka v VTO Kemijsko premalo sredstev za izvajanje rednega izobraževalnega programa, tako da je potrebno del materialnih stroškov kriti iz sredstev, ki jih dobijo delavci VTO Kemijske za raziskovalne dejavnosti. Sredstva za raziskovanje pritekajo iz republiške raziskovalne skupnosti in iz neposredne svobodne menjave dela, ki je v obdobju zadnjih dveh let močno narasla. Skupni prihodek VTO Kemijske letno znaša 8 starih milijard, od tega je namenjenih 5 izobraževalni in 3 raziskovalni dejavnosti. Ocena je približna.

Delitev po vloženem delu na presega okvirov kapitalistične blagovne produkcije, kjer gre za reprodukcijo delovne moči. Uspešnost dela posameznega delavca se meri v deležu, ki ga delavec prispeva k ustvarjenemu prihodku. V okviru delovnih skupin, te so osnovne enote delovnega procesa, se delavci ocenijo na podlagi prilagojenih meril o omeni storitev izobraževalne skupnosti. Ocenjevanje je zaradi pomanjkanja objektivnih kriterijev (vedno) v precejšnji meri subjektivno.

Prehod iz proračunskega financiranja v svobodno menjavo dela se zaenkrat kaže kot obrat, ki vodi iz ene krajnosti v drugo, iz proračuna na tržne odnose. Brez presežanja tržnih odnosov ne bo mogoče uresničiti predvidenega cilja. Zato je potrebno znotraj VTO Kemijske prilagoditi vzgojno-izobraževalne programe in raziskovalno delo potrebam gospodarstva, po drugi strani pa je potrebno v gospodarstvu spremeniti odnos do izobraževalnega in raziskovalnega dela. Ne da se gospodarstvo intenzivno zanima le za neposredne oblike svobodne menjave dela, temveč tudi za daljnoročni razvoj v sožitju izobraževanja, raziskovanja in proizvodnje. Ta zahteva pa implicitno vsebuje prestrukturiranje celotne družbene infrastrukture, odpravo dominantne pozicije birokracije, poleg tega pa preprečitev prehoda v drugo krajnost, to je v totalno anarhičnost liberalnega trga s svobodno konkurenco. Konkretno za VTO — Kemijsko to pomeni, da se mora poslovniti od svoje dolgoletne tradicije samostojnosti razvoja posameznih katedr, ki je bil mogoč znotraj proračunskega sistema financiranja, ki dopušča akademsko svobodo univerzitetnega dela. Kolikor se z uveljavljanjem svobodne menjave dela vzpostavlja protislovje med izvajalcem in kreatorjem izobraževalnega in raziskovalnega dela in gospodarstvom—kapitalom, ki diktira vsebino dela, ga je mogoče razrešiti na novi kvalitetni ravni. (V srednjem šolstvu je situacija bistveno drugačna, saj srednje šolstvo ni bila institucija, v okviru katere bi njeni delavci opravljali raziskovalno delo in sami vsebinsko oblikovali izobraževalne programe, temveč so to delo opravljale strokovne državne službe). Vprašljiva se mi zdi trditev, da gre pri tem za presežanje odnosa med kapitalom in meznim delom, torej za protislovje družbene produkcije, ki druga drugo pogojujeta.

Bolj verjetno kapital potrebuje drugačno vodenje, ki je tesneje povezano z raziskovalnim delom z uvajanjem novih tehnologij, permanentnim usposabljanjem delovne sile, skratka, tehnokratsko vodenje. Odprava meznega dela pomeni namreč tudi odpravo kapitala. Ker se ne da postaviti organizma družbene produkcije vzporedno obstoječi družbeni produkciji, ki iz nje ne izhaja, je potreben nadaljnji razvoj znotraj protislovja med kapitalom in meznim delom. Razredni boj znotraj tega družbenega protislovja vodi vedno znova v nove oblike podrejanja delavca kapitalu, ki deluje delavcu kot odtujeni dominantni družbeni dejavnik v svoji materialni podlagi oz. tehnologiji produkcijskega procesa. Obstoječo razvito produkcijskih sredstev se ne da dvigniti v oblake na en-dva-tri, temveč je razvoj produkcijskih sredstev dolgotrajen proces, ki ne pušča neprehojenih poti.

V okviru blagovne produkcije se uvrščajo tudi prizadevanja nekaterih študentov in delavcev v VTO—Kemijski, ki uveljavljajo vlogo študenta kot kreatorja svojega vzgojno-izobraževalnega procesa v preobrazbi v delavca, ki se še s svojim izobraževalnim delom vključuje v raziskovalno delo. Praktično bi to dosegli v poglobljenem povezovanju z organizacijami združenega dela, tako da bi njihovi študenti „omagali reševati razvojne probleme svoje delovne organizacije in za to delo prejemali plačilo. Tako bi študenti preraščali v osebni dohodek.

Jasno postaja, da je potrebno usposobiti študenta za kreativno delo v produkciji. Takšno delo vse bolj zahteva nadaljnji razvoj produkcije. Za doseganje tega cilja je potrebno prilagoditi vsebino vzgojnoizobraževalnih programov in metode dela, ki bodo dopuščale študentu, da bo lahko kreativno oblikoval svoj delovni proces oz. vzgojno izobraževalni program, da se bo v študijski proces vse bolj vključevalo skupinske oblike dela in interdisciplinaren pristop. To pa zahteva prevrat v ocenjevanju, ki ne bi več temeljilo na akademskem pripoznavanju znanja na klasičnem izpitu, temveč na rezultatu dela. Izobraževalni proces naj bi se stapljal z delovnim procesom v razvojnem laboratoriju. Delavec, zavedajoč se posledic svojega dela (zavedanje temelji na znanju), in interes kapitala bosta zelo verjetno vstopala v konflikte, ki se pojavljajo znotraj delovnega procesa, vendar je to že področje, ki presega okvir tega članka.

Te predvidene spremembe na VTO Kemijski se bodo lahko realizirale šele v daljšem obdobju, saj bodo zadevale na odpor statističnih, birokratskih struktur v družbi, na „ogrožene“ delavce, zaposlene na univerzi, in na nazadnje tudi na odpor študentov, saj drugačen način študija zahteva tudi drugačne študijske napore. Na VTO Kemijski delavci in nekateri študenti v svojih prizadevanjih niso osamljeni. Pobuda, ki se izvaja v precejšnji meri preko OO ZKS, ima podporo organov OK ZKS Vič-Rudnik, CK ZKS, izjema je stališče UK ZKS in MK ZKS, v okviru zadnje ocene idejno političnih razmer v visokem šolstvu, ki so ga člani OO ZKS na VTO Kemijski upravičeno opredelili kot odpor struktur, ki jih navajam v začetku tega odstavka.

DUŠAN TURK

xTRIBUNA, ŠTUDENTSKI ČASOPIS

Izdaja UK ZSMS Ljubljana
Trg osvoboditve 1/11, soba 86
Tel.: 214—372

UREDNIŠTVO: Mitja Maruško — glavni in v.d. odgovornega urednika, Milan Balazic — mednarodni odnosi, Simona Suhadolnik — univerza, Marcel Stefančič junior — kultura, Dušan Turk — naravoslovje, Marjetka Šušteršič — lektoriranje, Barbara Zupanc — distribucija, Mojca Dobnikar — tajnikovanje.

STALNI SODELAVCI: Ivo Gulič, Nada Šabec, Tomaž Krašovec, Andreja Potokar, Darja Mihalič. To številko je tehnično in likovno opremila Ksenija Baraga.

IZDAJATELJSKI SVET: Bojan Klenovšek, Primož Hainz, Mile Šetinc, Silvin Lesnik, Samo Hriber, Tomaž Krašovec, Jože Petrovič (predsednik), Igor Bavčar, Bojan Korsika, Franc Milošič, Mitja Maruško.

URADNE URE so vsak dan od 10. do 12. ure v prostorih uredništva. JAVNI SESTANKI UREDNIŠTVA so vsak četrtek ob 16.30.

DEŽURSTVA UREDNIŠTVA: ponedeljek — naravoslovje, torek — mednarodni odnosi, sredo — univerza in distribucija, četrtek — kultura in distribucija.

CELOLETNA NAROČNINA za dijake in študente 75,00 din, za ostale posameznike 100,00 din, za institucije 150,00 din. Naročnino nakažite na UK ZSMS Ljubljana, Trg osvoboditve 1, žiro račun 50101 678 47303, z obveznim priložnim „za Tribuno“, na naslov uredništva pa pošljite svoj polni naslov.

TISK: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani, priprava: IBM Dnevnik. Oproščeni temeljnega davka na promet po sklepu št. 421—1/70, z dne 22. januarja 1973.

ŠTIPENDIJE ITD.

V sredo, 4. novembra 1981 smo na seji Komisije za socialno ekonomska vprašanja študentov na Univerzi Edvarda Kardelja obravnavali nekatere probleme na tem področju.

Na seji so med drugim obravnavali delovni osnutek medrepubliškega „Dogovora o skupnih osnovah standarda učencev in študentov“. Komisija je ugotovila, da gradivo vsebuje nekatera stališča, ki smo jih v SR Sloveniji že presegli ali vsaj spoznali njihovo enostranskost. Tudi časa za učinkovito razpravo o tem dokumentu je premalo (v petek, 6. novembra naj bi predstavniki republik in pokrajin že podali stališča o dogovoru). Zato se je komisija izrazila proti dogovoru. Prevladalo je stališče, da je nemogoče vse stališči v en kalup. Zato je nujno namesto normativnega izražanja začeti politično akcijo za izenačevanje študentov v praksi.

Največ pozornosti je komisija posvetila sklopu problemov okoli štipendiranja in zaposlovanja. Od leta 1980 opažamo stalen upad števila razpisanih kadrovskih štipendij. Obnem v tem obdobju vztrajno pada življenjski standard, kar pomeni večanje procenta študentov, upravičenih do štipendije iz združenih sredstev. Po eni strani pomeni to večji pritisk na sklad združenih sredstev za štipendiranje, kar je povezano s finančnimi problemi (prispevne stopnje v sedanjem položaju gospodarstva ne moremo zvišati), po drugi strani pa je tak položaj ravno obraten od tistega, ki smo si ga v dokumentih o tem področju zaželeli, namreč da bi bile kadrovske štipendije osnovne oblike štipendiranja.

Upad števila razpisanih kadrovskih štipendij je posledica prakse OZD, ki razpisujejo štipendije predvsem za področja, kjer manjka študentov. S tem si OZD zagotavljajo, pravzaprav vnaprej kupijo strokovno delovno silo. Takšno štipendiranje pa pusti ob strani študente tistih smeri, ki imajo študentov dovolj, kjer se zanje ni treba puliti, kjer si ni treba zagotavljati primata pri njihovi uporabi. Takšno kadrovsko štipendiranje torej ni izraz potrebe po kadrih, temveč je odraz konkurence OZD na trgu delovne sile. Tak način štipendiranja vzpodbuja tudi nepovezanost med vpisovanjem, štipendiranjem in kadrovske politiko. Položaj se zaostrojuje tudi zaradi omejevanja zaposlovanja. Tako namreč nastaja relativen presežek diplomantov, s tem pa se manjša potreba OZD, da si vnaprej zagotovijo delavca.

Da bi zagotovili štipendiranje, usklajeno z resničnimi potrebami združenja dela, bi morali torej trdno povezati planiranje kadrov, vpisovanje na višje in visokošolske organizacije združenega dela in štipendijsko politiko.

Vzrok za upadanje kadrovskih štipendij pa ni samo v napakah na področju planiranja kadrov — vpisovanja — štipendiranja. Komisija je poudarila tudi problem razdrobljenosti študija znotraj same Univerze Edvarda Kardelja. Študijski proces se vedno bolj drobi na različne usmeritve in podusmeritve. Vedno bolj prevladujejo v študijskih programih specialistični predmeti, temeljni znanj pa pridobiva študent relativno manj. Pri sedanjem razvoju znanosti pa specialistične znanja zelo hitro zastarejo. Preveč specializirani profili so torej manj uporabljeni za združeno delo, torej tudi manj zanimivi. Tudi to je eden od faktorjev, ki pogojujejo upad števila razpisanih kadrovskih štipendij.

Komisija se je na svoji seji dotaknila tudi problema študentskih domov. Poudarili so, da kljub jasni izraženi potrebi po večjih kapacitetah študentskih domov kasnimo z gradnjo novega stolpiča. Vzrok so problemi okoli dokumentacije za gradnjo!!!!

Problemi torej so in zavedamo se jih. Ostaja pa dejstvo, da ne te probleme opozarjamo že nekaj let. Govorimo tako, delamo pa drugače. Dokler se bodo s temi problemi ukvarjale le komisije, dokler bodo študentje in delavci oropani resnične zmoglosti upravitelj s pogoji svojega dela in življenja, toliko časa lahko računamo le s krpanjem položaja, z gešenjem požarov. Zato zahtevamo uskladitev planiranja kadrov, vpis na VDO s štipendijske politiko. Zahtevamo uveljavljanje dolgoročne planiranja kadrov. Zahtevamo spremembo študijskega procesa v skladu z dolgoročnimi potrebami združenega dela. Zahtevamo okrepitev vpliva študentov in delavcev na ta področja. Zahtevamo široko politično in samoupravno akcijo za resnično, dolgoročno rešitev problemov socialno ekonomskega in samoupravnega položaja študentov.

Nino Rode

RAZPIS KADROVSKIH ŠTIPENDIJ

IZ SKLADA BORISA KRAIGHERJA ŠTUDENTOM VSEH VISOKOŠOLSKIH DELOVNIH ORGANIZACIJ V SR SLOVENIJI

Upravni odbor sklada Borisa Kraigherja za štipendije študentom visokošolskih delovnih organizacij v SR Sloveniji razpisuje

140 ŠTIPENDIJ

ZA ŠTUDIJSKO LETO 1981/82

V skladu z določili pravilnika sklada Borisa Kraigherja, družbenega dogovora o štipendijski politiki v SR Sloveniji in samoupravnega sporazuma o štipendiranju, lahko dobijo štipendijo študenti organizacij visokega izobraževanja v SR Sloveniji, ki so iz delavskih in kmečkih družin in se izobražujejo za splošne potrebe raziskovalne dejavnosti v SR Sloveniji, za potrebe raziskovanja v organizacijah združenega dela in vzgojnoizobraževalne dejavnosti v visokem izobraževanju.

Štipendije skladu lahko dobijo študenti prvih letnikov, ki so končali srednje usmerjeno izobraževanje z odličnim ali prav dobrim uspehom, in študenti višjih letnikov z vsaj prav dobro povprečno oceno opravljenih izpitov in ki jih predlagajo izobraževalne, raziskovalne ali druge organizacije združenega dela.

Kandidati za štipendiranje morajo predložiti upravnemu odboru sklada:

- prošnjo z življenjepisom (vlogo za podelitev štipendije z življenjepisom)
- dokazilo o poklicu in premoženjskem stanju staršev
- fotokopijo sprave o zadnjem letniku srednjega usmerjenega izobraževanja ali potrdilo visokošolske delovne organizacije
- potrdilo o vpisu na visokošolsko delovno organizacijo
- mnenje organizacije, ki ga predlaga, o sposobnosti za študij in raziskovalno delo, za študente iz dela pa tudi mnenje organizacije združenega dela, v kateri so zaposleni.

Prošnje z navedenimi prilogi naj kandidati oddajo do 27. novembra 1981 na naslov:

Sklad Borisa Kraigherja za štipendije študentom Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

O rezultatih razpisa bomo kandidati obveščeni do 18. decembra 1981.

UPRAVNI ODBOR SKLADA

UNIVERZA EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

SKLAD ZA ŠTIPENDIJE BORISA KRAIGHERJA

Ljubljana, Trg osvoboditve 11

Štev.: D—IX—1—2/81

Datum: 29. 10. 1981

Zadeva: RAZPIS KADROVSKIH ŠTIPENDIJ ZA ŠTUDIJSKO LETO 1981/82

Po sklepu 1. seje Upravnega odbora sklada Borisa Kraigherja za štipendije študentom z dne 26. 10. 1981., vas prosimo, da v svojem glasilu objavite obvestilo o razpisu ali celotni razpis kadrovskih štipendij za študijsko leto 1981/82.

Priloga: 1 razpis

Za sklad:
Anica Šušteršič

OCENA

OCENA PRIREDITVE OB SPREMLJANJU LJUBLJANSKIH MLADINCEV NA SLUŽENJE KADROVSKEGA ROKA DNE 6. 10. 1981

V želji, da bi ponovno oživila stari tradicionalni običaji – spremljanje mladincev na služenje kadrovskega roka, smo se MK ZSMS in OK ZSMS ljubljanskih občin skupaj z Upravo za LO pri SML in svetom za SLO in DS pri MK SZDL dogovorili za skupno akcijo, ki bi v veliki meri pripomogla k temu, da mladim pokažemo, da kot prebivalci vseh mest v takih trenutkih niso prepuščeni pozabi. Ob našem predlogu, kje in kdo naj bi nastopal, se je sicer malce zataknilo, ker smo tradicionalno hoteli delno spremeniti oz. prilagoditi dejanskim željam ljubljanskih mladincev (70 % odhajajočih je bilo starih 18 let), ki so odhajali na služenje kadrovskega roka.

Vsekakor je bil prvi problem kraj prireditve oz. železniška postaja, nekakšna ljubljanska „črna točka“, kjer se zbirajo taki in drugačni, tudi problematični prebivalci Ljubljane. Drugi, sicer manjši problem pa so bili nastopajoči: Jeni Kovačič, Marko Breclj in Ivo Volarič kot avtorji takih in drugačnih tekstov. Problemi so bili izpostavljeni predvsem zaradi bojkota v reakciji množice mladine, ki bi se zbrali na železniški postaji, kajti ravno tako je že tradicionalno, da odhod v JLA spremljajo polne steklenice in malo več promilov v krvi odhajajočih, še več pa v krvi spremljevalcev le-teh. Vseeno smo pri tem vztrajali s tezo, da, če človeku nudiš tisto, kar želi, pozabi neredi tisto, česar si morda ne želi, pa vendar to stori iz dolgega časa. Ob tej tezi smo v končni fazi našli na veliko moro razumevanja s strani UJV in DPO v Ljubljani, in organizirali smo prireditev, ki je po mnenju ZSMS in vseh sodelujočih bila „zadetek v polno“.

RAZSTAVA

OCENA

Ob prisotnosti več kot dva tisoč mladine na železniški postaji Ljubljana, smo z nastopi kantavtorjev spremljali 198 mladincev ljubljanske občine in približno enako število mladine iz drugih občin Slovenije na služenje kadrovskega roka. Po oceni delavcev UJV in predstavnikov DPO mesta Ljubljane je prireditev bila uspešna. Ob kasnejših pogovorih smo bili enotnega mnenja, da tak pozdrav mladim rekrutom postane tradicionalen, da potane del kulturnega delovanja ZSMS v Ljubljani. Velja omeniti še nekatere težave, s katerimi smo se srečevali ob prireditvi, in pa pohvaliti dobre strani prireditve same.

Moramo predvsem opozoriti na neresen oz. celo nevaren odnos delavcev gostinskih obratov Kolodvor (gre za delavce, ki delajo v zunanjih obratih). Ob tem, da smo večkrat govorili in se s tov. Kovsom, šefom strežbe, tudi dogovorili, da alkoholni pijače v zunanjih obratih ne bodo točili, so s točenjem prenehali šele po večkratnih intervencijah. Ko so končno prenehali z javno prodajo, smo ugotovili, da prodajajo žgane in ostale alkoholne pijače v plastičnih kozarcih. Torej ne čudimo se razbijanju in vankolentni škodi na železniški postaji, kajti očitno je, da sami delavci železniške postaje taka dejanja vzpodbujajo oz. ekonomska plat je bistveno važnejša od varnostne, predvsem pa od moralne in človeške. Tako dejanje je treba obsoditi ne samo z oceno, temveč je potrebno poklicati na odgovornost oba šefa strežbe.

Ponovno smo ugotovili že znano dejstvo, da sredstva javnega obveščanja, točneje Delo in Dnevnik, opazata in se ukvarjata samo z napakami in šokantnimi dogodki. Ker je peč prireditve uspešna, o njej v časopisju nismo prebrali niti besedice. Verjetno bi kakšen vespolen pretop predrnil novinarsko pero in imeli bi rezervirano prvo stran s teksti v več nadaljevanjih. Tako bomo spet ugotovili, da mladinska organizacija nič ne dela in da je ljubljanska mladina ... v glavnem vse najslabše. Obenem pa moramo pohvaliti naše radijske postaje, val 202, RGL in RS ki so v svojih programih temu dogodku posvetile vso pozornost in oprdelili našo akcijo kot potrebno, predvsem pa uspešno. Moramo biti zadovoljni z izjavami mladincev, ki so se te prireditve udeležili. V oddaji na val 202 so mladinci to akcijo pohvalili, svadca pa bi jih želeli še več.

Predvsem tuje moramo pohvaliti UJV, posebej tovariša Žista, ki nas je s svojimi izkušnjami znal pravilno usmerjati, in pa vse pripadnike UJV, ki so s svojim obnašanjem ponovno pobili slabo govorico o njihovem delu z mladimi. V veliko pomoč so nam bili tudi mladi delavci DV in pa pripadniki JLA.

Končali bi oceno z ugotovitvijo, da je 5. 10., ko je odšlo okoli 100 mladine na služenje vojaškega roka in na program ne bilo dosti več težav z mladinci, kot pa 6. 10. ob programu in prisotnosti 10 krtv mladine.

Mnenja smo, da podatke ni potrebno komentirati.

Zapisal: Tomo Grahovac

OO ZSMS FSPN

Zadnja tri leta poteka kontinuirano delo OO ZSMS na področju problematike študijskega procesa na FSPN. To delo je rezultat zavesti študentov, da s posameznimi občasnimi nepovezanimi akcijami ni mogoče doseči bistvenih sprememb, ki pa so še kako potrebne. Zato bo tudi letošnje delo OO ZSMS izhajalo iz že doseženega v preteklih letih. Takšno kontinuirano delo od ZSMS zahteva, da vsako leto obnovi svoje kadre s študenti nižjih letnikov, ki pa se morajo, če nočejo premlevali že premlelih stvari, seznaniti s tem, kje smo in kaj smo doslej storili, kajti naše naloge, ki nas čakajo in v naslednjih letih, izhajajo iz poznavanja preteklosti in analize sedanjega trenutka.

Moj namen je govoriti predvsem o študijski problematiki, drugih področjih dela mladinske organizacije in študentov pa se dotikati samo toliko, kolikor to zahteva sam predmet obravnave. Pri tem mislim, da so ostala področja dela nepomembna, temveč izhajam iz tega, da je ukvarjanje s študijskim procesom izhodišče za vsebinsko reševanje obstoječih problemov in hkrati tudi za doseganje večje aktivnosti študentov.

Glavni cilj ZSMS je vsebinsko kvalitetnejši študij, ki ga je mogoče doseči le ob zmanjšanju števila predmetov, saj poglobljenega in analitičnega študija ni in ga ne more biti, dokler se bo moral študent ubadati z 10 do 11 predmeti v enem letniku. Študij se sprevrže v posadnje na predavanjih, delanja zapisov (saj so zapiski čestokrat glavni pogoj za uspešno opravljanje izpita) in na koncu v učenje in pomenjenje kar največjega števila podatkov in dejstev, ki jih bo študent potreboval na izpitu. Vendar zmanjšanje števila predmetov samo ne bo zadosti, če se ob tem ne spreminjajo tudi sama predavanja. Čas predavanj ekaktera je že zdavnaj minil, pri nas pa v glavnem potekajo samo na ta način. Pri tem hočejo profesorji povrh tega še spredavati vso snov iz programa, za kar jim zmeraj zmanjkuje časa. To jih sili v nenehno naglico, nakazovanje področij s pojasnili, da za bolj poglobljeno obravnavo pač ni časa. Takšna predavanja nam niso potrebna.

Bolje bi bilo, da se na predavanjih zagradi in osvetli zgolj ključna problemske sklope, ki jih je potrebno aktualizirati, vse ostalo pa se prepusti individualnemu študiju študentov. Ob izpolnitvi teh pogojev bodo tudi važe (ki so sedaj zgolj podaljšek predavanj), le da ponavadi predava študent ali asistent) lahko postane mesto kritične izmenjave mnenj, analiziranja problemov naše družbene stvarnosti in odkrivanja možnih poti reševanja le-teh. Tudi v študijskem procesu se čuti dilema, pred katero „je znanost postavljena – ali še naprej samo analizirati prehojeno pot, primerjati post festum možnosti, ki so bile odprte, ali pa na tej podlagi tudi samostojno stopiti korak naprej, predlagati rešitve, predvsem pa prevzeti odgovornost zanje in kritizirati, a obenem dovoliti, da je kritizirana, če odločitev ni pravilna.“ (1)

Naša družba zahteva, da ubere znanost drugo pot, to hojo po drugi poti pa je v našem študijskem procesu vse premalo opaziti, kajti to zahteva ustvarjalnost in kreativnost tako predavateljev, asistentov kot tudi študentov.

Splošno mnenje je, da nam naj, fakulteta da predvsem teorijo, teoretično izobrazbo, da se bomo na bodočem delovnem mestu sposobni soočiti s prakso. Izpelje se ločitev teorije in prakse, češ teorija je tu, praksa pa je nekje tam zunaj nas, zunaj zidov fakultete. Vmes smo postavili mi, ki bomo po končanem študiju ti ločeni sferi povezali eno z drugo. Ne vidi se, da če naj bo

teorija revolucionarna teorija in ne zgolj neki prazni umisleki, da mora biti skoz in skoz praktična in sposobna ne le spoznavanja in pojasnjevanja, temveč sposobna v dejanskosti s kritično analizo poiskati možnosti, sile, ki to obstoječe presenjajo.

Torej na gre prakse iskati zgolj tam zunaj v delovnih organizacijah, družbeno-političnih organizacijah in forumih, ampak tu in zdaj. Tu in zdaj je potrebno revolucionarno delovati, da bomo s tem delom lahko nadaljevali tudi drugje in kasneje.

Študijski proces je treba zastaviti tako, da nam bo takšno omogočal delo. Življenje in delo revolucionarjev nam kaže, da je za revolucionarno delo potreben nenehen študij, pa ne česar koli, ampak predvsem marksizma oziroma kritike politične ekonomije. S tem se ne da opravi v prvem letniku, in potem predpostavljati, da to študentje že poznajo.

Potreben je nenehen in povezan študij del iz zakladnice marksizma (del Marxa, Engelsa, Lenina, ... Kardaļa, Tita), študij, ki se bo iz leta v leto vzpostavljal na višjem nivoju, saj marksizem ni abeceda, ki bi se jo dalo naučiti enkrat za vselej, temveč je le kot živo povezana celota revolucionarna teorija v rokah delavskega razreda. Dostop do njihove misli mora biti direkten in ne zgolj ali predvsem preko interpretacijske literature. Študent mora osvojiti kategorialni aparat marksistične misli, pri tem pa ne smemo pozabiti, da je rezultat brez poznavanja in razumevanja poti njegovega nastajanja zgolj mrtvo truplo, ki se ga da potem poljubno secirati na dele.

V preteklem letu smo po dolgi razpravi na posameznih smereh in na zboru študentov izoblikovali okvirni program predmetov, ki naj bi zagotavljali uresničitev tega, za kar se borimo: večjo kvaliteto ob zmanjšani kvantiteti. Ta predlog je zdaj tista osnova, na kateri je potrebno delati naprej. Zavedamo se, da ni to nikakršen dokončen predlog, ampak je to izhodišče za razpravo, v kateri morajo svoja stališča povedati tudi delavci fakultete in njeni uporabniki, saj bodo šele tako izoblikovana stališča in sklepi imeli pravo težo. Če hočemo pri tem uspeti, je potrebno, da naši delegati zastopajo in prenašajo naprej stališča, izoblikovana na zboru študentov.

To mora biti v letošnjem letu naša glavna skrb. Naše mesto ne sme ostati prazno tam, kjer se bodo oblikovali programi usmerjenega izobraževanja za študij na naši fakulteti. Prispevati študenti morajo svoj delež k temu, da reforma ne bo ostala zgolj sprememba forme, ampak da se bo obenem z njo bistveno spremenila tudi vsebina. Hkrati pa se mora nadaljevati poglobljanje tega programa.

Potrebnost je kritično pretrasti posamezne predmete, da bi se na osnovi takšne kritike tisti predmeti, pri katerih je to potrebno, zastavili na bolj kvaliteten način. Začetki je potrebno tudi razpravo o smiselnosti različnih usmeritev znotraj posameznih smeri. To ne pomeni, da jih želimo na vsak način ukiniti, če se bo delitev pokazala za upravičeno, temveč je potrebno ugotoviti, kateri in kakšni predmeti so potrebni posamezni usmeritvi.

Ob tem se ne sme pozabiti na problematiko vpisa. Naša zahteva po usmerjenem vpisu je razvojenela v preizkusu znanja, ki to ni niti po vsebini niti po svoji vlogi. Stvar je bile zamisljena tako, da bi pri tem sodelovali fakulteta, srednje šole in občine, iz katerih prihajajo študentje.

Tako bi se poskušalo doseči, da bi se na fakulteto vpisovali tisti, katerih namen je študij, obenem pa bi se zmanjšal osip in s tem nekoristno trošenje družbenega denarja v teh časih stabilizacije. Manjše število vpisanih bi omogočilo tudi boljše delo v prvem letniku, saj je sedaj že samo število sedežev v prvem letniku ravno za polovico manjše od števila vpisanih študentov, da o potrebni literaturi niti ne govorimo.

Manjši vpis je tudi v skladu z ne ravno velikimi potrebami, ki jih kaže družba po tovrstnih kadrih. Že v preteklem letu se je pričelo opozarjati na problem zaposlovanja naših diplomatov, na to, da situacija v prihodnjih letih ne bo ravno rožnata, zato ne moremo razumeti, kako se je lahko fakulteta odločila, da v tretji letnik direktno vpíše prek sto novih študentov, ki so prej končali različne višje šole. To povzroča težave tudi pri samem izvajanju študijskega procesa, saj tam študentom ponavadi primanjkuje znanj, ki si jih študenti FSPN pridobijo v prvih dveh letih.

Predvsem je ta odločitev nerazumljiva, kar se je lani pokazalo, da je število tistih, ki žele resnično študirati občutno manjše – vpisane v tretji letnik bi lahko prešli na prste obeh rok, kar je bilo potrebno diferencialne izpizte opraviti že pred vpisom in ne šele takom študijskega leta kot letos. Na tej selekciji pa so odpadli vsi tisti, ki niso bili pripravljeni delati.

Letos si moramo študentje izboriti takšno politiko vpisa, ki bo v skladu s stabilizacijskimi prizadevanji naše družbe in s težnjo po čim kvalitetnejšem študiju.

Delo torej ne bo manjkalo in tudi lenko ne bo. Ohraniti in naprej razvijati je potrebno delo študijskih skupin za posamezna področja, ki so dolžna oblikovati izhodiščna stališča za javne razprave o posameznih problemih. Hkrati s tem se je potrebno z vsemi silami boriti za nadaljnje razvijanje samoupravljanja, saj bo le znotraj razvitih samoupravnih odnosov na fakulteti naš glas ne le slišen, temveč tudi upoštevan.

(1) Stane Dolanc: Govor ob 20-letnici FSPN / Delo, 23. 10. 1981

ZLATKA PLOŠTJNER, FSPN

IZPOVE

IZPOVED PRODAJALCA TRIBUNE

Tribuna, Tribuna, ena, dva, Tribuna ... Beatlesi ponovno združeni v Tribuni, poster Roda Stewarta, na sredini, vse o sexu na 7. strani in bogve kaj vse se še derem, ko držim Tribuno v roki in jo ponujam človeku, kiga prvič vidim. In le-ta gre včasih mimo s pogledom, obrnjenim stran, kot da bi se me bal, kot da mu ponujam nekaj umazanega. Nekdo mi podari nasmeh iz vkljudnosti, pa vseeno nič ne kupi. Ljudje ne vejo, kaj je Tribuna, pa spreminjam vsebino in kakovost po hitri oceni kupčevega izgleda, starosti in verjetni izobrazbi. Veliko več Tribune prodam takole na ulici starejšim ljudem, ki, kot pravimo, dajo radi kakšen dinar za študente. Večina jih pravi, da nimajo denarja ali pa, da jo že imajo, in taki mi grejo na živce, ker vem, da so namenjeni v kako bližnjo trgovino in Tribuno sploh še kupili niso. Tako sem že na začetku brez volje, ko gledam ta vedno večji kup papirja, ki sem ga vzel. A počasi le steče.

Tribuna, berite Tribune, pristopna še v legalni, zastrite si pogled v svet in kupite Tribune za en sam kovanec. Lepe mladence, naj vas ne prepriča slab ugled časopisa!

Jaz sem kretenski punker, ti si zajeban hipi. Ko bi se oba lepo oblekla, bi sigurno hitreje prodala. Pogled punci! En sam lep pogled, pa ima jurja v žepu!

Jebat ga ko si naberem nekaj lodra, grem poplakniti že zdavnaj presušeno grlo in grem na pomeš frites ali pa na sendvič.

Pred Maximarketom stoji visok možakar v svetlem vetrovnem plašču, z brki, črni lasje počesani na stran. Je to morda tovariš Pivk? Ni?

Življenjepis Alexandra Haiga v Tribuni, ruska delegacija na Poljskem.

Če me vprašaj, kaj je v Tribuni, ti povem, da sploh ne vem. Pa se vseeno postavim v bran, ker mi gre za denar.

Mare Goltnik

od drugega, toda dana v skupen prostor, ustvarijo dialog med seboj.

Svoje zanimanje v slikarstvu je usmeril v glavnem na barve, ki pa ne igrajo dekorativne vloge, ampak s svojimi subtilnimi odnosi poskušajo izpovedati duhovna stanja. Svoje slikarske izkušnje je prenesel na novo tehniko – nekateri teoretični so v dvomih, ali je to tapiserija, patchwork, ali kaj drugega. V glavnem je s tem dokazal, da se da slikarsko razmišljati tudi v drugih, pri nas ne toliko razširjenih tehnikah. Podlaga je kos blaga, na katerega so prišle in izveze oblike različnih materialov in barv. Pristop je isti kot v slikarstvu, ker polaga oblike različnih barv, samo da je uporabljen drug material, ki pa ponuja nove možnosti. Poskuša se tudi v kiparstvu, in zdi se, da mu tudi to uspeva.

KSENIJA BARAGA

Razstava Borisa Zaplatila, ki je bila od 30. septembra do 18. oktobra v Jelovškovem likovnem salonu (kulturni dom Španski borci v Mostah), me je spodbudila k razmišljanju o njegovem delu in nekaterih vprašanjih in izzivih, ki jih to delo postavlja gledalcu.

Boris je še študent četrtega letnika likovne akademije in poleg študijskega dela na akademiji si še prizadeva najti svojo pot v slikarstvu ter v drugih vejah likovne umetnosti. Poskuša se je že v več tehnikah – v risbi, olju, tapiseriji, kolažu in tudi kiparstvu. V vsem tem delu je čutiti njegov osebni pogled na svet.

Na tej razstavi so bila zaradi stiske s prostorom razstavljena dela manjših formatov, tako da nismo mogli dobiti pravega vtisa o njegovem celotnem ustvarjanju. Kljub temu so se razstavljena dela lepo zšla s prostorom in s svojim osebnim in ekspresivnim značajem dala vtis celote. Borisove stvari so narejene pod vplivom trenutnega razpoloženja, brez vnaprej pripravljenega koncepta. So do neke mere zaključena celota, vendar pa puščajo odprto pot gledalčevemu osebnemu doživljanju. Njegova dela nastajajo neodvisno drug

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z č š ž é

znanstvenem izpopolnjevanju tujih študentov, ki dolgoročno opredeljuje politiko štipendiranja tujih državljanov za celotno Jugoslavijo.

Problematika bivanja in študija tujih študentov je obsežna in včasih zelo zapletena. Kot naši tudi tuji študentje negujejo zaradi preniknih štipendij oz. znižanja njihovega standarda, čeprav je le-ta dostikrat precej višji od standarda naših študentov. Še trši orih predstavlja namestitev tujih študentov v študentske domove. ZAMTES razpolaga le s 110 posteljami, kar zadostuje le četrtini (če upoštevamo tudi privatiste) oz. polovici vseh potreb. Tečajji slovenščine, ki so ga tuji študentje dolžni opraviti, so še vedno na nizki kvaliteten ravni, zastareli po svojih metodah, in dragi. Tuji študentje tožijo tudi zaradi osamljenosti in dolgočasia v prostem času, čeprav se združujejo v posamezne jugoslovanske sekcije svojih nacionalnih združenj. To bi bile nekatere splošne ugotovitve o položaju tujih študentov pri nas, ki pa so včasih zelo relativne in bi bila potrebna še temeljitejša proučevanja.

Ravno na področju aktivnosti in izrabe prostega časa tujih študentov se javlja prazen prostor, ki naj bi ga s svojo dejavnostjo zapolnjeval Klub mednarodnega prijateljstva (KMP).

KMP je uradno oblika dela komisije za mednarodne odnose (podobno kot KOMISP) pri Univerzitetni konferenci ZSMS Ljubljana, ki je med drugimi tudi ustanovitelj kluba. O nastanku in razvoju tega kluba vemo bolj malo (ustanovljen v šestdesetih letih kot protiutež negativnemu političnemu delovanju posameznih nacionalnih združenj), ker je ohranjeno tudi malo pisanih dokumentov. Obstajajo pa pravila o organiziranosti in delovanju kluba, v katerih piše, da bo klub svoje poslanstvo, berli dejavnost, (prispevati k nadaljnjemu razvoju miru, razumevanja in sodelovanja med narodi na osnovi politike neuvrčenosti) uresničevali z organiziranjem kulturno-zabavnega in športnega življenja članov kluba, z reševanjem študijske in socialne problematike tujih študentov in s splošnim družbenim izobraževanjem. Sedež KMP je v študentskem naselju, v kleti 4. bloka, sam prostor pa je bolj znan pod imenom Afrodisco vsak petek zvečer.

Pa kaj se torej konkretno dogaja v klubu? Na zadnji skupščini kluba 1. jembra lani je bil sprejet program dela, ki je v ospredje postavil naslednje naloge: ureditev klubskega prostora, informiranje širše javnosti o delovanju in problematiki kluba, splošno-družbeno izobraževanje v obliki predavanj, okroglih miz in študijskih ekskurzij, organiziranje družabnih in folklornih večerov, ogledi raznih prireditev, obeleževanje pomembnejših mednarodnih dnevo v t.d., itd. Večina navedenih nalog je bila organiziranih, med njimi pa so vsekakor najbolj uspešne in zaželeno študijske ekskurzije, povezane z obiski delovnih organizacij, spoznavanjem kulturnih in drugih znamenitosti in srečanja z mladinci. Izredno zanimivi so tudi družabni večeri, na katerih tuji študentje sami predstavijo značilnosti svojih dežel v sliki, pesmi in besedi. Vender je takšnih prireditev bolj malo.

Razpeta med slabo urejenim klubskim prostorom (ki svojemu namenu sploh ne ustreza) in nezadostno prisotnostjo naših mladincev v klubu, ostaja klubska dejavnost le rezultat bolj ali manj uspešnega naprežanja vseh sil in izgubljanja živcev redkih posameznikov, ki so v ta klub dobešno padli po čistem naključju. Tako ostaja klub čisto na obrobju dogajanj znotraj vrst tujih študentov oz. dogaja se, da so posamezne nacionalne zveze tujih študentov učinkovitejše pri reševanju perečih problemov in pri organiziranju

raznih akcij. So tudi poskusi, ko se javljajo kot skupine pritisk ali partnerji mladinski organizaciji pri uveljavljanju njihovih enostranskih interesov. Da se v tej situaciji ne ve, kdo pije in kdo plača, je jasno, kakor je tudi jasno, da tako ne gre več naprej. Res je treba spremeniti obstoječe, torej dati klubu nove organizacijske in vsebinske poudarke pri uresničevanju svojega namena (glej zgoraj).

Precej je ostalo še nedorečenega in neopredeljivega v zvezi z delovanjem kluba. Naj bo to izziv za vse, ki se z zgornjim ne strinjajo oz. si želijo priti tako ne gre več naprej. Res je treba spremeniti obstoječe, torej dati klubu nove organizacijske in vsebinske poudarke pri uresničevanju svojega namena (glej zgoraj).

Se to: 1. garantiramo vam hitro napredovanje v angleški konverzaciji, po želji tudi stvari do dna, da se nam pridružijo pri prizadevanjih, da bi klub dejansko postal mesto sklepanja prijateljskih vezi med pripadniki različnih narodov. Danica Marič

2. do nadaljnjega se dobivamo vsak četrtek od 19. ure dalje v ŠN, blok 4/klet.

KONGRES FRANCOSKIH SOCIALISTOV

Od 23. - 25. oktobra je v Valensi potekal kongres socialistov, ki so si za svoj moto izbrali stavek: „Nismo prišli na oblast, da bi bili na njej, marveč da bi jo spremenili.“ Na vsak način so se hoteli socialisti prikazati ne le za socialdemokrate z malo bolj svežim obrazom, temveč da bodo napovedali boj stoletnim francoskim centraliziranim državnim strukturam in morda dregnili tudi v privilegije kapitala. Vse to zaenkrat sicer obstaja samo na papirju, vendar je za socialiste že to veliko. Dejstvo pa je, da socialistična stranka s prihodom na oblast ni postala po ustaljenem zakonu zmernejša in se še naprej radikalizira. Največkrat gre tu le za psihološki propagandizem, za vzburkane emocije, vendar pa se, kot je povedal na kongresu predsednik francoske vlade Pierre Maurois, decentralizacija, nacionalizacija in proces uvajanja samoupravljanja le začena. Ta kongres je bil nov tudi po nečem drugem: prvokrat se je zgodilo, da so se frakcije medsebojno vsaj formalno združile, vendar pa se vsi delegati okrog enega izmed najbolj pomembnih vprašanj t.j. odnosa do komunistov, niso opredeljevali oz. so se ga izogibali kot mačka vrele kafe. Sodelovanje socialistov in komunistov v vladi so ocenili kot mehanizem, ki dobro deluje. Zato je ostal kongres v marsičem nedorečen.

29. KONGRES PSOE

29. kongres Socialistične delavske partije Španije (PSOE) je za razliko od prejšnjih potekal brez programskih razprtij in večjih ideoloških spopadov. Razlog za to je v tem, da se socialisti čutijo vse bližje oblasti in vladi, zato so izgledali sicer značilne medsebojne spore, čeprav so pri tem morali žrtvovati levi del svoje stranke, ki se kongresa ni udeležil, saj meni, da je PSOE zaplula v socialdemokratske vode. Kongres je sprejel nov statut, ki označuje PSOE za delavsko partijo, vendar pa za tem takoj sledi značilna formulacija, da je partija odprta za vse španske družbo. Ohlapnost se nadaljuje tudi v nadaljnjem besedilu, kjer se govori o ustvarjanju socialističnih razmer, ki bi človeku zagotavljale srečo. Govori se o spremembah in ne o revoluciji, npr. o delni in modificirani nacionalizaciji, o soodločanju delavcev v tovarnah ipd. Tudi v konkretni taktiki socialistov se ti odpirajo proti centru, medtem ko zavračajo kakršnokoli zvezo s komunisti. Prvak PSOE, Felipe Gonzales, je sicer uspel združiti vse tri rivalne struje, to je socialistično levo, socialdemokrate in felipiste, toda na račun kakršnekoli radikalizacije partije. Meglenost PSOE je potrila s svojimi besedami: „Želim, da bi se v PSOE dobro počutili vsi, od zmernih socialdemokratov do radikalnih socialistov.“

TRENJA V KPI

KP Italije je z 1,7 milijona članov najmočnejša italijanska stranka in največja komunistična partija na Zahodu. V zadnjem času se je znašla v navzkrižnem ognju mednarodnega položaja, v katerega je vstavljena in za katerega so značilne rapidne zaostritve in kretnice bloksovskih pritiskov. Notranji politični položaj KPI pa se je spremenil s tem, ko se je končalo obdobje zgodovinskega kompromisa, in zdaj se čuti potreba ustvarjanja najširšega konsenza okrog linije demokatične alternative, ki pa ne odpira perspektiv, da bi lahko partija kmalu prišla v vlado. Meščansko časopisje je nekaj mesecev vlačilo po svojih stolpcih bulvarne novice o notranjih trenjih partiji, za katere so značilna predvsem osebna nasprotja, delitve glede na politiko do socialistov in glede na položaj v svetu. Govorijo o evrokomunistih, o afganistancih in sovjetih, sovjetofilih, napolitancih in berlinguerjancih, vse z namenom prikazati KPI tik pred cepitvijo in razpadom. Dejstvo je sicer, da v italijanski KP potekajo ostre diskusije in polemike glede eksistencialne ali manj le znak pluralizma, več ali manj le znak pluralizma, katerega se je partija odločila. Komunisti zavračajo dilemo socialna demokracija ali uresničenje socializma, zavračajo tudi dilemo vzhod - zahod in kritično ocenjujejo oboje: evropsko socialno demokracijo kot samo malo boljše upravljanje kapitalizma in vzhodnoevropsko birokracijo, ki kratki osebnosti svobode. Gre torej le za stalno iskanje tretje poti, ki bi najbolj ustrezala Italiji.

Steinar Kapitalistična produkcija in

Kvale: blagovna izobraževanje

3.

del

Racionalizacija izobraževalne industrije

Marx je že v „Kapitalu“ imenoval izobraževalni sistem v kapitalizmu „tovarno pouka“, ki deluje po podobnih zakonih kot „tovarne klobas“. Izobraževanje, ki je integrirano v proces uvrstitve kapitala, postane danes „industrija vedenja in inteligence“. Šole in visoke šole veljajo za „tovarne znanja“ ali

Naslov: Steinar Kvale: Kapitalistična blagovna produkcija in izobraževanje. (III. del)

za izpitni obrat. To ni samo slučajni modni žargon.

Govoriti o izobraževanju v ekonomskih kategorijah je postalo že zdavnaj del uradne terminologije. Investicije v produkcijsko mesto blaga delovne sile veljajo za investicije v „človeški kapital“. Blagovna produkcija akademске delovne sile je postala industrija, ki se racionalizaciji ne izogiba več.

Tehnika in znanost sta postali odločilni produktivni sili. Če je prej bila stopnja produkcije neke dežele odvisna predvsem od obstoječih surovin, od razpoložljivega kapitala in od uporabljive delovne sile, pa danes dolgoročno kvalifikacija delovnih moči, in s tem njihova stopnja izobraženosti, odločilno določa razprostranjenost produkcije. Univerze in visoke šole producirajo s svojimi raziskovalnimi rezultati znanje, ki ga je mogoče uvrstiti za tehnični razvoj produkcije, in hkrati izobražujejo visokokvalificirani potencial delovne sile, ki zna to znanje v produkciji, distribuciji in administraciji optimalno uporabljati in izrabiti. Vendar pa je kvalifikacijsko strukturo delovne sile mogoče spremeniti s tem, da se relevantni vzorci vedenja kar najbolj približajo standardom ekonomske in tehnične racionalnosti.

Sodobne reforme izobraževanja, ki pospešujejo napredujočo industrializacijo in racionalizacijo izobraževalnega območja, so določene neposredne z logiko profita in sledijo interesom kapitala po maksimiranju in po maksimalnem izkoriščanju človeške delovne sile.

Tehnološko znanje in intenziviranje izobraževanje sta postali odločilni produktivni sili, katerih optimalni razvoj je sistemsko potreben za doseg vodilnih ekonomskih ciljev: za maksimiranje profita, za možnost internacionalne konkurence in za gospodarsko rast. V zadnjih letih je, izhajajoč iz ekonomije, nastala nova raziskovalna smer: ekonomija izobraževanja (Blaug 1968). Njeni glavni smeri sta analiza učinkov, ki obsejajo spremembe v narodno-gospodarskih investicijah za spremembo socialnega produkta in možnosti notranje redukcije stroškov za investicije v izobraževanje.

Več raziskavam je uspelo, da dokažejo tesno povezanost med višjo stopnjo izobražbe delovnih moči in gospodarsko rastjo. Močno gospodarsko rast na Japonskem in v Sovjetski zvezi so pogosto razlagali z ekspanzijo izobraževanja v teh deželah. Trenutno intenzivno tehnološko priradostanostveno izobraževanje v ZDA včasih razlagajo s „šokom zaradi sputnika“, ki ga je le-ta povzročil pri Američanih v letu 1957. Tudi „Perspektive analize“ (1968-69) norveške vlade postrežejo z obsežno analizo o „ekonomskem odnosu“ in „produktivnostnem efektu izobraževanja“.

Drugi glavni aspekt ekonomije izobraževanja je možnost interne redukcije stroškov v izobraževalnem sektorju. Sodobne reforme izobraževanja niso le v interesu profitnogospodarskega sistema; v glavnem prevzemajo od industrije, ki ji služijo, tudi organizacijske oblike in produkcijske postopke. Izobraževanje kot produkcijsko mesto znanja in gospodarsko razpoložljive inteligence je neposredno podvrženo ekonomskemu interesom. Ne more se izogniti njihovi priložnosti k racionalizaciji: minimalen input, maksimalen output, maksimalno gospodstvo.

Glavno nasprotje v sodobnem izobraževalnem sistemu nastane med interesi kapitala za boljše kvalifikacijsko strukturo delovnih moči, za optimalno povečanje produktivnosti, in njegovimi interesi po redukciji stroškov za potrebne investicije. Država mora ne samo prispevati največ investicijskih izdatkov za izobraževanje, ampak postane tudi neposredni kontrolni organ nad izobraževanjem. Izobražba se v organiziranem kapitalizmu ne more resno izogniti kalkulaciji stroškov in donosa, v veliki meri ostane tudi podvržena uveljavljani tehnološki racionalnosti po eficientnih kriterijih. Investicije v „človeški kapital“ dolgoročno večje efektivnoste gospodstva in s tem dobičke podjetnikov ter imajo zanje to prednost, da jih medno odvisni sami plačajo neposredno ali preko davkov. Vendar jih je treba, sprito razpoložljivih in zmeraj pličkih sredstev, ki jih v okviru državnih financ omejujejo druge, sistemske potrebne investicije, tako razporediti, da je mogoče realizirati maksimalen izobraževalni output. Za izobraževalno-ekonomski pogoj optimiranja, nemore za minimalizacijo stroškov in maksimiranje donosa, skrbi racionalizacija, ki zaobseže vse stopnje izobraževanja. Racionalizacija izobraževalne industrije je rojitev izobraževalno-ekonomskega protikolova med ceno in količino izobražene delovne sile.

Racionalizacija, katere besedno debló „ratio“, je imelo še določene vsebinske implikacije, pomeni najprej razširitev tistih družbenih področij, v katerih vladajo pravila racionalnih odločitev. Vsaka racionalnost razen tega velja samo za relacije možnega tehničnega razpolaganja in zahteva zaradi tega tak tip ravnanja, ki implicira gospodstvo, najsi bo nad naravo ali nad družbo. Racionalizacija pomeni zdaj „nadmestitev običajnih postopkov z razumno premišljenimi in bolj smotnimi. Racionalizacija s tehničnimi in organizacijskimi izboljšavami in poenostavljenjem meri v to, da zviša uspešnost in zniža stroške, t.j. da poveča produktivnost in konkurenčno sposobnost. Pogosto se doseže racionalizacija z večjim angažmanjem kapitala, ki povzroča močno mehanizacijo tja do avtomatizacije. Tudi brez povečanega angažmanja kapitala je mogoče racionalizirati obrate z izboljšanjem obratovne organizacije, materialnega toka, skladiščenja, pripravljanja dela, računovodstva in s poenostavljenjem delovnih metod... Pospeševalec racionalizacije je bila strojna tehnika s svojo mehanizacijo. In poenostavitvijo proizvodnje (tipizacija, normiranje)“ (dvtv Lexikon).

Racionalizacija se je začela z napredujočo delitvijo dela v industriji. Rokodelci in samostojni kmetje so svoje delo lahko še sami planirali, organizirali in izvajali. Rokodelci je obdeloval blago do konca, produkcijske sredstva so bila njegova last. V znaku industrijske revolucije je potem kapitalist prevzel lastninsko pravico nad produkcijskimi sredstvi, najel je mezdne delavce, razdelil med njimi poprej še enotni delovni proces, planiral in organiziral je produkcijski proces.

Individualni delni delavec nima vpogleda v delovni proces, niti ne more razpolagati z njim in ga kontrolirati, kar je posamezni rokodelcu vse še mogel.

„Kar delni delavci izgubijo, se njim nasproti koncentriše v kapitalu. Manufakturni delitev dela povzroča, da se posameznim delavcem odvzamejo duhovne potence materialnega produkcijskega procesa in da so te sile nasproti njim tuje last in vladajoča sila nad njimi“ (MEW 23, str. 382; prim. slov. prev. Kapitale I, str. 411, Cankarjeva založba 1961).

Zmeraj večjo elementarizacijo dela in delavca, ki jo Marx tukaj opisuje, je na prelomu stoletja Taylor eskaliral do popolnosti. Izrečno si je prizadeval za to, da bi izžgal kontrolo nad delom in razpolaganjem z njim iz delavčevih rok in prenesel usmerjanje produkcijskega procesa na kapital. Taylor odkrito pove svoje mnenje o funkcijah in strukturi racionalizacije industrijskega dela. Njegov sistem „je usmerjen v vzpostavitev točno očitane in nove delitve umskega in fizičnega dela v vseh obratih. Temelji na preciznem študiju časa in gibov izoliranega posla vsakega delavca in prenaša celotni umski del nalog v roke vodilnega osebe... pri čemer izdelajo natančno določene opise dela (job-card), ki jih morajo delavci opravljati v točno določenem tempu“

... predlagamo, da se sprejemanje vseh važnih odločitev in načrtovanja, ki vitalno zadevajo proizvodnjo (output) obrata, vzame iz rok delavcev in centralizira na manjšo število ljudi, katerih vsak je posebno izobčen v sposobnosti sprejemanja tleh odločitev in v nadzorovanju njihovih izvajenja“ (cit. po Sohn-Rethel 1970, str. 152/3).

Notranja racionalizacija je v glavnem usmerjena v maksimalno izrabljanje razpoložljive delovne sile. Meri na izračunljivost in kvantificiranje delovnega procesa, glavni princip je racionalnost namen-sredstvo. Strukture te racionalizacije so atomizacija, časovni pritisk, fleksibilnost in centralizirana zunanja kontrola. Racionalizacija organizacije vseh produkcijskih procesov nekega obrata skuša doseči, da bi se vsa opravila in vse strojne funkcije prepletale brez časovnih izgub, ki se jim je mogoče izogniti. Gleda na natančnem opazovanju vsakega posameznega opravila in na merjenju časa, ki je zanj potreben in organizira ta opravila tako, da so izvedljiva z najmanjšo porabo časa in delo maksimum delovnih

učinkov. Delo se z večjo specializacijo, s časovnimi študijami, z akordi in novimi meznimi sistemi oblikuje bolj efektívno. Kontrola dela se vrši z registriranimi urami in s točnim upoštevanjem odmorov in časa kosila. Da bi bilo mogoče kapital, ki je investiran v stroje, kar najviše obrastovati, je treba izkoriščati človeško delovno silo tako brezobzirno, kolikor je to tehnično in politično le mogoče. Za delavce so posledice teh racionalizacijskih ukrepov po večini bolj enolično monotono delo, večji pritisk pri delu, psihičen stres in jerobstvo.

Marx je imenoval zgodovino industrije odprto knjigo človeške psihologije. Pri diskusiji o ekonomiji izobraževanja smo pokazali, da intenziviranje izobraževanja sledi iz razvoja industrije. Na kratko smo opisali njegove racionalizacijske ukrepe, v nadaljevanju bo treba pokazati, da je mogoče prenesti strukturalne momente racionalizacije v produkcijskem sektorju tudi na izobraževalne zadeve. Tu se bomo najprej spustili v tiste funkcije racionalizacije, ki efektirajo delo, medtem ko bo naslednje poglavje prikazalo racionalizacijo kot tehniško gospodstvo in kot postvarenje (Verdinglichung).

Navedli bomo nekaj primerov, ki naj podkrepijo to, kar Bruder imenuje „taylorizacijo pouka“ (1971). Predstavili bomo prizadevanja za racionalizacijo v izobraževalnem področju, npr. norveško uradno vladno politiko, nakar bomo opisali nekaj konkretnih racionalizacijskih ukrepov na različnih stopnjah izobraževalne hierarhije. Za „Perspektive analize za izobraževalni sektor“ (1968-69), ki jih je izdelalo norveško ministrstvo za uk in bogočastje po naročilu finančnega ministrstva, je povečanje produktivnosti v izobraževalnem področju glavni cilj njihovih izobražbeno-političnih premišljanj. Ekonomski poudarek kaže, da je trajanje izobraževanja – tisto časovno obdobje, v katerem delovno silo ni mogoče uporabiti v produkcijskem procesu – največji stroškovni faktor v izobraževanju.

„Vse to svetuje politiko, ki mora biti usmerjena v to, da se bistveno povečanje produktivnosti izobraževalnega sektorja doseže z izkoriščanjem dljaške dobe“ (str. 31).

Izobraževalni čas dljakov je mogoče bolj efektívno kot do zdaj izkoristiti na različne načine, predvsem: tako tehnološko pouka, ki zna uporabljati tudi stroje za učenje in programirano učenje.

„Zaradi omenjenih vzrokov naj bi obstajale možnosti za povečanje produktivnosti z „za šolarje intenzivno“ izobraževalno dejavnostjo“ (str. 26).

Drugi važni stroškovni faktor v izobraževalni industriji je plača učiteljev; tudi tu naj bi „bilo mogoče, doseči določeno efektivnejše angažmanje učiteljev s tehničnimi pripomočki, torej z neakšno „industrializacijo“ izobraževalnega področja...“ (str. 32).

Notranja racionalizacija izobraževanja se torej vrši predvsem z efektiranjem delovne zavzetosti šolarjev in učiteljev. Tu bomo najprej skicirali racionalizacijo s standardiziranimi izpiti in z normalno porazdeljenim ocenjevalnim sistemom na norveških šolah. Za tem bomo kratko opisali racionalizirajočo strukturo programiranega učenja. Kot primer bomo predstavili skozinskoz racionalizirani šolski sistem PLAN. Naposled se bomo spustili v racionalizacijo norveškega visokega šolstva po reformnih načrtih komisije Ottosen.

V neki uradni norveški razlagi „Standardiziranih izpitov v šoli“ piše: „Taki izpiti bodo najbrž lahko deloma nadomestili sedanje izpite, cenelji bodo in se bodo dali bolj racionalno uporabiti in omogočili bodo zanesljivejšo presojo bistvenih aspektov znanja in spretnosti dljakov“ (1969, str. 42).

Tudi na bolj indirektn način standardizirani izpiti podpirajo ekonomske inte-

rese. Pogostna in posebej gosto spletena kontrola stanja uspešnosti s standardiziranimi izpiti skrbi pri šolarjih za dodaten pritisk pri delu in sledi načrtovani racionalizaciji v izobraževalni industriji: pospeševanje „intenzivno za šolarje“ do skrajne mere njihove zmogljivosti.

To, da bi uradno legitimirali uvedbo standardiziranih izpitov, pogosto argumentirajo z njihovo privlačnostjo. Neka reformna komisija za norveške gimnazije npr. sodi:

„Takoimenovani normalni izpiti so važen pripomoček za to, da pridemo pri delu do kar najbolj pravične razdelitve ocen... Izpite izdelajo na centralnem mestu in namen je doseči kolikor le mogoče objektivno in zaobsegačo ovrednotenje“ (Gjelsvikkomiteen 1967, str. 133).

Da bi dobili norme ocenjevanja, ki bi veljale za celo deželo, se zdi komisiji potrebno, da se preide k normalno porazdeljenemu dajanju ocen. To bi pogojevalo prehod od absolutnega ocenjevanja, pri katerem ocenjujejo šolarje bolj ali manj po fiksiiranih zahtevah, na bolj relativno ocenjevanje, pri katerem ocenjujejo šolarje v razmerju z uspehom ostalih učencev.

To boja demokratično in pravično tekmovalstvo za najboljši ocen postrže učencem s še bolj rigoroznim pritiskom na uspešnost.

Nikoli se šolar nekega predmeta ne bo mogel naučiti dovolj, kajti zmeraj bo možno, da se bo kdo drug naučil še več, in on se bo videl potisnjenega s „svoje“ stopnje na normalno porazdeljeno lestvico redov. Tu je neka podobnost z akordnim sistemom v industriji, kjer delavec pri zaostrojočem se pritisku pri delu nikoli ne bo mogel delati dovolj trdo in bo imel pred seboj zmeraj možnost, da dela še več in s tem zasluži še več denarja.

Prav tako obstaja določena podobnost med normalno porazdelitvijo ocen in razdelitvijo dohodka v družbi. Večina prejema srednje dohodka, kakor so nekaj dobili tudi povprečne ocene, nekaj „uspešnih“ posameznikov prejema visoke dohodka, prav tako kakor se tudi nekaj učencev dokopije do najboljših redov. Tako v mezdnem kot tudi v izpitnem sistemu pa je tudi nekaj odstotkov takih, ki izgubljajo. Med tem ko je pri stari ceremoniji konfirmacije po božjem ukazu še moralo biti nekaj takih, ki so izgubljali, pa normalno porazdeljeni ocenjevalni sistem izvaja delstvo fiksnega odstotka takih: ki vedno izgubljajo iz mende po naravi danes statistične normalne porazdelitve.

Programirano učenje predpostavlja, da se razdobi celotna učna tvarina – pa naj bo to matematična naloga ali zgodovinska doba – na pomensko najmanjše učne elemente, ki postanejo kot najmanjši deli zahtevnega vedenja „atomi“ zaželenega učnega procesa. Učenci začnejo z najpreprostejšim delom programa, s prvim učnim korakom, ki ga predpiše ustrezna instrukcija. Učenje prve enote se zaključí s prvim izpitnim vprašanjem iz programa, pri katerem se preiskuje korektnost doumenjanja, ravnanja po instrukcijah, eficienta učnega napora, in s tem se odloča, ali se je kandidat naučil prvega koraka, da bi dosegel naslednjo višjo stopnjo učnih pogojev, ki so pogoj za nadaljnje učenje. Evalvacija, ocenjevanje in preizkušnja postane zdaj integralen del procesa učenja, in ne nekaj, kar se vrši šele nekaj časa po učenju. Programirano učenje tako označuje prehod z evalvacije gotovega produkta – produktno vrednotenje – na kontinuirano evalvacijo – procesno vrednotenje.

Na kratko bomo pretrdesli neki ameriški šolski projekt, kjer je programirano učenje del večjega sistema tehnološkega pouka. Ponuja se projekt PLAN (Program of learning in accordance with needs) kot avansirana aplikacija sodobne sistemske analize in računalniške tehnika.

Pouk in spraševanje sta strnjena v enote po dva tedna. Učencem pripravijo učni program za naslednja dva tedna, katerega učni cilji so podani in pismeno formulirani s strnjanimi smernicami v obliki predlogov za vsako enoto pouka in učenje, ki razen tega podaja še pripadajoči instrukcijski material in svetoje, kaj naj učenec počne z njim, in tudi opozorila,

kako lahko preveri, ali se je naučil ali ne. Če učenec in učitelj mislita, da se je učenec program naučil, mora opraviti še zaključni „multiple-choice“ izpit. Učenec in učitelj še skupno pretrdeseta rezultat tega izpita, ki odloča, ali sme učenec preiti k naslednjemu dvotedenskem programu ali ne. Sistem je zelo fleksibilen in ga je mogoče prilagoditi potrebam posameznega učenca. Na izbiro ima 5000 dvotedenskih programov, od katerih pa mora v teku dvanajstletnega šolskega časa izbrati in absolvirati samo 1200 programov.

Sistem PLAN zagotavlja efektívno kontrolo nad študijskim potekom posameznega učenca.

„Zelo pomembna korist sistema je, da je z uporabo računalnikov in z dvotedensko kontrolo uspešnosti možno inšpektorjem, rektorjem, upravnemu osebju in učiteljem v vsem sistemu hitro in enostavno sporočiti, da ima Jimmy v šoli X probleme z enoto pouka in učenja št. 264“ (Flanagan 1968, str. 119).

Zaradi izredno efektívne možnosti kontrole v tem sistemu tehnološkega pouka postane ocenjevalni sistem nepotreben kot sredstvo discipliniranja. Tudi vsemu arzenalu oblik hlapčevstva in direktnih zatiranih instrumentov običajne pedagogike, kot so izpiti in izpraševanja zaradi diskriminacije, se sodobna tehnologija lahko mirno odreče. Privajanje na poslušnost pred predstojniki je slej ko prej pomembno, ampak pomembnejše je prilagajanje družbi, ki jo opredeljuje tehnologija in racionalizacija.

Znanje, ki si ga prisvajajo učenci, je smotno kontrolirano, ali bolj točno: monopolizirano od centralnih instanc, ki izdelujejo dvotedenske enote. Neovirane vedoželjnost in prosta ter samostojna interpretacija naučenega je izključena. Svoboda učenca je omejena na to, da izbira med naprej izgotavljenimi dvotedenskimi kockami zlaganka študijskih ciklov in učnih programov in da naredi na „multiple-choice“ vprašalnih polah križec pri pravilnem ter zaželenem odgovoru.

Kakor programirano učenje je ta totalitarna tehnologija pouka pedagoško veliko bolj efektívna kot običajni šolski sistem, če gre za to, da naučimo učenca obsežno in komplicirano učno snov, in oboje je veliko bolj ekonomično.

Totalitarna tehnologija pouka se ne zadovolji samo s privajanjem tehničnega znanja in spretnosti, ampak meri na dresuro glede na potrebe kapitalistične družbe. Kot prednost poudarjajo, da učenec na podlagi informacije, ki jo dobi s samo preizkušnjo, lahko svobodno izbira, da so programi prilagojeni potrebam posameznega individua in da omogočajo spoznavanje samega sebe in samoursničevanja. Njen cilj je seveda zdresirati učence v prilagojene in uspeha voljne državljane in delojemalce v kapitalistični družbi.

„Naše prepričanje je, da naj bi vsak zaželeni program pouka omogočil razvoj temeljnih spretnosti in sposobnosti pouka in učenja, ki kvalificirajo učence za njihovo delo, skupaj s sposobnostmi in spretnostmi, ki so potrebne za vstop v nek poklic... Prav tako se ukvarjamo s pripravo naših mladostnikov na vlogo državljana v zelo kompleksnem gospodarstvu svobodnega podjetništva. Radi bi, da bi to vlogo učinkovito prevzeli, se odločili za primerno poklicno kariero in se aktivno udeleževali političnega življenja. Ukvarjamo se tudi z osebnim razvojem učencev, z razvojem njihovih socialnih in komunikativnih sposobnosti, ki jim omogočajo, da niso uspešni samo kot državljani, ampak tudi kot delojemalci in starši.“

Vidimo, da je zagotovitev delovnega mesta nekega posameznika odvisna od tega, da se zna smiselno pokazati očem drugih, da zna prevzeti samoodgovornost za to, da prihajajo točno na delo in se prilagodi danemu organizacijskemu okviru. Zato se ukvarjamo s tem, kar bi lahko imenovali „samoursničitev“ ali „razumevanje samega sebe“ posameznega učenca, da se bo lahko razvil v „obro integrirano osebnost“ (Bushnell 1968, str. 123-124).

Težko si je zamisliti primernejše razkrinkavanje umišljene zaskrbljenosti za posameznega individua kot humanistično frazo (prim. Bruder 1971). Morda je še zanimivo, da citirani avtor utemaljuje uveljavljanje sistemske analize v pouk s tem, da so jo že uspešno uporabili pri razvijanju novih sistemov orožja in v raziskovanju vsolija. Omenja tudi, da je ta sistem pri organizaciji večjih obratov nepogrešljiv in da je sistemska analiza že McNamara znal uspešno uporabiti pri reorganizaciji Pentagona.

Norveška komisija Ottosen naj nam tu služi kot primer za priza-???

prevedel: Peter Wieser

Zapiski Donalda MacKenziea so prispevek, ki obravnava različna družboslovna izhodišča pogledov na znanost, pod katero je razumljena predvsem naravoslovna znanost. Dejstvo je, da o naravoslovni znanosti lahko marsikaj globoko pove, vendar morajo ta prizadevanja ostati na relativnem spoznanju resnice. „Resnica“ torej je in ni resnica, je pač zgodovinsko spodučirana resnica, vendar s tem nismo niti korak naprej. Tovrstno globokotnje ostaja nekonkretno, ne pojasni ničesar, kajti resnica je vedno konkretna in ni utelešenje „Resnice“, temveč je resnica samo splošna abstrakcija in nič več. Zato je povsem logično, da si s tem abstraktnim pojmom ne pomagamo niti korak naprej. Enako je v primeru, ko znanost obravnavamo kot produkcijo. Dokler ostanemo na občem nivoju produkcije, seveda ne moremo producirati „resnic“, ki v konkretni produkciji ne veljajo, vendar tako obravnavanje še vedno ne da nobenih uporabnih rezultatov. Ne pojasni ničesar, čeprav jih producirajo marksisti. Tisto, kar je potrebno, je spopad s konkretnimi teorijami naravoslovne znanosti in k temu ob koncu svojih zapiskov prehaja tudi MacKenzie. Vprašanje, ki se tu postavlja, je seveda, katero izhodišče bo pojasnilo drugo, ali družboslovno naravoslovno ali obratno.

„Poznamo le eno znanost, znanost zgodovine. Zgodovino je mogoče opazovati z dveh strani, razdeliti na zgodovino narave in zgodovino ljudi. Obeh pa ne gre ločevati: kar obstoje ljudje, se zgodovina narave in zgodovina ljudi medsebojno pogojujeta. Zgodovina narave, tako imenovano naravoslovje, se nas tu ne tiče, v zgodovino ljudi pa se bomo morali spustiti, ker se skoraj vsa ideologija reducira bodisi na preobrnjeno pojmovanje te zgodovine ali pa na popolno abstrakcijo od nje. Ideologija sama je le ena sama od strani te zgodovine.“ /MEID II: Nemška ideologija/ Kolikor sta Marx in Engels v prvih dveh stavkih tega citata presegla „razdvojenost“ narave in družbe, sta v nadaljevanju spet zašla vanjo iz povsem praktičnih razlogov, ker jima je manjkalo naravoslovno znanje, ne le njima, temveč vsem takrat živečim naravoslovcem.

Zaradi tega v svojem delu nista mogla preseči ločitve teorije na naravoslovno in družboslovno in zaradi pomanjkanja preverjenih teoretskih izhodišč sta morala pristati na ločenost družbe in narave, ki je v končni posledici ločenost duha in telesa. Marks in Engels, utemeljitelja znanstvenega socializma, ki obravnava razvoj družbe kot naravno-zgodovinski proces, sta morala običajni v zgodovini ljudi. Predvsem v svoji drugi polovici življenja sta s študijem naravoslovja skušala zapolniti svojo teoretsko vrzel. Tudi Engels, ki je občutil razdvojenost duha in telesa kot posledico razrednih družb, v svojih naravoslovnih študijah, katerih posledica so zapiski v fragmentih, ki so izšli kasneje pod naslovom „Dialektika narave“ in pa „Anti-Duehring“, ni presegel ločenosti naravoslovja in družboslovja. V „Dialektiki narave“ si je Engels to praktično prizadeval, s tem ko je skušal narediti dialektično materialistično posplošitev najpomembnejših dosežkov naravoslovja 19. stoletja.

Danes, dobrih sto let po prvi izdaji „Anti-Duehringa“, mislim, da je teoretsko naravoslovje že toliko napredovalo, da je ta korak možen. Mislim, da je s teoretskim naravoslovjem možno pojasniti ne le zgodovino „narave“, temveč tudi zgodovino „človeške družbe“, s teorijami, ki temeljijo na eksperimentalni podlagi. Kolikor se človekova produkcija vključuje v procese v naravi, veljajo zanjo prav tako naravoslovni zakoni, ki so podlaga današnji tehnologiji. Človeška produkcija pa je hkrati tudi produkcija človeka, zgodovina narave in zgodovina ljudi, ki se medsebojno pogojujeta. Za resnice naravoslovne znanosti prav tako velja, da so zgodovinsko spodučirane in ne absolutne, vendar jih je mogoče eksperimentalno preveriti. Mislim, da je tovrstna sinteza zgodovine zgodovinsko nujna stvar, saj tehnokracija, ki prihaja na oblast v svetu, izhaja ravno iz naravoslovne znanosti in na njeni ločenosti od družboslovne. Predvideni projekt, ki sem ga pričel v uvodnem članku letošnje Tribune 2-3, se utegne zavleči v večletno delo. Zato vabim k sodelovanju vse tiste, ki so pripravljeni poglobljeno študirati teoretsko naravoslovje in družboslovje ne glede na njihovo predhodno akademsko izobrazbo, ki v nobenem primeru za tovrstno delo ne zadošča. Vsak prispevek resne znanstvene kritike je dobrodošel, za prazno blebetanje pa se ne bom menil.

Urednik za naravoslovje, Dušan Turk

Problemi in vprašanja, ki se tičejo znanosti, so danes verjetno bolj kot kdajkoli prej v ospredju političnih razprav. Ponovna zaostritev odnosov med velesilami, ozračje hladne vojne in novi, izpopolnjeni oborožitveni sistemi, kot so medcelinske rakete, Pershing II, Trident, MX, SS20 in nevtronska bomba, so sprožili nov val protestov proti vojni. V času, ko se industrija, odvisna od električne energije, že sooča s problemom prevelike proizvodnje, se vlada Margaret Thatcher odloča za uvedbo novega jedrskega programa. Istočasno pa nam moderna tehnologija obdelave podatkov, ki temelji na ultraminiaturni, polprevodniški elektroniki, ponuja grozljive podatke o naraščajočem številu brezposelnih na vseh področjih. Ozračje vsesplošne reakcije in poglobljene krize je vzrok, da se nekateri obračajo k znanosti, posebno k sociobiologiji, da bi dokazali, da so oblike nasilja, kot sta na primer razizem in podcenjevanje ženskega spola, nekaj čisto naravnega.

V tej situaciji ugotavljamo, da se levica nikakor ne more zediniti glede vloge znanosti v okviru kapitalistične družbene ureditve niti glede primernega pristopa k reševanju perečih političnih vprašanj, ki se pojavljajo kot rezultat razvoja. Še vedno je močno razširjeno staro prepričanje, da je znanost sama po sebi pozitivna ali pa vsaj nevtralna in da je kapitalizem tisti, ki se izkrivlja, zlorablja in ovira pri napredku. Na drugi strani pa imamo tudi znanstvenike in teoretike, ki so zaradi številnih stičnih točk med znanostjo in kapitalizmom v današnjem času podvomili v tako definicijo obeh in menijo, da je znanost v bistvu kapitalistična, da je sestavni del tega sistema in da prav tako kot kapitalizem tudi znanost izvaja pritisk na množice.

Kakšno stališče naj na primer zavzamemo do zlorabe znanosti pri dokazovanju, da so črnci v intelektualnem pogledu po dednih zasnovah manj vredni od belcev? Ali razlikujemo med „pravo“, socialistično znanostjo, in lažno, reakcionarno psevdo-znanostjo? Ali se pri analiziranju osnovnih znanstvenih konceptov nagibamo k mnenju, da je znanost nujno taka kot družba, v kateri se razvija? Kako naj gleda na znanstvenike socialistično gibanje? Kot na strokovnjake, ki jih je treba prepričati, da bodo s svojim znanjem služili ljudstvu, kot na ljudi, ki s svojimi idejami izvajajo pritisk nad družbo, ali kako drugače? Ali bi bila socialistična znanost bistveno drugačna od znanosti, kakršno poznamo danes? Ali pa bi bila le drugače zasnovana oziroma organizirana? Ali bi v končni fazi vodila do tudi kakovostno drugačnih spoznaj?

V svojem članku želim osvetliti tri nasprotujoča si stališča. Prvo je stališče Hilary Rose in Stephens Rosea. Od poznih šestdesetih let naprej, ko se je v Veliki Britaniji začelo radikalno znanstveno gibanje, sta omenjena znanstvenika zelo aktivna na tem področju in njuni članki, posebno članek „Radikalna znanost in njeni sovržniki“, objavljen leta 1979 v „Socialist Register“, so sprožili živahno zanimanje in številne razprave o tovrstnih vprašanjih. (1) Drugo vprašanje, ki se ga želim dotakniti, je vprašanje sociologije znanstvenih spoznanj kot posebne intelektualne vede, ki se ukvarja s proučevanjem odnosov med znanostjo in družbo. Zanju sem se odločil iz dveh razlogov — ker ju najbolje poznam in pa zato, ker je tako imenovani „močni program sociologije znanja“, povezan z njunima imenoma, verjetno eden najbolj protislovnih aspektov sodobne sociologije znanosti. (2) Tretje področje, ki ga bom obravnaval, pa je povezano z „Radical Science Journal“, publikacijo, pri kateri sodeluje večje število znanstvenikov in ki je bila v zadnjem času pogost predmet razprav. (3)

Seveda je v razmeroma kratkem članku nemogoče v celoti in natančno analizirati vsa tri vprašanja in bojim se, da bom marsikje zdrsnil na raven karikiranja pojavov. Razen tega se mi zdijo nekateri ključni prispevki k razpravi, o katerih govorim, vse prej kot jasni in razumljivi in čisto mogoče je, da sem kje svojo interpretacijo preveč poenostavil oziroma predstavil probleme s

preveč svojega stališča. Vseeno upam, da mi je uspelo izluščiti nekaj glavnih protislovij, pokazati na stvari, ki so bile po mojem mnenju napačno razumljene, in končno podati nekaj misli o nadaljnjem razvoju marksistične teorije znanosti in njene povezanosti s politično prakso. (4)

HILARY ROSE IN STEPHEN ROSE

Ključni argument, s katerim omenjena znanstvenika nastopata v razpravi o vlogi znanosti v družbi (5) je, da je način gledanja na odnose med družbo in znanostjo, kakršen prevladuje v zadnjih letih, pravzaprav slabo utemeljen in da je v svojem bistvu reakcionaren. Pri obravnavanju odnosov med družbo in znanostjo namreč pretirava in ga označujemo s pojmom „hiperrefleksivnost“. (6) Znanosti odreka kakršnokoli samostojnost in jo zreducira na gol odsev družbenih razmer, v okviru katerih se razvija. Ne priznava meje med resnico in zlaganostjo, med znanostjo in ideologijo. Zagovornike takega gledanja na odnose med družbo in znanostjo najdemo predvsem med pristaši „močnega programa“ in med znanstvenimi sociologi, ki sodelujejo z „Radical Science Journal“.

V čem vidita Hilary Rose in Stephen Rose šibke točke takega gledanja na odnos med družbo in znanostjo? Predvsem menita, da nam tako gledanje onemogoča kritiko reakcionarne znanosti (na primer Jensenovega in Eysenckovega Iqizma, ali pa sociobiologije) kot lažne, psevdo-znanosti oziroma ideologije, nasproti kateri bi lahko postavili pravo, resnično znanost. Če namreč znanost v resnici ni nič drugega kot zgolj odsev družbe, v kateri živi in se razvija, potem uporabičeno sklepamo, da se v Iqizmu samo zrcali rasistična in hierarhična zgradba kapitalistične družbe. Stephen Rose govori v zvezi s tem o „ideološki rabi psevdo-znanosti“ (7), vendar je taka oznaka v bistvu nesprejemljiva, če smo do nje prišli prav tako pod vplivom lastnega položaja v družbenem in političnem življenju. Prav tako ne moremo poklicati na pomoč v boju proti sociobiologiji prave, „resnične“ znanosti, (8) saj pravi teorija „hiperrefleksivnosti“ da so vse znanosti enako resnične.

TAKO IMENOVANI MOČNI PROGRAM SOCIOLOGIJE ZNANJA

Hilary Rose in Stephen Rose menita, da se je teorija „hiperrefleksivnosti“ razvila pod vplivom „relativizma“, katerega pristaši so številni sodobni znanstveni sociologi. Kriterij resnice je v močnem programu izredno relativen pojem, tako da je skorajda vse sprejemljivo. (9)

Vendar pa se moramo vprašati, v kakšnem smislu je sociologija znanosti pravzaprav relativistična in kaj pojem „relativizem“ sploh pomeni. Le tako bomo bolje razumeli že dokaj razvpiti „močni program“.

IQ)INTELIGENČNI KVOCIENT

Čeprav Stephen Rose in Hilary Rose obeh pojmov nikoli docela ne pojasnita, govorita o dveh vrstah relativizma — o filozofskem in o sociološkem relativizmu. (10). Razlikovanje med obema je bistvenega pomena za močni program sociologije znanja. Filozofski relativizem, kot ga razumem jaz, pomeni, da je resničnost teorije (oziroma kakršnekoli ugotovitve) odvisna od družbe, v kateri je nastala. Tako bi lahko filozofski relativist trdil, da kvantna mehanika sicer drži v kapitalistični družbi, v socializmu pa bi veljali drugačni fizikalni zakoni.

Vendar je treba resnici na ljubo priznati, da zagovorniki močnega programa česa takega niso nikoli trdili. Osnovna zahteva programa je po besedah Davida Bloora naslednja: dognanja sociologije znanja naj bodo „neodvisna in nepristranska z ozirom na resničnost ali zlaganost, racionalnost in neracionalnost, uspešnost in neuspešnost“, pri načinu tolmačenja posameznih spoznanj pa naj se drži „načela simetričnosti“. (11) To je tako imenovani sociološki relativizem.

Pomen sociološkega relativizma in razliko med njim in med filozofskim relativizmom je najlažje razložiti na primeru. V 17. stoletju sta prevladovala dva, med seboj močno različna pogleda na materijo. Radikalni zagovorniki „panteističnega materializma“ so trdili, da vesolje oživlja duh, njihovi nasprotniki z Boylem in Newtonom na čelu pa so zagovarjali tako imenovano „mehansko

filozofijo“ in menili, da je vesolje iz pasivne materije, ki se slepo pokorava zunanjim silam. Glede na vsakdanje izkušnje bi pričakovali, da bo znanost presodila, da sta se Boyle in Newton bolj približala „resnici“ kot njuni nasprotniki in da sta bila „razumnejša“ od njih. Sociološki relativizem nam v tem primeru svetuje, naj pri presojanju, zakaj je do takih teorij sploh prišlo in zakaj so se obdržale, pustimo take sodbe ob strani in se posvetimo le razlagi. Tako nesimetrične razlage, kot na primer ta, ki pojasnjuje Boylevo in Newtonovo stališče kot „razumnejše“, stališče njunih nasprotnikov pa kot „zmotno“, morajo v nas vzbuditi sum in skrajno previdnost.

Da je to pametno, potrjuje tudi zgodovinska raziskava omenjenega obdobja, ki so jo izvedli pred nedavnim. Izkazalo se je, da so imeli zagovorniki „panteističnega materializma“ za svoje prepričanje čisto politične razloge. Borili so se za socialno in kozmološko enakost in hoteli Boga in njegove posvetne zastopnike postaviti na mesto, ki jim gre. Isto sta počela tudi Newton in Boyle. Hotela sta zgraditi hierarhično urejeno vesolje, v katerem bi Bog, Stvarnik vseh obstoječega, vladal nad pasivno materijo. Pri tem ju je vodila želja, da bi na ta način upravičila družbeno hierarhijo in moč moralne avtoritete. (12)

Mislím, da je jasno, da predstavlja sociološki relativizem v bistvu strateško sredstvo za ustvarjanje družbene zgodovine in sociologije znanosti (13) in da nima ničesar skupnega s filozofskim relativizmom. Razlage, ki jih daje, so „nepriistranske“ in „simetrične“. Kar se tiče resnice, so zagovorniki močnega programa popolnoma nedvoumni, strogo ločijo med resničnostjo teorije in med razlago, zakaj se je določena teorija obdržala oz. kako je do njenega nastanka sploh prišlo. „Ali je dejstvo, da je neko teorijo sprejela določena družbena skupina, že dokaz, da je ta teorija resnična?“ sprašuje David Bloor. „Edini možni odgovor je ne.“

OPOMBE

Prvotne verzije te razprave sem predstavil na zgodovinski delovni konferenci o znanosti in družbi in na edinburškem srečanju „Znanost ljudem“. Obe srečanja sta mi bili v veliko pomoč pri pisanju te razprave, prav tako tudi komentarji iz „Kapitla“ in iz „Razreda“.

- Glej tudi: Hilary Rose in Stephen Rose: „The Metaphor goes into Orbit“, Science Bulletin, 22, str. 12-18 in Hilary Rose: „Hyper-reflexivity: a New Danger for the Counter-movements“, Helga Nowotny in Hilary Rose: Counter-movements in the Sciences: the Sociology of the Alternatives to Big Science, Dordrecht, Boston in London: Reidel (1979), str. 277-289. Na idejo, da bi napisal pričujočo razpravo, sem prišel po edinburškem srečanju leta 1979 s Hilary Rose in Stephenom Roseom.
- Glej: Barry Barnes: Scientific Knowledge and Sociological Theory, London in Boston: Routledge in Kegan Paul (1974) in David Bloor, Knowledge and Social Imagery, London, Henley in Boston: Routledge and Kegan Paul (1976)
- Radical Science Journal lahko naročite naš Poland Street, London W 1 V 3 D G.
- Mnogi menijo, da obnašanje in ton razprave, ki sta tam prevladovala, nista bila taka, kot bi pričakovali od socialistov, a tukaj se ne bom spuščal v to vprašanje.
- Glej delo, ki je navedeno v 1. opombi. Drugi članki so iz Science Bulletin, 22, in iz razprave Tima Shallica „Science is not just Social Relations“, objavljene v „Science for People“, 43/44, str. 37-40. V njih najdemo podobne argumente.
- Hilary Rose, op. cit.
- Steven Rose, „It's only Human Nature": the Sociobiologicals Fairyland“, Race and Class, 20 (1979), str. 278
- Radical Science and its Enemies, str. 326
- Ibid, str. 324-5
- David Bloor, op. cit. str. 5. To sta druga in tretja točka močnega programa. Prva točka pravi, „da mora biti znanstvena razlaga slučajna v tem smislu, da upošteva tudi vse pogoje, ki vplivajo na nivo znanja in na njegovo sprejetje.“ Četrta točka pa pravi, da je sociologija znanja refleksivna v tem smislu, da je sposobna v principu razložiti samo sebe.
- Glej: Margaret Jacob, The Newtonians and the English Revolution, 1689-1720, Hassocks: Harvester (1976) in J. R. Jacob, Robert Boyle and the English Revolution: A Study in Social and Intellectual Change, New York: Franklin (1977).
- Glej tudi: Steven Shapin, „Social Uses of Science“ v izdaji G.S. Rousseauja in R. Porterja: The Ferment of Knowledge: Studies in the History of Eighteenth-century Science, Cambridge: Cambridge University Press (1980)
- Zelo koristna zbirka konkretnih študij o tem problemu je zbirka Barryja Barnes in Stevens Shapina: Natural Order: Historical Studies of Scientific Culture, Beverly Hills in London: Sage (1979)

Finalizacija znanosti

(tretje nadaljevanje)

III. Funkcionalizacija znanosti kot posledica interesa za upravljanje kompleksnih sistemov

V sistemu znanosti vidimo določeno tendenco, da se spoznanje funkcionalne povezanosti etablira kot legitimni končni cilj znanstvene dejavnosti. Spoznanje funkcionalne povezanosti, nekako v input-output oddelu, je bilo vedno pomemben korak znanstvenega razvoja. Toda nanj se je stalno gledalo kot na pred-obliko dejanskega znanstvenega napredka, ki naj z razkritjem mehanizmov utemelji nujnost takšne povezanosti. To se lahko proučuje na primeru farmakologije. Ta dejansko ravna v veliki meri funkcionalno, s tem ko razvija „vročke“ za določene učinke (npr. odstranitev glavobolov), ne da bi bili znani mehanizmi tega učinka in tudi ne da bi bila na razpolago samo teorija takšnih učinkov. Vsekakor to jemljemo kot teoretski deficit in upemo, da bodo morda blokadi, nevrologija itd. sčasoma zapolnile to luknjo v pojasnitvi (kar se šteje za posebno pomembno glede možnosti, da se stranske posledice pravočasno spoznajo).

Toda obstaja vtis, kot da bi funkcionalno mišljenje toliko bolj zadoščalo znanstvenim regulativom discipline, kolikor kompleksnejše je njeno predmetno območje. K temu bi se nekako primerjale teorije učenja v psihologiji, sistematska teorija v sociologiji pa vse tje do teoretskih zastavitelj „software sciences“ v stilu Forrester-jeve „World Dynamics“ (Forrester 1972).

Ta redukcija teoretskih zahtev v najbolj očitni obliki ustreza naravi tehničnega interesa kompleksnih predmetnih področij. Ta ni več usmerjen v reprodukcijo avtomatov, temveč v upravljanje — v modifikacijo obnašanja, v upravljanje v krizi. Funkcionalne teorije so znanstveni tip, ki ustreza strateškemu obdobju. Kompleksnega sistema se ne da reproducirati, ne da bi se razumelo njegove mehanizme, toda z njim se lahko ravna strateško, če se — pod predpostavko kakšnega mehanizma — pozna njegove najpomembnejše funkcije. Za našo problematiko je pomembno, da nastanek znanosti z reduciranimi zahtevami pojasnitve omogoča povezovanje s tehniko in smotno usmeritev znanstvenega razvoja — brez vmesne faze tvorjenja teorij in tradicionalnega znanja. Takšna finalizacija znanosti je mogoča, ker njen primarni cilj pojasnitvene moči ne izključuje uporabnosti njenih rezultatov za določene smotre (upravljanje). Kot teorije lahko znotraj znanstvene skupnosti (scientific community) dobi pripoznanje le, če klasični znanstveni standard kavalne pojasnitve (kot nasploh tudi kvantifikacija) izgubi svojo rigoroznost.

Da bi se lahko pojasnilo to prestrukturiranje teorije v sistematično strategijo, je potrebna natančnejša analiza odnosa med kavalno in funkcionalno povezanostjo.

Do danes domnevno sploh noben realni proces ni pojasnjen kavalno, pojasnjene so vedno le preko izolacije idealizirane povezave.^[21] Odkritje določene kavalnosti sledi vedno določenemu vprašanju in natančno nanj daje odgovor. Razen tega ima kavalnost intenzivno dimenzijo: Natančnost in domet pojasnitve nista „objektivna“, temveč sta določena z dometom zastavitelje vprašani, ki se daje teoretsko artikulatori.^[22]

Posebnost funkcionalnega nasproti kavalnemu pristopu torej ni v odgovoru od polnosti realnosti, temveč v tem, da regulativ — vedno bolj razvijati kavalno pojasnitev — ni več učinkovit. Spoznavni interes je že od vsega začetka usmerjen na zmogljivost aparata, na funkcijski sistem. Kavalnostni zmorejo samo pomožne usluge za pojasnitev aparature. Zdi se, da se to pojavlja na enak način, pa nejsi gre za biološko celico, hrup ali Forresterjev svetovni sistem. Funkcionalizem je torej zapoved, pogojena s kompleksno predmetnostjo: predmetnosti se brez te zapovedi ne da niti znanstveno strukturirati niti ni zadovoljivo zanimiva. Ker je kompleksnost povezana z opazovanjem (Vereinzelung) — čim kompleksnejši je predmet, tem manj je njegova infrastruktura identična z drugimi predmeti —, izgubi funkcionalizem interes, ki bi ga kot zglede nosilec stanj stvari, ki se daje generalizirati, mogel zahtevati. Zdi se, da politično strateškemu interesu po funkcionalnem spoznanju ustreza znanstveni interes. Kavalno se analizirajo le rekonstruirajoči ali konstruktivni elementi predmeta, ostali elementi se upoštevajo samo kot učinkujoče veličine. Ta tendenca se kaže tudi v tradicionalnih trdih naravoslovnih znanostih.

Preveriti bi bilo treba, če se takšen funkcionalni način pristopa — kljub označenemu cilju — izkaže kot podoben kavalni pojasnitvi. Čim kompleksnejše so predmetne območje, ki so dostopna naravoslovni obdelavi, tem bolj je znanost priključna, da dela z mikro-veličinami, da bi organizirala veliko število in kompleksnost odnosov.^[23]

Ni dvoma, da ima funkcionalizem kot skrajšana finalizacija znanstveno-političen pomen. Smotnostno razpolaganje in neodvisnost od znanstvenega spoznanja se mora vsaki raziskovalni politiki zdati kot rentabilna izbirljiva.

To krepi tendenco, da se znanost „preveč hitro“ uporablja, to pomeni, da se učinke prve generacije (t.j. stranski učinki) ali druge in tretje generacije (dolgotrajnejši učinki) empirično registrira, ne pa da se jih teoretsko anticipira. Težave te, za faktor stroškov „teorije“ pocenjene finalizacije se lahko odgovarjajoče kažejo v tej nenavadni razširjeni kapaciteti: povečano nepoznavanje pri razširjeni kompetenci planiranja zvišuje neodpornost pred krizami. Vrh tega je nejasno, če ni funkcionalizem pod roko pretiranega izkoriščanja: izrabljanje obstoječega znanja, ne da bi se moglo zadovoljiti porajajoče se potrebe za nasledstveno znanje s pravočasnimi investicijami.

IV. Omejitev zahteve po splošni veljavnosti znanstvenih zakonov in razvoj naravoslovja v normativno znanost

Ob diskusiji o finalizaciji se je pokazalo na omejitve znanstvene generalizacije, ki je posledica ukvarjanja s kompleksnimi in posamičnimi predmeti. V nadaljevanju je treba razviti konsekvence tega stanja stvari.

Možnost generalizacije znanstvenih spoznanj je do sedaj čvrsto zasidrana v logiki raziskovanja naravoslovja. Če postane vprašljiva, potem se mora modifikirati oblike klasičnega zakona. Najbolj očitne je tendenca regeneracije v ekoloških znanostih, toda kaže se v vseh disciplinah, ki se v kakršnikoli obliki ukvarjajo s konceptualizacijo razvoja. Če se sklicuje na Rickertovo nasproti postavljenost zgodovinskih znanosti, ki ravna jo idiofrefsko, in naravoslovnih znanosti, ki ravna jo nomotetično, bi se lahko proces označil tudi kot „historizacija“ naravoslovja. Toda izkaže se, da je ta izraz pravičen v smislu, ki gre čez metodološko. Kot najenostavnejša primera je treba imenovati iste znanosti, ki imajo eksplicitno opravke z „zgodovino narave“: kozmologijo in dervinizem. Singularnost pojavov je tukaj jasna: svet in biološke vrste nastopajo samo enkrat. To ima metodološke posledice, ki gredo čez regeneracijo naravoslovnih izjav. Kavalne trditve ne morejo privzeti forme eksperimentalno preverljivih hipotez; ni možne določi-

tev samopostavljenih preizkusnih pogojev. Naslednji primer je že kompleksnejši: fizika trdnih teles kaže tendenco zlivanja z mineralogijo. Če je zgornja interpretacija pravilna — da je disciplinarna specializacija na tleh fundamentalne teorije konkretizacija predmetnega območja v smeri fenomenalnega načina dostopa —, potem je poznavstvenenje mineralogije hkrati konkretizacija fizike trdnih teles na predmete, katerih določitev in takorekto individualno okolje prineseta s seboj približevanje k historično singularnim primerom. Kajti ta singularna realiteta se pač več ne odstrani z idealizacijami, temveč se je je treba držati, čim dlje je možno. Ta konkretnost lahko potem vodi do vpeljave evolutivskih kategorij v fiziko trdnih teles; kajti čim močnejše se znanstvena analiza drži konkretnosti predmeta, tem bolj historična morajo biti konceptualizacije. Posebej nas konkretnost zanima primer kvazi zgodovinsko učinkujoče regeneracije naravoslovnih spoznanj. Splošna veljavnost znanstvenega spoznanja je zagotovljena s ponovljivostjo eksperimenta. Ambivalenca tega pogoja postane jasna na naslednjem primeru: veljavnost teze, da ima kemična substanca DDT insekcijski učinek, je zagotovljena s ponovljivim eksperimentom. Dejansko je bil ta eksperiment milijonkrat ponovljen, svedoča ne v laboratoriju, temveč pri tehnični uporabi DDT-ja. Prav ta ponovitev pa napravi sedaj tezo, da je DDT insekcijski, za neresnično, kajti z njo vodi DDT do selekcije rezistentnih vrst insektov.

Kako more biti ponovljivost eksperimentalne potrditve konstitutivna za resnično naravoslovnih tez, če dejanska ponovitve napravi tezo za neresnično? V tej dialektiki se zrcali teoretska podrazvitost naravoslovja: njegova nesposobnost, da bi sprejela učinke znanstvenih spoznanj v pojem teh spoznanj, torej da bi nekako mislilo trajanje njihove veljavnosti, stopnjo njihove ponovljivosti. Oznaka „ponovljivost“ vsebuje predpostavko, ki je postavljena s to nesposobnostjo teorije: naravo zasnuje kot neskončen rezervoar, za katerega poljubna množica preverljivih spoznanj predstavlja spremembo prezanemarnjivega obsega.^[24]

Sicer se je v različnih disciplinah reagiralo na omejeno možnost, da bi se znanost posplošila resno — t.j. tehnično — študirali so, da bi samopovzročene učinke upoštevali kot moteče veličine ter v definiciji mejnih vrednosti, in jih tako integrirali v predmetno območje. Toda s tem je bilo vsekakor od primera do primera (ad hoc) resno vzeto, da se mora znanstvena zahteva: „zvedeti, kaj se dogaja“, teoretsko dopolniti s tem, da se zve, kaj to zahtevo povzroča. Kratko: empirična znanost ne samo, da mora vedeti, da prihaja spoznanja, temveč tudi, da spoznanja prinaša. Samo s tem ozirom na operacije spoznanja je dosežen teoretski nivo prakse znanosti.

Očitno je ta regeneracija v zvezi z rastočo kompleksnostjo znanstvene predmetnosti oz. z zmanjšačim se obsegom predmetnih območij. Čim bolj so diferencirani predmeti in omejen rezervoar, tem

verjetneje je, da so tehnične operacije produkcije ali reprodukcije spoznanj pomembne za obstanek in konstitucijo predmeta. Pojem narave, ki ustreza zelo slabo razviti tehnologiji, se ovirja z učinki naravoslovja samega, s tehnologijo, ki v celoti realizira instrumentalizem naravoslovja. Narava je nekaj, kar se ne samo kontrolira in obvladuje — sicer ne kot celota, toda v posameznem njenih odnosov —, temveč se lahko tudi razruši. Adekvatno delstvo narave, ki izraža to omejenost narave, se je do sedaj vpeljevalo proti naravoslovju kot politična ali moralna omejitev njegove uporabe.

Predpostavke narave kot neskončnega rezervoarja vposreduje se tako dolgo ne more opustiti, kakor naravoslovno tvorjenje teorij ne dopušča, da bi se mislilo zgodovinsko učinkujoča. Tako dolgo bo naravoslovno spoznanje govorilo o „ponovljivih“ možnostih, katerih predpostavke se rušijo prav s ponovitvijo.

Moderna ekologija je nastala kot znanost, kot reakcija na „finalizacijo narave“ z znanstveno-tehničnimi vposaji človeka. Svoje predmetno območje mora definirati kot reprodukcijsko povezavo (ekološki sistem) /to na eni strani sil k temu, da se dopusti naravi merilo posebne vrste, in že v okviru naravoslovja vodi ob razlikovanju med bitjo in najstvom. Ker na drugi strani človek sam tvori z naravo sistem, za katerega se mora zahtevati stabilnost in možnost reprodukcije, je domnevno že določitev tega merila nemogoča brez sklicevanja na kakršnekoli norme človeške podobe narave. Reprodukcijske narave ni določljiva več le z naravnimi konstantami. V definicijo vrednostne norme (Solthwert) naravnih sistemov vstopajo vedno bolj tudi „človeške določitve“ narave, oblike in smotr človeškega razvoja narave. S tem postane ekologija iz objektivne naravoslovne znanosti klasičnega stila znanost z normativnimi, strateškimi elementi, razvojni koncept za naravo. In odprta je za analizo reprodukcije narave pod alternativnimi smotri.

Na njej se pokaže kot tudi še bolj pri sistemsko-analitičnih družboslovnih znanostih in software-znanostih, — da pojem smotra pada v pojmovno polje smotra.^[25]

Vsekakor se pripoznavanje smotrov v naravi ne more že izenačiti z normativnim pristopom. Kajti teleologija naravnih funkcijskih sistemov je odvisna direktno od interesa, da se v naravnih kompleksnih dojamih stabilne samoregulacije in razvojne determinante, oz. odvisna je od metodoloških problemov ob organizaciji množice podatkov.

Nasproti temu pa norme vsebujejo poleg momenta smotnostnega urejanja moment vrednostne označitve. Toda ta moment v okvirih razvoja naravoslovja lahko pride do izraza šele tedaj, ko so „smotr narave“ postavljeni socialnemu sistemu parcialno za dispozicijo — in to sovpada s obsegom znanstveno obdelanih možnosti, da se tehnično ravna z naravo. Ta dispozicija je posebej vidna v primeru ekoloških znanosti: v njih ne gre samo za spoznanje procesov,

tudi ne le za odpravo motenj, temveč tudi in prav za ureditev reprodukcijskih ciklov.^[26]

Socialne norme kot smotr znanosti, ki se dajo internalizirati, so analitični teoriji znanosti nedostopne. Odnos norm do strukture norme postavlja očigledno kulturnega sistema sili k tudi k družboslovni teoriji znanosti.

Tam torej, kjer se naravni in družbeni smotr koordinirajo, so finalizacije hkrati normativizacije. Narekujejo disciplinarno razvoje, katerih pojmovne struktura in rezultati ustrezajo družbenim konstelacijam interesov. Zastavitev raziskovanja za znanstveni sistem mora zaobsegati samorazumevanje, ki ga bo znanstvena skupnost razvila v tej konstelaciji (ki je do zdaj zadevala le aplikacijsko tehnologijo) — tudi če k temu lahko izrazijo samo domneve o možnostih. S tem ni mišljena samo kolektivna in diskurzivna interna organizacija dela, temveč pritegnitev znanstvenega sistema s svojimi vsebinami in cilji v tisto območje stvari, o katerem se odloča v vseh družbenih institucijah po diskurzivnem postopku. To bi ustrezalo tradicionalnemu razumevanju znanosti novega veka, po katerem je znanost (najmanj dolgoročno) vedno kolektivna dobrina in se kot taka uveljavlja.

To razumevanje ustreza izvoru novoveške znanosti: povezava splošnih zahtev meščanstva in znanosti se vrača na splošnost uma, ki je upoštevala tako njeno teoretsko stran (istovrstna sposobnost uma vseh meščanov) kot tudi njeno tehnično (generalna možnost prakticanja eksperimentov).

Na drugi strani pa je prav omejitev meščanske družbe tista, ki tudi potegne meje zahtevi po splošnosti znanosti: privatno razpolaganje s produktivno kot tudi z inovativno socialno funkcijo odtegne tu funkcijo določitvi preko demokratično oblikovane volje. V tej strukturi se zato praviloma socialne norme ne dajo konstruirati kot racionalni cilji znanstvenega dela. Sebe univerzalno razumevala znanost bi se usmerila proti tej obliki sistematične privatnosti v korist takšnega strukturiranja družbe, v kateri bi končno lahko znanost označila svojo pot z racionalno proizvedenim konsenzom družbe.

Možnost te transformacije se lahko vidi v strukturi normativno finalizirane znanosti. Njeni eksterni smotr niso niti objekti niti metode, temveč so rezultati socialnih pretehtavanj; kar aficirajo teoretsko strukturo discipline, lahko le-ta utemeljuje njihovo splošnost samo, če se socialne pretehtavanj takšnih norm vračajo na splošne zahteve. Točka nanašanja na generalnost znanosti bo pod pogoji normativiranja družbene splošnosti, ne več narave. Splošnost kot poljubna ponovljivost se umakne pred splošnostjo konsenza.

Toda to je mogoče le, če teoretski pojmi in zahteve v znanosti dovoljujejo, da se družbeni konsenz znanstveno reprezentira v svoji historični spramenljivosti. Regeneracija, tradicionalne zahteve veljavnosti ki smo jo nakazali, je ena od predpostavk za to.

Drugi (ravno nasprotni) razvoj znanstvenega sistema je možen na tleh istih izhodiščnih pogojev.

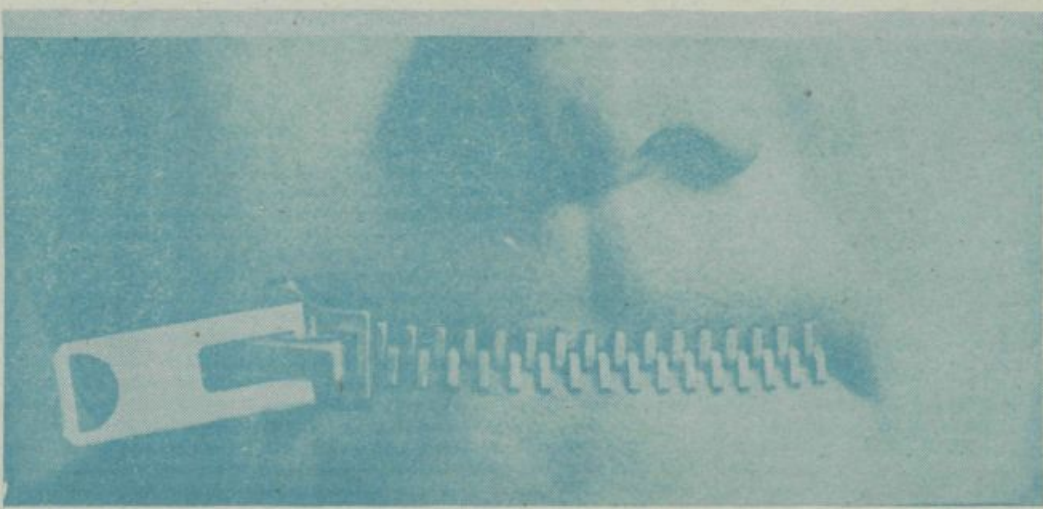
Finalizacija znanosti na napravi samo splošnost družbenega konsenza za možno točko nanašanja na znanstveno splošnost, hkrati zaključuje tradicionalno rezistenco teorije pred eksternim upravljanjem. Toda s tem postane vprašljivo tudi upanje, da bi se lahko teoretski razvoj in vladajoča konformnost izkazala kot nezdravljiva, ker bi prilagoditev znanosti morala nujno voditi do teoretske neplodnosti. Ker pomeni „finalizacija“ ravno odprto za teoretsko internalizacijo eksternih smotrov, lahko znanost pri takšni strukturi principialno maksimira tudi svojo vladajočo konformnost in svojo storitveno funkcijo za partikularne interese, ne da bi se ukinila kot uporabna znanost. Zmogljivost takšne znanosti pa gre še naprej: medtem ko stabilizirajo gospodarstvo teoretsko internalizirajo kot smotr, postane gospodarstvo samo znanstveno. Njegove oblike in pogoji se razvijajo neodvisno od njihovih definicij — ki jih dajejo socialne skupine — v disciplino z imanentnimi merili. (Primerjaj k temu „software“ znanosti kot industrijska psihologija, sociologija organizacije, pedagogika, ki naj motivacije, konsenz, apatijo, „toleranco“ itd. vzpostavijo kot protislovja). Usklajena znanost razume pogoje gospodarstva bolje kot vladajoči sami. Če bo ta oblika znanstvenosti lahko določila znanstveni sistem, je bila emancipativna funkcija novoveške znanosti neka epizoda.

(koniec)

prevedel Slavko Hozjan

Opombe:

- [21] Da bi izpostavili razliko s klasičnim postopkom idealizacije, naslednji primer: Newton se je trudil, da bi izračunal čim bolj precizno sestane poti topovskih krogel. Lahko je sicer vikoril upor zraza in specifično težo, toda moral je zanemariti neravnost topoveke cevi in netočnosti kontroliranja meritev; zaradi teh idealizacij so bili njegovi izračuni neuporabni, dokler se jim predmeti konec 19. stol. niso prilagodili. Danes bi bilo točno zbiranje podatkov netočnega aparata v veliki meri možno. S temi bi se razpolagalo, ne da bi se moralo posamezne kavalnosti celokupno raziskovati. Kajti odzračujoča je množina dojetih podatkov (ne vzrokov) in hitrost njihovega predelovanja.
- [22] V pojasnitvi, npr. razmnoževanje, z odkritjem jajčeca in sperme, je kavalnost zadoščala tako dolgo, dokler se ni poizvedovalo po kromosomskem dogajanju in kasneje po molekularnem. Dokler to dogajanje ni poizvedovalo po pojmi v temelju ležeče teorije, je morala veljati spoznana kavalnost kot zadovoljiva.
- [23] To se danes nekako kaže v kemiji celice. Čeprav obstaja mnenje, da je kavalna analiza procesov v celici „v principu“ možna, vendarle množica zakonitih odnosov, ki te odnose kavalno opisujejo, ne bi bila upoštevana.
- [24] Morda to ne velja na isti način za fiziko kvantne teorije, za katero je sprememba spoznane narave preko spoznanje bistvena. Za ta primer bi se moralo reči, da naravoslovje v celoti ni na metodološkem nivoju najboljših teorij, ki jo je proizvedlo.
- [25] Norme tukaj niso razumljive — v smislu Personse — in drugih — internalizirana pravila socialnega obnašanja, temveč kot zavestna pravila upodobitve realnosti, ki izhajajo iz znanstvenega vpogleda in političnih interesov.
- [26] Pomanjkljivost predkološkega vposajanja v naravo in drugih — internalizirana pravila socialnega obnašanja, temveč kot zavestna pravila upodobitve realnosti, ki izhajajo iz znanstvenega vpogleda in političnih interesov.

Imperializem včeraj

V tem članku pred nami je sintetična obdelava Lenina in Hilferdingove analize imperializma, ki sta jo podala v svojih delih imperializem kot najvišji stadij kapitalizma in v kateri sta kapitalizem in imperializem prikazala kot eno stvar, ki se razvija iz kapitalizma. Naloga tega znanstvenega prikaza je pokazati na aktualnost teh dvuh del v današnjem svetu, ki se skoraj razlikujeta od njunega, vendar ne toliko, da ne bi še vedno veljali ti odlični analizi poznega kapitalizma in zakonitosti njegovega razvoja.

KONCENTRACIJA PROIZVODNJE IN MONOPOLI

Orjaška rast industrije in hitra koncentracija proizvodnje v čedalje večjih podjetjih sta ene najbolj značilnih posebnosti imperializma. Nekaj desetih gigantskih podjetij se med seboj lažje sporazumevata, po drugi strani pa ravno velik obseg podjetij otežuje konkurenco in poraja težnjo k monopolu. Izredno velika lastnost je tudi ti. kombinacija, tj. združevanje raznih industrijskih panog v eno podjetje. Kombinacija izmenično konjunkturne razlike in zato zagotavlja kombiniranemu podjetju večjo stalnost v profinitni meri, privede do izločitve trgovine, omogoča boljše tehnične izpolnitve, s tem pa tudi ekstraprofite v primerjavi z nekombiniranimi podjetji, utrdi položaj in krepi podjetje v konkurenčnem boju v času krize.

Iz obdobja pred letom 1860 je mogoče najti le posamezne primere kapitalističnih monopolov. Prvo veliko obdobje v razvoju monopolov se začne s mednarodno industrijsko krizo okoli leta 1870 in traja do začetka 1890. Če preudarimo razvoj v evropskem merilu, je treba reči, da so najvišja točka v razvoju svobodne konkurence šestdeseta in sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Tedaj je Anglija dogradila svojo kapitalistično organizacijo starega kova, v Nemčiji pa je kapitalizem stopil v odločno boj z obrtjo in hišno industrijo. Velik preobrat se začne s polomom 1873. leta, ali natančneje s krizo, ki je sledila polomu in ki je obsegala — z izjemo komaj opazne prekinitve v začetku 1880. leta ter izredno močnega, toda kratkotrajnega poleta okoli 1889. leta — 22 let evropske gospodarske zgodovine. Monopoli so se iz prehodnih pojavov spreminjali v eno od osnov vsake gospodarskega življenja. Osvojali so eno industrijsko področje za drugim, predvsem pa predelovanje surovin.

Velik polot konec 19. st. in kriza v letih 1900—1903 je prvič povsem v znamenju monopolov. Le-ti se sporazumevajo glede prodajnih pogojev, plačilnih rokov, delijo med seboj prodajna področja, določajo količino produktov, ki naj se proizvedejo, določajo cene in delijo dobiček.

Obenem s spreminjanjem konkurence v monopol nastajajo podružbljenosti proizvodnje. Proizvodnja postaja družbena, prisvajanje pa ostaja privatno. To pa je že vse nekaj drugega kot stara svobodna konkurenca razkropljenih kapitalistov, ki najo ne vedo drug za drugega in ki proizvajajo za prihod na neznanim trgu. Koncentracija se je razvila tako daleč, da je mogoče napraviti pregled vseh virov surovin za ves svet. Ne ostaja pa se samo pri takih vpogledih. Gigantske monopolistične zveze prigrabljajo te virov tudi v svoje roke, delijo trg med seboj, si prisvajajo prometna sredstva in monopolizirajo kvalificirano delovno silo. V svojem imperialističnem stadiju vodi kapitalizem prav do najbolj vsestranskega podružbljenja proizvodnje in vleče kapitaliste tako rekoč proti njihovi volji in zavesti v nekakšen nov družbeni red, v prehodni red od popolnega svobodne konkurence do popolnega podružbljenja.

NASTANEK FINANČNEGA KAPITALA

Osnovna in prvotna operacija bank je posredništvo pri poslih. V zvezi s tem banke spreminjajo neaktivni denarni kapital v aktivnega, tj. v kapital, ki prinaša dobiček, zbirajo vse mogoče denarne dohodka ter jih dajejo na razpolago kapitalističnemu razredu.

Vzporedno z razvojem banke in njegove koncentracije v maloštevilnih ustanovah preraščajo banke iz skromne posredniške vloge v vsemočnejši monopolisti, ki razpolagajo skoraj z vsem denarnim kapitalom vseh kapitalistov, prav tako pa tudi z večino proizvodnih sredstev in virov surovin. To spreminjanje množičnih skromnih posredovalcev v peščico monopolistov je eden osnovnih procesov pri preraščanju kapitalizma v imperializem. Velike banke ne samo da naravnost požirajo majhna podjetja, temveč si jih tudi priključujejo, podrejujejo, vključujejo v svojo skupino, v svoj konglomerat, in sicer z udeležbo v njihovem kapitalu, z nakupovanjem in zamenjavo delnic ali s sistemom dolžniških odnosov. Iz razkropljenih kapitalistov nastaja en sam kolektivni kapitalist.

Ko banka vidi, kako težko račun za nekaj kapitalistov, opravi pa lahko čisto tehnično, na poseben pomočnik operacijo. Ko pa ta operacija zraste do velikanskega obsega, se pokaže, da si peščica monopolistov podreja trgovsko industrijske operacije vse kapitalistične družbe, kar ji bančne zveze, takoč računski idr. finančne operacije omogočajo, da se spočetka natančno informira o poslovnih razmerah posameznih kapitalistov, da jih nato kontrolira, vpliva nanje s širjenjem ali ožemanjem, z lažanjem ali oviranjem kredita in da končno povsem odloči o njihovi usodi, določa njihovo rentabilnost, jim odteguje kapital ali pa da množico, da si hitro in v ogromnem obsegu povečuje kapital. Hkrati s tem se razvija personalna unija bank in največjih industrijskih in trgovskih podjetij, stajanje med njimi z nakupom delnic, vstopanjem bančnih ravnotežij v nadzorne svete trgovsko industrijskih podjetij in nasprotno. Personalno unijo bank in industrijske dopolnjuje personalna unija obeh z vlado.

Zveze med industrijskimi podjetji z njihovo novo vsebino, novimi oblikami, novimi organi, tj. zveze med velikimi bankami, organiziranimi hkrati centralistično in decentralistično, se kot značilen ekonomski pojav pred 1890. letom komajda smujejo. Šele kriza leta 1900 z vsjo močjo pospeši proces koncentracije tako v industriji kot v banke, kar, ta proces utrdi in privrati spremeni stike z industrijo v resnični monopol velikih bank. Prehod iz 19. v 20. stoletje je torej doba, ko se izvrši prehod od gospodarstva kapitala nasploh h gospodarstvu finančnega kapitala.

Čedalje večji del industrijskega kapitala torej ne pripada industrijcem, ki ga uporabljajo. S kapitalom razpolagajo lahko samo po posredovanju banke, ki je v odnosu do njih lastnik tega kapitala. Po drugi strani pa mora tudi banka čedalje večji del svojih kapitalov vezati v industriji. Tak bančni kapital — torej kapital v denarni obliki —, ki je na ta način dejansko spremenjen v industrijski kapital, imenujemo finančni kapital. Finančni kapital je torej kapital, ki z njim razpolagajo banke, uporabljajo pa ga industriji; vse to pa nujno vodi v gospodarstvo finančne oligarhije.

Če ima v veliki industrijskega poleta finančni kapital neizmerno velike dobičke, potem v dobi osake propadajo male in šibke podjetja, velike banke pa se udeležujejo pri nakupovanju teh podjetij za sramotno ceno. Posebno dobičkonosna operacija finančnega kapitala, ki tudi izpolnjuje, v tem primeru se v monopol velikih bank, ki jih razvija. V tem razvoju je en monopol bank

prometnih sredstev. Zelo važen je še tako imenovani sistem udeležbe: vodilni funkcionar kontrolira osnovno družbo (dobesedno: matično družbo); ta gospoduje po svoji strani družbam, ki so od nje odvisne („družbam hčeram“), te spet „družbam vnukinjam“ itd. Na ta način je mogoče z ne prevelikim kapitalom obvladati gigantske področja proizvodnje. Toda sistem udeležbe ne služi samo velikemu povečanju oblasti monopolista, temveč poleg tega omogoča, da se naskoznovano izvajajo vsakovrsta temni in umazani posli, saj je nadzor nad prelivanjem kapitala praktično nemogoč.

Kapitalizmu je nasploh lastno, da loči lastništvo kapitala v proizvodnji, da loči denarni kapital od industrijskega ali produktivnega kapitala, da loči rentnika, ki živi samo od donosa denarnega kapitala, od podjetnika in vseh tistih oseb, ki neposredno razpolagajo s kapitalom. Imperializem ali gospodarstvo finančnega kapitala je tista najvišja stopnja kapitalizma, ko doseže ta ločitev velikega obsega. Prvočistični finančni kapitali nad vsaki drugi oblikami kapitala pomeni gospodujoč položaj rentnika in finančne oligarhije, pomeni, da se je iz vseh držav izločilo majhno število držav, ki so finančno močne. Ko se je monopol izoblikoval in ko razpolaga z milijardami, pa z absolutno nujnostjo prodira na vse področja družbenega življenja ne glede na politično ureditev ali na kakršnekoli druge podrobnosti.

Na pragu 20. stoletja zaradi monopolističnega položaja nekaj najbogatejših držav akumulacija kapitala doseže ogromen obseg. Rodi se veliki kariki presežek kapitala. Medtem ko je za stari kapitalizem z neomejenim gospodarstvom svobodne konkurence tipičen

temveč v tem smislu, da je kolonialna politika kapitalističnih dežel končala osvajanje nezasedenih dežel na našem planetu. Svet je bil sedaj privrati razdeljen, tako da so bile vsaj nekatere možne samo ponovne razdelitve, tj. prehod od enega posestnika na drugega, ne pa iz stanja brez gospodarja v stanje pod gospodarjem. Vse to je bilo najtežje povezano s finančnim kapitalom. Finančni kapital je tako velika, lahko rečemo odločilna sila v vseh ekonomskih in mednarodnih odnosih, da si lahko podreja in si v resnici podreja celo države, ki uživajo popolno politično neodvisnost. Seveda daje največje udobnosti, največje ugodnosti finančnemu kapitalu tako podreditve, ki je vezana z izgubo politične neodvisnosti podrejenih dežel in narodov. Polkolonialne dežele so v tem pogledu tipične kot sredine. Razume se, da se je morala borba za te polodvisne dežele posebno zostriti v obdobju finančnega kapitala, ko je bil preostali svet že razdeljen.

Druge posebnosti najnovejšega kapitalizma je, kot vemo, gospodarstvo monopolističnih zvez največjih podjetnikov. Taki monopoli so najtrdnjeji, če se združijo v eni roki vsi viri surovin. Edino kolonialna posest daje popolno garancijo za uspeh monopola proti vsem slučajnostim v borbi s tekmojem. Čim višji je razvoj kapitalizma, čim močnejše se občuti pomanjkanje surovin, čim ostriji je lov na vire surovin po vsem svetu, tem obupnejše je borba za pridobitev kolonij. Za finančni kapital pa nima pomena samo, če odkrije viri surovin, temveč tudi potencialni viri, kajti z razvojem tehnike postajajo nerabna ozemlja porabna, če se najdejo nove metode in uporabi večji kapitali. Od tod neogibna težnja finančnega kapitala

z njimi spajajoči se kapital kadih desetih bank, ki razpolagajo z milijardami. Hkrati pa monopoli, ki so zrasli iz svobodne konkurence, le-ta niso odpravili, temveč obstajajo nad njo in poleg nje, ustvarjajo s tem vrsto posebno ostrih in razkih protislovij, trenj in konfliktov. Monopol je prehod od kapitalizma k višjemu redu.

Če bi bilo treba dati čim krajšo definicijo imperializma, bi morali reči, da je imperializem monopolistični stadij kapitalizma. Ta definicija bi vključevala najpoglavnejše, kajti po eni strani je finančni kapital bančni kapital maloštevilnih monopolističnih velebank, ki se je zili v eno s kapitalom monopolističnih zvez industrijskih; po drugi strani pa je razdelitev sveta prehod od kolonialne politike, ki se je brez ovir širila po področjih, ki jih še ni ovojila nobena kapitalistična država, h kolonialni politiki monopolnega obvladovanja zemeljske površine, ki je že do kraja razdeljena.

Lenin je definicijo imperializma opredelil z naslednjimi petimi osnovnimi zakoni:

1. koncentracija proizvodnje in kapitala, ki je dosegla tako visoko stopnjo razvoja, da je ustvarila monopole, ki imajo odločilno vlogo v gospodarskem življenju;
2. zlitje bančnega kapitala z industrijskim kapitalom in nastanek finančne oligarhije na podlagi finančnega kapitala;
3. izvoz kapitala postane v primerjavi z izvozom blaga še posebno velikega pomena;
4. formirajo se mednarodne monopolistične zveze kapitalistov, ki si delo svet;
5. končana je teritorialna razdelitev sveta med največje kapitalistične države.

Imperializem je kapitalizem v tistem stadiju razvoja, v katerem se je izoblikovalo gospodarstvo monopolov in finančnega kapitala, v katerem se je začela delitev sveta med mednarodne trupe in se končala delitev vse zemeljske površine med največje kapitalistične dežele. Prvič silijo končana razdelitev sveta, da se pri ponovni razdelitvi tega po vsaki deželi; in drugič je za imperializem bistveno tekmovalstvo med nekaj velelami v prizadevanju po hegemoniji, tj. po osvojitvi dežel ne toliko naravnost zaso, kot za oslabitev nasprotnika in za spodkopavanje njegove hegemonije. Med njimi so bile tri države, ki so takrat gospodovali svetu: Nemčija, Anglija in Združene države. Z nobenim drugim sredstvom razen vojne bi se na podlagi kapitalizma mogla odpraviti neskladnost med razvojem proizvodnih sil in akumulacijo kapitala na eni strani ter razdelitvijo kolonij in vplivnih sfer finančnega kapitala na drugi strani.

Kakor smo videli, je najboljši ekonomski temelj imperializma monopol. To je kapitalistični monopol, torej monopol, ki je zrasel iz kapitalizma in ki je v splošnem položaju kapitalizma, blagovne proizvodnje, konkurence v stalnem brezizhodnem protislovju s tem splošnim položajem. In vendar poraja tudi ta — kakor pešč vsak monopol — neogibno težnjo k zastoji in gnitju. Kolikor velja — čeprav samo začasno — monopolna cena, toliko izginejo do nje mere vzroki, ki dajejo pobudo za tehnično, pa tudi za vsak drug napredek; toliko se, dalje, pojavlja ekonomska možnost umetno zadrževati tehnični napredek. Monopol v kapitalizmu seveda ne more nikdar povolnoma in za daljša obdobja odstraniti konkurenco s svobodnega trga. Možnost znižati proizvodne stroške in povečati dobiček z uvajanjem tehničnih izboljšav deluje seveda v korist sprememb. Toda težnja po zastoji in gnitju, lastna monopolu, deluje po svoji strani dalje in prevlada v nekem časovnem obdobju v posameznih industrijskih panogah, v posameznih deželah.

Imperializem je orjaška akumulacija denarnega kapitala v nekaj deželah. Od tod izhaja naraščanje sloja rentnikov, tj. oseb, ki živijo od „stiranja kuponov“, oseb, ki nikakor ne sodelujejo v nobenem podjetju in katerih poklic je brezdelje. Izvor imperializma, ena izmed najbolj bistvenih ekonomskih osnov imperializma, še bolj povečuje to popolno odtrganost sloja rentnikov od proizvodnje in daje pešč parazitstva vsaj deželi, ki živi od tega, da eksploata delo čezmorskih dežel in kolonij. Svet se je tako razdelil na peščico oduševljen in velikansko večino zadovoljenih držav.

KRITIKA IN ZGODOVINSKO MESTO IMPERIALIZMA

Kritiko imperializma pojmujejo v širokem pomenu besede kot odnos, ki ga imajo razni družbeni razredi v zvezi s svojo splošno ideologijo do politike imperializma.

Gigantski obseg finančnega kapitala, osredotočenega v maloštevilnih rokah in ustvarjajočega izredno gosto in široko razpredeno mrežo odnosov in zvez mrežo, ki mu po eni strani podreja poleg množice gradnih in malih kapitalistov tudi najmanjši kapitalisti, po drugi strani pa zaostreni boj z drugimi nacionalno državnimi skupinami finančnikov za razdelitev sveta in gospodarstvo nad drugimi deželami — vse to povzroča splošen prehod vseh poslušajočih razredov na stran imperializma. „Splošno“ navdušenje za njegove perspektive, besna obramba imperializma, opeševanje imperializma na vse mogoče načine — vse to se je dogajalo. Buržoazni ekonomisti so nastopali kot zaščitniki imperializma v bolj zastrti obliki. Le-ti skušajo postaviti v osredje pozornosti in nepomembne podrobnosti ter se trudijo odvrti pozornost od bistva.

V kolonijah zaostreje uvožni kapital njihova notranja protislovja in vzbuja bolj in bolj razočarjanje narodov, ki se prebujajo k nacionalni zavesti, proti prišlekom; ta odpor se lahko stopnjuje (kar se tudi je) do nevarnih ukrepov proti tujemu kapitalu. Stari družbeni odnosi se revolucionirajo do dna, ruši se tisočletna agrarna osamljenost „nezagotovinskih narodov“, ki so potopjeni v kapitalistični vrtilinec. Kapitalizem sam daje zaslužnjem narodom sredstva in pote za osvoboditev. Tudi njim je postal najvišji cilj ustvariti enotno nacionalno državo kot orodje gospodarske in politične svobode.

Videli smo, da je imperializem po svojem ekonomskem bistvu monopolistični kapitalizem. Že s tem je določeno zgodovinsko mesto imperializma, kajti monopoli, ki nastaja na podlagi svobodne konkurence in ravno iz svobodne konkurence, pomeni prehod iz kapitalistične ureditve v višjo družbeno ekonomsko ureditev. Iz vsega tega, kar smo doslej povedali o ekonomskem bistvu imperializma, izhaja, da je treba imperializem označiti kot prehodni, ali pravilneje kot umirajoči kapitalizem. In kot pravilno ugotavlja Lenin: imperializem je predvečer socialistične revolucije.

MILAN BALAZIČ

LITERATURA:
HILFERDING R., FINANČNI KAPITAL, LJUBLJANA 1980
LENIN V.I., IMPERIALIZEM KOT NAJVIŠJI STADIJ KAPITALIZMA, LJUBLJANA 1970

speja z monopolom zemljiške rente in z monopolom izvoz blaga, je v imperializmu postal tipičen izvoz kapitala. Toda dokler je kapitalizem — kapitalizem, se presežek kapitala ne uporablja za dvigovanje življenjske ravni množice doma — kajti to bi pomenilo znižanje dobička kapitalistov — temveč za povečanje dobička z izvozom kapitala v tujino, v zaostale dežele. V teh zaostalih deželah je dobiček navedno velik, kajti kapitala je malo, cena zemlje razmeroma ni visoka, morda so nizke in surovine poceni. Možnost izvoza kapitala nastaja s tem, da je vrsta zastalnih dežel že pritegnjena v krog svetovnega kapitala, da se že dograjene ali pa se še gradijo glavne železniške proge, da so zagotovljeni osnovni pogoji za razvoj industrije. Izvoz kapitala pa postaja nujen, ker je v nekaterih deželah kapitalizem prezorel in kapital zaradi nerazvosti poljedelstva in bede množic nima področij za dobičkonosno naložitev. Izvoz kapitala v tujino pa postaja obenem sredstvo za povečanje izvoza blaga. Najnavadnejši pojav je: pogoj za posojilo je, da se mora del posojila porabiti za nakup proizvodov dežele, ki daje kredit. Tako si dežele, ki izvažajo kapital, med seboj delijo svet v prenesenem pomenu besede. Toda finančni kapital je prenesel tudi k direktni razdelitvi sveta.

RAZDELITEV SVETA

Monopolistične zveze kapitalistov, karteli, sindikati in trusti, si dele med seboj predvsem notranji trg, s tem da prevzemajo bolj ali manj popolno v svoje roke proizvodnjo določene dežele. Toda v kapitalizmu je notranji trg nujno povezan z zunanjem. Kapitalizem je že zdavnaj ustvaril svetovni trg. In kakor je naraščal izvoz kapitala, kakor so se na vse mogoče načine širile inozemske in kolonialne zveze in vplivne sfere največjih monopolističnih zvez, tako je to proces naravno vodil do svetovnega sporazuma med njimi, do formiranja mednarodnih kartelov. V epohi finančnega kapitala se privrati in državni monopoli spletajo v eno, s tem se na področju ekonomske razdelitve sveta oblikujejo določeni odnosi med zvezami kapitalistov, hkrati s tem in v zvezi s tem pa se oblikujejo na podlagi teritorialne razdelitve sveta, borbe za kolonije, borbe za gospodarsko ozemlje, določeni odnosi političnih zvezami, med državami.

Ena izmed osnovnih značilnosti imperializma je dokončna razdelitev sveta, dokončna ne v tem smislu, da ne bi bilo možne ponovne razdelitve — nasprotno, ponovne razdelitve so bile možne in neogibne —

po razširitvi gospodarskega teritorija in celo teritorija sploh. Kakor kapitalizem trudi svoje imetje na podlagi dvojne ali trojne cene, računajoč z dobički, ki so možni v bodočnosti, računajoč z nadaljnjimi rezultati monopola, tako si tudi finančni kapital v splošnem prizadeva osvojiti čim več dežel, pa naj bodo kakršne koli, kjer koli in naj se zgodi to kakorkoli, računajoč z možnimi viri surovin in v strahu, da ne bi zaostal v divji borbi za zadnje koščke nerazdeljenega sveta ali za ponovno razdelitev že razdeljenih kosov sveta.

Ko govorimo o kolonialni politiki v epohi kapitalističnega imperializma, je potrebno pripomniti, da ustvarjata finančni kapital in njemu ustrezna mednarodna politika — ta se reducira na borbo velikih držav za ekonomsko in politično razdelitev sveta — celo vrsto prehodnih oblik državne odvisnosti. Za to epoko sta tipični samo dve osnovni skupini dežel: dežele, ki so v poseti kolonij, in kolonije same, temveč tudi raznovrstne oblike odvisnih dežel, ki so politično, formalno samostojne, v resnici pa zapletene v mreže finančne in diplomatske odvisnosti.

Končno k osvajanju kolonij silijo prav tako tudi interesi izvoza kapitala, kajti na kolonialnem trgu je lažje z monopolističnimi sredstvi odstraniti konkurenco. Izvenekonomske vrhne stavbe, ki raste na osnovi finančnega kapitala, njegova politika, njegova ideologija krapijo težnjo po kolonialnih osvajanjih.

IMPERIALIZEM KOT POSEBNI STADIJ KAPITALIZMA

Imperializem je nastal kot razvijanje in neposredno nadaljevanje osnovnih lastnosti kapitalizma. Toda kapitalizem je postal kapitalistični imperializem šele na določeni, zelo visoki stopnji svojega razvoja, ko so se določene osnovne lastnosti kapitalizma začele spreminjati v svoje nasprotje, ko so se na vsej črti izoblikovale in pokazale potase prehodne epohe od kapitalizma k višjemu družbenoekonomskemu redu. Ekonomska osnova tega procesa je zamenjava kapitalistične svobodne konkurence s kapitalističnimi monopoli. Svobodna konkurenca je osnovna lastnost kapitalizma in blagovne proizvodnje nasploh; monopol je direktno nasprotje svobodne konkurence, ta pa se je začela spreminjati v monopol: ustvarjala je vstopno-vodno s spodbiranjem male, zamenjavale veliko proizvodnjo s še večjo in končno privedla koncentracijo proizvodnje in kapitala tako daleč, da je začel iz nje rasti monopol: karteli, sindikati, trusti, koncerni in

Neokapitalizem danes

UVOD

Kot vemo, je potekal zgodovinski razvoj kapitalizma od začetkov moderne industrijske družbe v razdobju manufakturnega kapitalizma in liberalnega kapitalizma do današnje monopolne faze. Na prve zametke teh sprememb je opozarjal že Marx, ko je pokazal, kako mehanizem konkurence prerašča v monopol. Hkrati pa je dal v analizi zakona akumulacije in tendence padanja profitne mere tudi dinamično interpretacijo konkurence. Kasnejša marksistična ekonomska teorija je na temelju Marxovih bistvenih spoznanj proučevala procese prehajanja kapitalizma iz liberalne v monopolno fazo. Hilferding je pokazal na notranjo zakonitost kapitalizma, ki objektivno pogojuje razvoj monopolov kot splošnega pojava. Lenin pa je poleg tega opredelil temeljne karakteristike imperializma kot svetovnega procesa.

Medtem pa je meščanska ekonomska teorija dolgo časa zastajala za dejanskim ekonomskim razvojem. To se kaže zlasti v dejstvu, da je kljub očitnim procesom vse večje monopolizacije še nadalje ostajala v okvirih modela popolne konkurence, ki je veljal za

namreč, da jim nasprotno omejuje možnosti trdnosti položaj na trgu in sorazmerno razdelitev profitov med konkurenti danega trga. Ti konkurenti so medsebojno interesno povezani, pa nahi ima ta povezanost formalno ali neformalno obliko.

Oligopol lahko torej v nekem smislu opredelimo za vmesno obliko med monopolom in konkurenco, pri kateri je na trgu več prodajalcev, vendar pa jih ni dovolj, da bi bil vpliv posameznikov na tržno ceno neznamenjen. Vsek producent mora upoštevati pri uradničenju težnje k maksimizaciji profita sedanje in prihodnje posledice svoje akcije ali reakcije in vplive konkurentov nanje. Splošen rezultat delovanja vseh praj naštetih dejavnikov je pojav presežne produktivne kapacitete. Za monopolistično konkurenco v sodobnem kapitalističnem gospodarstvu je značilno, da se lahko ta pojav obdrži tudi dolgoročno, da postane stalen in normalen. Tako se tudi zadržijo visoke cene in izgube.

Če proučujemo oligopol kot kompleksni pojav v sodobnem monopolnem kapitalizmu, lahko ugotovljamo, da se obnašanje oligopolistov ne omejuje zgolj na preostanek dane tržne situacije in na iskanje najustrez-

Z diferenciacijo se pojavi monopol in čim bolj se diferenciacija pogloblja, tem bolj se krepijo monopolistični elementi. Kakor hitro obstaja diferenciacija, ima posamezni prodajalec nad svojim produktom absolutni monopol. Toda vsakemu monopolistu konkurirajo producenti bolj ali manj popolnih substitutov. Ker je vsak producent monopolist in ima vendar konkurente, lahko govorimo o „konkurenčnih monopolistih“, obliki konkurence pa imenujemo monopolistično konkurenco.

Kot pri podobnih meščanskih ekonomistih, je tudi ta analiza izredno temeljita, le da boleha za nečim bistvenim: nikjer ni govora o eksploataciji delovne sile kot posledici privatne lastnine produkcijskih sredstev in priščanja rezultatov presežnega dela.

Monopoli kot substancia in produkt nepopolne konkurence in nepopolne konkurence kot substancia in produkt monopola je torej antinomijska današnjega trenutka v ekonomskem in s tem generičnem razvoju človeškega rodu. Monopoli si podirajo tržišča, povpraševanje, ponudbo, stroške in producentske

kapitalistično gospodarstvo, bi imelo nedvomno daljnosežne posledice: ne bi opozorilo le na prenehanje učinkovitosti sodobnega tržnega mehanizma, ampak tudi na prenehanje učinkovitosti celotnega kapitalističnega gospodarstva in na temeljno tazo teh teorij — da je kapitalizem v svoji monopolni fazi neracionalen sistem. Večino ostalih težanj, ki so prisotne v meščanski ekonomski misli, lahko označimo za apologetsko, ker zagovarjajo in idealizirajo obstoječi družbeni red ter konec koncev — zavestno ali nehoti — izražajo interese velikega kapitala.

V. SKLEP

Najprej smo ugotovili, da so se v procesu postopnega nastajanja in razvoja monopolnega kapitalizma spreminile tudi temeljne oblike tržne strukture in z njimi povezane oblike konkurence. Spremenili so se način delovanja zakona vrednosti, sistem produkcijskih cen je postopno izgubil in nadomestil ga je povsem nov sistem cen, za katerega je značilna nedeterminiranost cen in v katerem se pojavljajo monopolni profiti,

ideal in cilj ekonomske politike države. V modelu popolne konkurence naj bi se v družbi izoblikovale optimalne razmere za gospodarjenje, temeljni pogoj za uradničenje tega modela pa je „laissez-faire“.

V prvi tretjini našega stoletja je prišlo zaradi posledic velike ekonomske krize in vse večje prevlade monopolov v ekonomskem in političnem življenju najrazvitejših kapitalističnih držav do pomembnega prevrata. Ta prevrat obsežuje v makroekonomski teoriji Keynesov nauk, v mikroekonomski teoriji pa nastanek teorij nepopolne konkurence. Za novo naravnost v ekonomski teoriji so pomembna nekatera temeljna obsežja. To je predvsem odklajanje tradicionalnega optimizma in zaupanja v racionalnost samodejnih ekonomskih sil, ki naj bi v prostem delovanju privedle gospodarstvo v stanje ravnesja, v katerem bodo optimalno izrabljeni vsi razpoložljivi viri. Namesto tega se pojavljajo dvomi o avtomatizmu in mnenja, da ne večini tržišč prevladujejo neravnostje ter, da so ekonomske krize neizbežne.

Poglejmo si zdaj, kakšne konkretne okoliščine in spremembe so pripeljale do tega, da je meščanska ekonomska misel (oz. njen večji del) več ali manj zavrgla tako melikovani „laissez-faire“.

II. MONOPOL IN OLIGOPOL

Definiranje in pomen

Izraz monopol označuje v strogem pomenu besede tak položaj, ko je nek prodajalec edini vir ponudbe neke ekonomske dobrine, za katero ni bližnjih substitutov. V širšem smislu besede pa pojem monopol označuje vsak trg, na katerem je obnašanje prodajalcev drugačno kot pri čisti konkurenci; lahko vsakršno umetno omejevanje števila prodajalcev ali količine produkcije, ki so jo pripravljeno prodajati, označimo za monopolistično. Vendar pa sledi iz teorij nepopolne konkurence sklep, da je lahko kljub visoki stopnji koncentracije konkurence ostra, če obstajajo bližnji substituti. Možno pa je tudi nasprotno, namreč da obstaja v neki panogi nizka stopnja koncentracije, toda če ni bližnjih substitutov, imajo producenti kontrolo nad cenami, ki se lahko označi za monopolistično.

Temeljni pogoji za obstoj monopola so torej:

1. produkcija in prodaja določene vrste blaga sta v enih rokah;
2. ni nevarnosti konkurence s substituti ali nevarnosti vstopa novih ponudnikov;
3. zato lahko monopolist uveljavlja moč nad tržiščem.

Vedeti pa še moramo, da so v vsaki tržni obliki prisotni tako elementi monopola kot tudi elementi konkurence.

To je prispevek meščanske teorije, ki pa nam na dajo kompleksnejše podobe monopolne faze kapitalizma brez marksistične analize in kritike, ki jo je podal Lenin, tj. spreminjanje monopola v osnovo gospodarskega življenja, podružbljanja proizvodnje, medtem ko privajanje ostaja privatno, nadalje prehod od gospodarstva kapitala nasploh h gospodarstvu finančnega kapitala, s tem h gospodarstvu finančne oligarhije, izvoz kapitala, delitev sveta med monopolističnimi mežami kapitalistov in v končni konsekvenci med največje kapitalistične države, se pravi pojav imperializma, kolonializma in v času po drugi svetovni vojni prevladujočega ekonomskega kolonializma, ki determinira vse ostale oblike podneženosti in katerega zunanji izraz je delitev sveta na razvite in nerazvite države, na izkoriščane in izkoriščevalce v svetovnem merilu.

V sodobnih razvitih kapitalističnih državah so oligopoli prevladujoča oblika monopolov. Oligopol lahko definiramo za položaj, ko je v neki dejavnosti konkurenca med maloštevilnimi velikimi producenti ali med dvema velikima producentoma — duopol, kot posebna oblika oligopola. V nasprotju s konkurenco med številnimi majhnimi producenti, kjer kakršnokoli sprememba — na primer znižanje ali zvišanje cen — ima večjega vpliva na povprečno raven cen in na dogajanje v panogi kot celoti, so pri oligopolu takšne spremembe opazne in občutne. Vendar se oligopolisti dogabljajo konkurenco s cenami: ne zvišujejo niti ne znižujejo cen, kar vedo, da lahko z vsako spremembo cen sprožijo veržno reakcijo, katere končni rezultat je lahko za vse konkurente na tem trgu usoden. In ker so ne konkurenti na oligopolističnih trgih sčasoma zavedli velikih izgub, ki jih povzročajo konkurenčni boj, zlasti „vojne s cenami“, so preneli konkurenco na druga področja, kot so: konkurenca v kvaliteti, v propagandi, v uveljavljanju novih produktov in novih produkcijskih prostopkov, nadalje prizadevanja za znižanje stroškov itd. Končni cilj vseh teh ukrepov je v tem, da se na oligopolističnih trgih vse bolj uveljavlja težnja k nespremenljivi ceni. To pomeni, da bodo konkurenti skušali čim dlje vztrajati pri dani ceni, ki je nastala bodisi s tihim dogovorom bodisi s povezovanjem v kartele, truste in koncerne. Zavedajo se

nejšega položaja v obstoječi tržni strukturi, ki zagotavlja bodisi maksimalni profit bodisi največjo varnost (ali oboje) in pri katerem se lahko najbolje obdržijo v konkurenčnem boju. Zato oligopolističnega obnašanja ne moremo zadovoljivo pojasniti brez mnogih drugih dejavnikov, kot so npr. boj za politično oblast in druge manifestacije sodobne oligopolistične strukture. Le če priznamo pomen političnega faktorja, lahko razumemo različne pojave, kakršni so na primer nastavitve oseb, ki imajo dobre stike z vlado in podobno. Teorija oligopola je popolna le tedaj, če vključuje vse pomembne aspekte boja za varnost in za ugodnejši položaj. Sodobne vojne, oboroženo vmešavanje, pritiski vseh vrst so sestavni del dinamične teorije oligopola.

Ne tem mestu se je potrebno znebiti še enega vtisa: da se pri oligopolistični strukturi gospodarstva uveljavljajo poleg poznanih objektivnih ekonomskih zakonitosti tudi subjektivni vplivi in da lahko pride v takšnih razmerah do izraza tudi subjektivna volja posameznih ekonomskih subjektov, ki imajo določeno moč in vpliv na tržno dogajanje. (S tem se pomakne proučevanje v sfero subjektivnih odločitev, ki slabijo ali modificirajo delovanje objektivnih zakonitosti). Subjektivni vplivi se sicer uveljavljajo, toda naloga marksistične kritike je pokazati objektivno podstat subjektivnega odločanja. V marksistični znanosti lahko odkrivamo ekonomske zakonitosti le v razmerah, ko je subjektivna volja eliminirana in podrejena delovanju objektivnih zakonitosti.

III. OPREDELITVE NEPOPOLNE KONKURENCE

Nastanek in značilnosti

Na kratko si pogledajmo okvire, v katerih se je razvijala sodobna nepopolna konkurenca. Prvi je bil vse hitrejši razvoj proizvajalnih sil in z njim povezani procesi monopolizacije v najrazvitejših kapitalističnih državah. Zaradi tega je prišlo — kot rezultat zgodovinske preobrazbe kapitalizma iz liberalne v monopolno fazo — do prevladovanja oligopolistične in monopolistične strukture na večini tržišč s perspektivo nadaljnje koncentracije in personifikacije kapitala v državi kot edinem in največjem kapitalistu in s tem do vse večje kristalizacije državnega kapitalizma.

V procesu postopnega oblikovanja kapitalizma je prišlo do spremembe prevladujoče oblike konkurence, tako da se namesto proste ali svobodne konkurence vse bolj uveljavlja nepopolna ali monopolistična konkurenca. S tem se je povsem spremenila oblika delovanja zakona vrednosti, s spremeni se na principu razdelitve ustvarjene vrednosti in presežne vrednosti med panogami in med proizvajalci znotraj panog. V resnosti je produkcijska cena izgnila in na večini tržišč so se začele uveljavljati monopolne cene. Medtem ko lahko ugotavljamo, da pripelje visoki profiti v razmerah popolne konkurence do razširitve produkcije, pa je za monopolne ekstraprofite značilno, da so pogojeni z omejevanjem produkcije. Monopolizirane panoge so si začele priščeti del presežne vrednosti, ki se ustvarja v nemonopoliziranih panogah. Prehajanje dela in kapitala ima vedno več ovir in poteka z zastoji. Konkurenčni boj prehaja iz cenovne oblike vse bolj v različne oblike necenovne konkurence.

Čisti monopol in čista konkurenca sta ekstremni tržni obliki in v resnici nikoli ne nastopata v čisti obliki, ampak se vselej medsebojno prepletata. Tako lahko prevladujejo konkurenčni ali monopolistični elementi, vendar so vselej oboji prisotni. Ameriški ekonomist Chamberlin v shemi nepopolne konkurence pokaže obojne elemente na sledeče načine:

1. Lahko je mnogo prodajalcev, le nekaj, ali pa en sam prodajalec identičnega produkta na identičnem trgu; čim bolj narasča število prodajalcev, tem bolj postajajo monopolistični pogoji konkurenčni.
2. Prodajalci lahko ponujajo identične, nekoliko različne, ali zelo različne produkte. Če so identični, potem bo vladala čista konkurenca, ne glede na to, ali je število prodajalcev veliko ali ne.

Nastopajo v vse večjih številah konglomeratnih organizacij, v katerih je velikost povezana z zelo široko paleto produkcije. Te organizacije lahko brez večjih posledic prenašajo neugodne učinke negotovosti tržišča. Na pritiske tržišča odgovarjajo na več načinov — tako z vertikalno integracijo, s kontrolo tržišča in z dogovori kot tudi z ustvarjanjem lastne surovinske baze itd. Ti konglomerati dobijo tudi večji del državnih naročil, kar jim še povečuje sposobnost za ustvarjanje profita. V tem je njihova moč in prednost pred majhnimi podjetji. Veliki kapital sprejema le tiste inovacije, od katerih si obeta, da bodo povečale njegove profite in njegovo moč ali zaščitile njegov položaj na tržišču. Zaradi prevlade konglomeratov, ki zožujejo delovanje tržišča, le-to zopet slabo deluje. Krog samouničenja kapitala je sklenjen.

IV. KRITIKA TEORIJE NEPOPOLNE KONKURENCE

Skupna značilnost teorij nepopolne konkurence je nezadovoljstvo s tradicionalno teorijo cen, ki je izhajala iz predpostavke o popolni konkurenci in splošni optimalizaciji družbene produkcije, monopole in oligopole pa je obravnavala kot nepopolnost ter jih opazovala izven splošne teorije cen. V razmerah rastoče monopolizacije gospodarstva, vse večje diferenciacije produktov, reklame, državnega posajanja v gospodarstvo, ta model ni več mogel zajeti vseh mnogovrstnih tržnih oblik, ki so v resnosti prevladovale. Zato pomenijo teorije nepopolne konkurence po eni strani reakcijo na tradicionalno splošno teorijo cen, po drugi strani pa so tudi poskus oblikovanja bolj realistične teorije, ki bi ustrezneje opisovale in posploševale v resnosti prisotne kategorije. Avtorji teorij nepopolne konkurence so skušali oblikovati novo splošno teorijo cen, ki bi zajemala celotnost tržnih oblik — od mejnega primera čiste ali popolne konkurence in različnih vmesnih oblik (duopolov, oligopolov) do nasploh mejnega primera, čistega ali popolnega monopola.

Po predpostavki teorij nepopolne konkurence se v resnosti monopol in konkurenca praviloma prepletata. Vse to pa je le ena in sicer zunanja plat problema. V tem se razkriva razredna in idejna omejenost meščanske ekonomije, ki za pojavi ne vidi bistva in ki s svojo analizo na prode do srčike produkcijskih

nepopolno izkoriščanje zmogljivosti, diskriminacija cen in drugi odkloni od modela popolne konkurence.

Eden izmed najpomembnejših prispevkov teorij nepopolne konkurence je v tem, da so skušale v mejah meščanske analize objektivno presojeti in prikazovati značilne fenomene menjave in trga. Zato so poleg pozitivnih plati navajale tudi negativne strani monopolizacije, s tem pa vplivale na razvoj državnega kapitalizma, ker so dokazovale, da vodi sodobni kapitalizem pri prostem delovanju ekonomskih sil v nepopolno izkoriščanje kapacitet. Temeljna postavka, na kateri je bolj ali manj zgrajen ves sistem teorij nepopolne konkurence, je princip maksimiranja profita. Prav tu se je najbolj jasno in izrazito odrazila buržoazna ideologija in apologetika.

Medtem ko teži kapitalizem — po meščanski konceptiji — k ravnovesju, v katerem dosežajo družba kot celota in vsi posamezniki v tej družbi maksimum zadovoljitve, pa je po Marxovi konceptiji kapitalizma ta družbenoekonomski red konec koncev neracionalen sistem, ki deluje anarhično in ki temelji na eksploataciji meždnih delavcev. To je sistem, v katerem se kopičijo protislovja, ki bodo končno privedla do zloma kapitalizma. V samem sistemu so vsebovane immanentne sile in neskladja, ki vodijo v njegov razkroj. Vendar pa družbena sprememba po Marxovem mnenju ne bo rezultat ekonomskega avtomatizma, ampak delovanja organiziranih progresivnih sil, proletarske revolucije, ki bo z razlastitvijo kapitalistov ustvarila ekonomske pogoje za ukinitve eksploatacije ter pogoje za družbeno lastnino produkcijskih sredstev. Šele popolna družbena lastnina produkcijskih sredstev ustvarja razmere za ukinitje tržnega mehanizma, s tem monopolov, oligopolov, nepopolne konkurence, ki so tipičen fenomen kapitalistične blagovne produkcije.

MILAN BALAZIČ

LITERATURA:

GALBRAITH J.K., NOVA INDUSTRIJSKA DRŽAVA, LJUBLJANA 1970
HILFERDING R., FINANČNI KAPITAL, LJUBLJANA 1980
LENIN V.I., IMPERIALIZEM KOT NAJVIŠJI STADIJ KAPITALIZMA, LJUBLJANA 1970
MARX K., KAPITAL I, LJUBLJANA 1961
SPILIGOJ N., MEŠČANSKA TEORIJA NEPOPOLNE KONKURENCE Z VIDIKA RAZVOJA SPLOŠNE TEORIJE CEN, LJUBLJANA 1974
SPILIGOJ N., KRITIKA MEŠČANSKE TEORIJE TRŽNEGA MEHANIZMA, MARIBOR 1979

OBVESTILO UREDNIŠTVA ZA MEDNARODNE ODNOS

Uredništvo za mednarodne odnose pripravlja do konca leta še naslednje tekste:

1. Grške volitve
2. obdelava Marxove kritike Gothskega programa
3. Kampučija — socializem contra socializem
4. Egipt po Sadatu
5. analiza neokapitalizma
6. članek z naslovom Delavski razred v neokapitalizmu, ki naj bi bil sintetična nadgradnja članka Cancun — veliko bližje za prazen čvek.

V januarju 1982 bo predvidoma izšla tematska številka o Poljski, ki bo vsebovala analizo poljskih dogodkov v naslednjih sklopih:

- I. Od decembra 1970 do junija 1980 (od delavskih nemirov in prihoda Giereka na oblast do prvih stavk v poljskem poletju)
 - II. Od junija 1980 do 31. avgusta 1980 (poljsko poletje do podpisu Gdanskih sporazumov)
 - III. Od 31. avgusta do 11. novembra 1980 (obdobje po podpisu Gdanskih sporazumov do formalnega priznanja sindikata Solidarnost)
 - IV. Od 11. novembra 1980 do 7. oktobra 1981 (obdobje do prvega kongresa Solidarnosti)
 - V. Zadnji razvoj dogodkov ali zadnji okop birokracije.
- Številka bo prinesla tudi množico prevodov originalnih tekstov in si jo lahko že zdaj zagotovite s prednaročilom, ki ga pošljete na uredništvo Tribune, Trg osvoboditve 1, Ljubljana.

K zgodovini delavskega samo upravljanja na Poljskem

Od avgusta 1980. so nas masovni mediji komuniciranja bombardirali s poročili o dogodkih na Poljskem. V poplavi informacij in „pogledov z različnih aspektov“ je zelo težko (nemogoče) zapopasti „rdečo nit“, okostje stvari same, na katero bi lahko kar tako obesili te in takšne informacije. Ogromna večina informacij je zato padla v prazen prostor. Vzrok je v dejstvu, da so dogodki na Poljskem od avgusta 1980. rezultat zgodovine. Rezultat sam po sebi pa ni dejanska celota, temveč truplo, ki ga ni mogoče dojeti, v kolikor je ločen od procesa svojega nastajanja.

Za razumevanje sedanje faze razrednih bojov na Poljskem je zato nujno treba osvetliti zgodovinski proces, ki je pripeljal do 1980/81.

Rdeča nit, okostje stvari same, torej zgodovina razrednih bojov na Poljskem o kateri je bilo na žalost v omenjenih medijih relativno malo povedanega, bo predmet tega prispevka.

S tem tekstom ne želim omalovaževati naporov, ki so bili v tej smeri storjeni, temveč nasprotno, dodati želim svoj prispevek na tej slabše zastopani strani barikade.

Za čas pred formiranjem poljske državnosti v današnjem smislu Poljska zasluži vzdevek, ki ji ga je dala njena hči Rosa Luxemburg — „stara bojovnica“. Poljska zgodovina je dolga zgodovina razrednih bojov za lastno državnost, za emancipacijo od tujega tutorstva (najpogostejše prusko-ruskega) in to zgodovino so v največji meri nosili na svojem hrbtu poljski kmetje in delavci. V svojem zajemu kalvarije Poljakov se bom omejil na zgodovino ideje in prakse samoupravljanja.

Prve lekcije zgodovine

Po mojem mnenju se ta zgodovina za Poljsko „začenja“ z oktobrsko revolucijo 1917. Takratni „juriš na nebo“ je bil v poljskem primeru (na področjih, ki so se takrat nahajala pod administrativno upravo carske Rusije) časovno relativno kratkotrajen (8–9 mesecev). Toda kar je čas konkretna kategorija, neločljiva od prostora in dogajanja, je za ta čas (1917–18) nujen navadek, da je bil takšen, da so se v kratkem fizičnem trajanju enega dne zgodile stvari, za katere je včasih potrebno 10 ali več let. Zato je teh 8–9 mesecev poljskim delavcem v mnogočem ostalo globoko v kolektivnem spominu. Delavci, ki so delovali v revolucionarnih gibanjih, so v tedanjih privatno-kapita-

lističnih podjetjih spontano ustanavljali tovarniške komiteje, s katerimi so si organizirano priborili pravice pri nadzoru nad celotno proizvodnjo. Prav tako so si izbojevali pravico, da z „nacionalizacijo podjetja“ nasprotujejo možnemu kontrarevolucionarnemu delovanju lastnikov, ki bi hoteli zapreti podjetja ter odpustiti delavce in vsilili tudi mnoge druge „funkcije kapitala“, s tem pa sebi in drugim praktično dokazovali, da so sposobni brez „dusebriznika“ organizirati proizvodni proces. Bila je to ogromna zgodovinska izkušnja.

Hkrati s propadom revolucije na zahodu (sovjetska revolucija je skušala ohraniti doseženo) so tudi v teh geografskih prostorih namesto revolucionarnih parol in prakse nastopile nacionalno-buržoazne parole ter praksa intervencionizma proti mladi Leninovi republiki.

Tudi „prva žola samoupravljanja“ za poljski delavski razred je bila zadušena, do nadaljnjega odložena, nikakor pa ne tudi končana.

Akcija od spodaj

Naslednja „točka“ v kateri se žola samoupravljanja nadaljuje, je obdobje takoj po koncu II. svetovne vojne, pa tudi že čas tik pred njenim koncem. Poljski so, potem ko so doživeli največje strahote nacizma, prišli v situacijo, ko so morali konec 1944. in v začetku 1945. neposredno reševati, kar se je rešiti dalo (brez kakršnegakoli državnega posredovanja, kajti država Poljske v tem zgodovinskem trenutku ni bila). Nacistična drhal se je umikala, Poljska pa je bila porušena, vladala je dezorganizacija. Zdesetkani Poljski, zavedajoč se zgodovinske nujnosti, ki jih je pritisnila ob zid, so od nemških lastnikov prevzemali industrijske objekte, infrastrukturo... da bi jih očuvali pred uničenjem, kajti okupator v umiku ponavadi za seboj uničuje vse.

Nastala je zgodovinska situacija, ko delavci neposredno organizirajo proizvodni proces, ki je bil nujen za zadovoljevanje nekaterih osnovnih potreb. Spontano in samoiniciativno so „od spodaj“ nastajali samoupravni organi „sveti kolektivov“. Čim bliže je bil konec vojne, tembolj intenzivno in organizirano je delovala decembra 1944. ustanovljena začasna poljska vlada — „komite nacionalne osvoboditve“. Svetom kolektivov je vse bolj pomagala pri njihovem delovanju.

Z letom 1945. je bila II. svetovna vojna končana, obenem pa se je za Poljsko začela nova negotova situacija. Na poljskem „ozemlju“ se znajdejo tuje čete (predvsem Rdeče armade). Proti porajajoči se novi oblasti vznikle oborožen odpor („Mikolajčikovi“ in drugi). Zakulisne igre veseli so sprodučile nove, zanje „pravilne“ meje poljske države in to je povzročilo ogromne selitve prebivalstva. V tem vrenju nastajanja in izginjanja, krepitev poljske države se sveti kolektivov, te embrionalne samoupravne celice, preko aktivistov osvobodilnega gibanja navezujejo na novo poljsko državo. Z „Odlukom o tovarniških svetih“ je država 6. februarja 1945. sankcionirala, uzakonila že obstoječo elementarno delavsko samoupravo.

Na tem mestu je treba omeniti sledeče: država „vseh Poljakov“ se od te zgodovinske točke dalje stalno pojavlja v vlogi Minerve, ki z državljeni konstatira obstoječe. To je konstanta novejšje poljske zgodovine. Na Poljskem ni bila država tista, ki je „od zgoraj“ namestila samoupravljanje v tovarne, le

potrdila je to, kar se je že razvilo. Hkrati s to stalnico nastopa tudi druga, ki je njen neposredni povod. Namreč, „poljsko samoupravljanje“ (termin uporabljam zato, kar je samoupravljanje neponovljiva konkretna praksa, za katero nima nihče pravice patenta) je skozi svojo „kratko“ zgodovino pokazal imanentno konstituiranje od spodaj.

Znotraj zgodovine delavskega gibanja je ta značilnost izredno pomembna tudi glede na to, da obstoje ter da bodo verjetno še nastajala drugačna samoupravljanja — zato jo poudarjam kot posebnost poljskega boja za samoupravljanje.

Takratno zgodovinsko dogajanje je nemogoče meriti z današnjim metrom. Država Poljska ni imela značilnosti današnje. Ni bilo birokratizirane partije (Stalin jo je razpustil 1938), kar ne pomeni, da ni bilo komunistov in drugih naprednih sil (primer katoliške cerkve). V situaciji 1945. je bilo navezovanje embrionalnega samoupravljanja na začetne oblike državnosti edino možna in napredna rešitev. To je vidno tudi po tem, da je država dejansko odprla nadaljnje možnosti razvoja samoupravljanja z „Uredbo o tovarniških svetih“, ki je z zakonom zastavila nujnost formiranja „sveta kolektiva“ v vseh obratih, ki zaposlujejo več od 20 delavcev. Vendar je hkrati treba dojeti tudi dvojnost navezovanja samoupravljanja na državo. Ta „akt“ (ne glede na njegovo zgodovinsko nujnost in koristnost) vsebuje (v državi) klico protislovja, ki se v drugih pogojih lahko razvije ter uniči prvotnost — samoupravljanje. Ne glede na to, da se je to v primeru Poljske zgodilo, takšno navezovanje na državo ne uničuje samoupravljanje z nikakršno matematično nujnostjo.

Kakšen je bil položaj „svetov kolektivov“ v tej situaciji? Samo ime — „svet kolektiva“ — je nastalo v času spontanosti, ko se partijski in ideološki orientaciji ni posvečalo mnogo pozornosti, ko se je z mnogo navdušenja in z izjemnim smislom za organizacijo in samodisciplino samoiniciativno gradilo samoupravljanje od spodaj. S križanjem graditve samoupravljanja od spodaj in vpletanja nastajajoče države v „graditev“ samoupravljanja od zgoraj se v praksi ime „svet kolektiva“ zamenjuje z imenom „tovarniški svet“. To prelivanje forme je rezultat istega procesa vsebine.

Vzpostavljeno poljsko državo (kar je globoko povezano s škornjem Rdeče armade na poljskem ozemlju) se je v gospodarski celici izražalo preko direktorja (na njenem čelu je bil direktor — neposredni predstavnik države), ki se je kot nož zabavala v kratkotrajno neposrednost samoupravnih odnosov.

„Sveti kolektiva“ so bili glavni „faktor“ v vodenju celotne proizvodnje ne glede na njeno kvantitativno omejenost. Z nastankom „tovarniških svetov“ stopi na mesto vodje celotne proizvodnje direktorja, „svet kolektiva“ pa se odrinja in odrina na funkcijo „zaščite“ delavskih interesov. Država je vedno večjo vlogo v proizvodni enoti dobivala na račun samoupravljanja (omejevala je „svete kolektivov“). Na formalnem nivoju partijsko in državno vodstvo „svetov kolektivov“ nikoli ni sprejelo kot organiziran delavski interes, toda z druge strani niso bili niti zavrnjeni. Stvar se je razvijala po logiki vladajočih.

V tem času je nastala za razumevanje današnje situacije še ena pomembna tvorba — sindikat. 16. 1. 1947 so sprejeli „Spremembe in dopolnila uredbe o tovarniških svetih“, ki se nanašajo na sindikat. Predvojni sindikat je bil v glavnem razbit v vojni. Treba je bilo ustanoviti novega. Dokler to delo ni bilo opravljeno, je država ponudila svoj surogat: državne inšpektorje dela, posameznike, ki so poleg direktorja (direktorja) bili v hierarhiji višje kot „svet kolektiva“. Sindikat se je formiral (po Stalinovem vzorcu je kot enotni sindikat podrejen državi in partiji), hkrati pa avtomatično zavzel mesto prejšnjih državnih

inšpektorjev — torej je imel t.i.m. zaščitno funkcijo. Z veržno reakcijo so „tovarniški sveti“ degradirani na „kontrolne“ funkcije.

To najbolj slikovito govori o usodi samoupravljanja ter trendu razvoja poljske države. Ta trend je bil kopiranje sovjetskega vzorca države (trdno centralizirano državno planiranje in upravljanje, kjer vse institucije s partijo vred postanejo transmisija ožjega državno-partijskega vodstva), vendar seveda ni šlo zmeraj brez odpora.

V letih obnove sta bili glavni politični sili Poljske delavska partija in Socialistična partija, ki sta uspešno sodelovali in bili glavni akterji dogajanja. V PZDP sta se združili 1948. Omenjeno gibanje je v celoti nemogoče ločiti od delovanja teh glavnih političnih subjektov, toda za zdaj ne želim vpletati še teh odnosov, kar mislim, da v tej zgodovinski situaciji niso bili tako odločilni kot v kasnejšem razvoju.

Čeprav se je v teh prvih povojnih letih govorilo celo o „poljski poti v socializem“ (npr. Gomulkin govor 13. 12. 1946), je bila rezultanta tegobnih gibanj imitacija Stalinovega koncepta graditve socializma, torej natančno, česar „nihče“ ni hotel. Ta praksa pa je bila nezdružljiva s samoupravljanjem in pogubna zanj.

Vročja ideja in praksa samoupravljanja je bila v naslednjih letih (1948–56) na Poljskem grobo poteptana. Eden od vodilnih akterjev nastajanja hladne vojne, Sovjetska zveza, posebno pa njen generalissimus, je z vso silo vezovala poslušne kurke na svoj prestol. Tako kot med ostalimi tudi na Poljskem vse bolj prevladujejo „pravoverne“ ideje, kar ima strahotno negativne posledice za samoupravljanje. Legitimacija pravovernosti tega časa (ki pa še ni končan) je bila forsirana graditev težke industrije (sektor A) ter nasilna kolektivizacija v kmetijstvu, kar zahteva absolutno centralizacijo in kontrolo od zgoraj. Takšen razvoj pa se s samoupravljanjem lahko poveže le v ceneri obsuri — kar se to danes dogaja v nekaterih glavah realnega tabora (prim. govor Brežnjeva na zadnjem kongresu KPSZ).

Še enkrat od spodaj

XX. kongres in smela (kakorkoli že v sebi omejena) Hruščeva linija sta nekoliko zatresla razmerje sil tudi na Poljskem. Vendar pa domača birokracija — ki je svoje prvotne „vzgojitelje“ imela v Stalinovi Sovjetski zvezi — ob tej priložnosti ni reagirala prevelikim. V razdobju 1948–56 je dobila lastne zakone gibanja in tako je sam zunanji stres (XX. kongres KPSZ) ni mogel zamenjati. Notranje potrebe za ravnanje po njem pa je imela še manj. Tako je nastala 1956 situacija, ko je bila (vsaj začasno) izključena moskovska infuzija poljski birokraciji. Hkrati pa je (znotraj Poljske) vzvalovalo v vrstah delavstva, ki je v glavnem neorganizirano (točneje — organizirano v skladu s svojimi zgodovinskimi možnostmi) poskušalo izkoristiti „panujeno priložnost“.

Ponovno je oživila ideja o delavskem samoupravljanju. Še enkrat stopa na zgodovinski oltar proletariet, ki od spodaj ustanavlja nove delavske svete in tako reafirmira ukinjeno prakso iz obdobja 1945–47. Delavci so iskali primerna oblika samouprave posebno v velikih industrijskih podjetjih in v zelo kratkem razdobju pokazali bogstvo konkretnega samoorganiziranja. Poljski proletariet je v tem zgodovinskem trenutku imel kolektivno zavest, ki je nujno določala njegovo ravnanje. 1945–47 je bil izigran. Skozi razdobje 1948–56 je izgubljal zaupanje v tutorski sindikat, ukazovalno partijo, interno državo in v vojaškega direktorja. To se je kondenziralo skozi proces oblikovanja delavskih svetov in izrazilo v paroli „brez komunistov“, kar po eni strani po sebi govori o tem, kakšen ugled sta država in partija imeli med delavstvom, po drugi strani pa o dosegu razredne zavesti proletariata, ki se pretežno ni vzdignila preko

enostavne negacije obstoječega. Stavkajoči so skoraj dosledno izvajali takšno usmeritev „brez komunistov“, tako da so budno (včasih bolešno ljubosumno, kar je razumljivo) varovali pridobljeno. Delavski sveti so rasli kot gobe po dežju.

V samem začetku svojega dela niso imeli večjih problemov z direktorji (direktorji) podjetij. Obojestranska pripravljenost na popuščanje je bila rezultanta sil v boju med organiziranim proletariatom in ogroženo močjo političnih subjektov sistema. Kompromisi so bili različni od podjetja do podjetja; ponekod so delavski sveti dejansko prevzeli upravljanje, direktor pa je postal izvršni organ delavske samouprave; drugod je vzpostavljeno ravnotežje ali pa je direktor ostal vodilna figura. Takšno razmerje sil je bilo (zmeraj konkretno na nivoju posamičnega podjetja) najpogostejše fiksirano tudi v novo sprejetih statutih, ki so regulirali nove odnose.

Obdobje delavske evforije spremlja — v začetku sicer v ozadju — tudi partijsko-državni aparat, ki skuša čimbolj neboleče omejiti in pogasiti nastali požar. Nova vladajoča struktura Poljske je kmalu po

poznanskih dogodkih izrazila skozi Gomulkina usta svoj odnos do njih na naslednji način: „V teh letih je bilo mnogo zla. (1948–56 op. T.K.) Dediščina, ki jo je to obdobje zapustilo... je več kot zaskrbljujoča... Z velikim priznanjem je treba pozdraviti iniciativo delavskega razreda za izboljšanje upravljanja industrije, za sodelovanje delavcev v upravljanju njihovega podjetja.“² (Kurziv K. T.)

Vztrajanje delavcev pri vodenju dela in razpolaganju z njegovimi rezultati, kar sicer strateško ni bilo zmeraj jasno zastavljeno, se je v Gomulkinu glavi prikazalo kot težnja za „izboljšanjem upravljanja industrije“ ter za „sodelovanjem v upravljanju“. Takšna redukcija v glavi je rodila tudi plodove v praksi, ki je „morala“ plesati po taktu vladajoče glasbe („posiljena praksa“).

V poljski zgodovini tega časa razmerje sil niha. Delavci so na začetku v ofenzivi ter osvajajo fronto brez večjega organiziranega upora ustoličane birokracije. Točka zastoja je izanačenje sil na fronti, ko je bil proletariet določen z omejeno razredno močjo in zavestjo, ko se rezultati, hotenja in cilji te razredne zavesti niso uspeli vzpostaviti kot obče. Proletarski polet je zatajil, ko je bilo treba dvigniti zahteve na splošno-državni nivo, zastal je, omejen in razkosan v posamezne kompromise. Delavcem ni uspelo doseči „splošnega kompromisa“ (kot npr. 1980/81). Po drugi strani pa je bil delavski vzpon tega časa določen tudi s „proti-uslugami“ vodilne strukture, ki ni zlehka zapustila bojne črte, ko je začutila in ocenila, da je moč proletariata omejena.

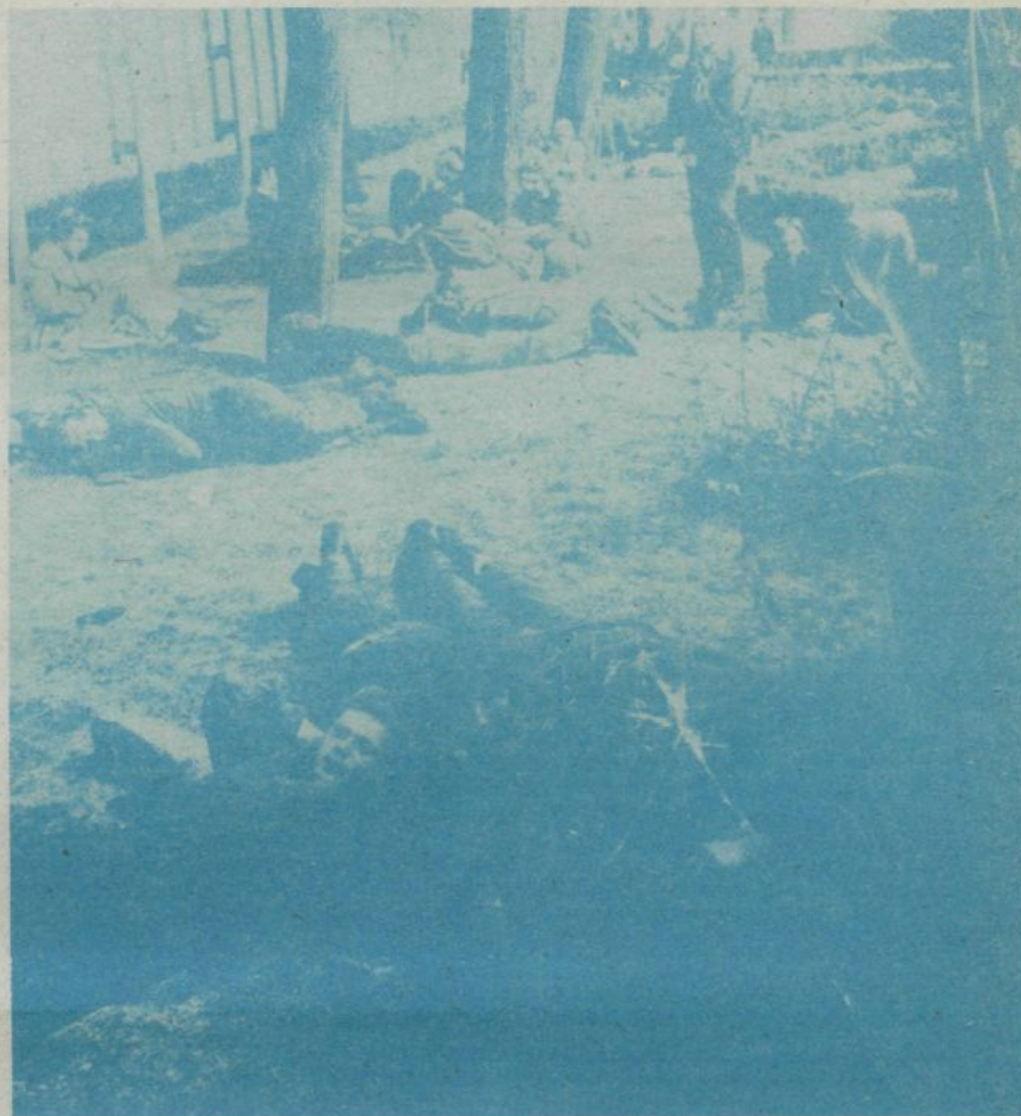
Po začetni dobi vzpona sta sledila zatilje in pozicijski boj, ki se je izkazal za velikega nasprotnika delavskega razreda. (Verjetno je prav v tem osnovu t.i.m. „ekstremistov“ — „fundamentalistov“ današnje „Solidarnosti“, ki zagovarjajo napad kot najboljšo obrambo delavskih interesov). Sčasoma je postajalo vse bolj jasno, da so delavci ponovno na „izhodišču“, h kateremu jih je vodstvo partije in države na različne „socialistične“ načine nenehno vračalo.

V skladu s takšnim razvojem (na drugi strani istega procesa) se je ravnalo tudi vodstvo partije in države, ki je v prvem obdobju umikanja na hitro izdalo „Zakon o delavskih svetih“ — 19. 11. 1956. Država in partija sta še enkrat razgibali svoje revmatične sklepe po dogodkih (kot 1945.). Ter skušali delavske zahteve vklopiti v zakonski okvir. Zakon se je prikazoval kot gesta Gomulkinde ekipe, ki je pripravljene poslušati bučanje ulice, ter kot napoved spremembe, ki so bile nujne. Dejansko pa je bil prelitje „stihijskosti“, „avanturizma“ v svetinjo sistema. Toda hkrati je bil zakon tudi dokaz zmage proletariata, dokaz, da se stvari vendar lahko premaknejo naprej (kar je najbolj pomembno). To spoznanje, kapital, „moralni“ plus je imelo važno vlogo že 1. 1980/81. Protislovno zmes zmage in prevare, samoprevare in umika zakon sam najlepše izraža v 2. členu „Delavski svet v imenu kolektiva upravlja podjetje, ki je splošno ljudska lastnina.“ Hkrati pa zakon ne odpravlja hierarhičnega principa „ednoličnosti“. Obenem ko je zakon segal le na področje industrije, gradbeništva in državnih kmetijskih podjetij, je bilo v njem na splošnem nivoju govora o „neposredni udeležbi delavskega razreda v upravljanju podjetja“. Samoupravljanje je bilo reducirano na problem notranje organizacije podjetja, degradirano na raven participacije. Še in še bi se dalo navajati takšnih primerov, toda naj bo dovolj za ilustracijo.

S tem paradoksalnim zakonom o delavskem samoupravljanju, ki je neposreden izraz razrednih bojov in razmerja sil na Poljskem 1956, je končano obdobje vzpona delavskih interesov. Začne se omenjena „pozicijska vojna“, ki traja vse do 1968., do sprejema zakona o t.i.m. „konferencah“ delavskega samoupravljanja. Zakon o „konferencah“ je za proletariet velik korak nazaj, korak, ki je bil po vsebini napravljen že v obdobju „pozicijske vojne“. Birokraciji je uspelo omejiti požar zgodovinske emancipacije proletariata.

Tam, kjer so delavski sveti bili dejanski organi upravljanja podjetja, so imeli vse večje težave pri komuniciranju izven meja podjetja. Še teže je bilo v okoljih, kjer je bilo vzpostavljeno ravnotežje ali podrejenost direktorju. Že leta 1957. centralna administracija nastopa vse bolj očitno s številnimi „socialističnimi“ metodami in samoupravljanju zapira življenjske ventile. Partija takrat vrže perlo o „revizionizmu“ kot glavni nevarnosti, v katero je mogoče stlačiti vse, kar trenutno ogroža njen absolutni položaj. Tisk je v tem obdobju nenehno opozarjal na nezakonito delovanje partijskih in državnih institucij, toda na žalost brez večjih odmevov. Kar je bil ponekod triumvirat direktor — partijski sekretar — predsednik sindikata dejansko ogrožen in kar je bila tendanca ločitve upravljanja podjetja od političnega vodenja jasno izražena, je Gomulkina „pa izkoristila ravnotežje sil ter začela kontra napad s takimi izjavi:

Oliver MacDonald: Novo delavsko gibanje na Poljskem

UVOD

Gibanje, ki je prineslo velikanske spremembe v politiko vzhodnoevropskih držav, se je začelo 14. avgusta 1980 v ladjedelnici „Vladimir Ilič Lenin“ v Gdansk (bivšem Danzigu), pristaniškem mestu na severozahodu Poljske. Vendar so stavke pretresale državo že celih šest tednov pred pričetkom upora v Gdansk. Širile so se iz mesta v mesto, iz ene industrijske panoge v drugo, vse pa so imele isti vzrok — bile so odgovor na dvig cen mesa, za katerega se je vlada odločila 1. julija. Stavka 14. avgusta je imela na začetku še precej krajevnega značaja, a že 17. avgusta, takoj potem, ko je bil dosežen sporazum med Lechom Wałęsco, ki je bil na čelu stavkovnega gibanja, in vodstvom ladjedelnice, so se ladjedelniški delavci na množičnem shodu izrekli proti temu sporazumu in si zastavili kot cilj svojega boja urenitve nekaterih nacionalnopolitičnih zahtev. To je pripeljalo do množičnega izbruha stavk delavcev na splošno, najprej v Gdansk in okolici, sledile so stavke v Szczecinu na začetni obali in se nato razširile vzdolž cele baltske obale kakor tudi v notranjosti države, v Wrocławu in po 27. avgustu še v Slezijo, industrijsko in rudarsko srce države. Vseopovod so delavci zahtevali, da vlada ugodi enaindvajsetim zahtevam stavkajočih iz Gdanska.

Vlade Edwarda Gierka se je v strahu pred izbruhom vsesplošne stavke sklenila stavekajoče v Leninovi ladjedelnici ukrotiti s pomočjo vojske, a v partijskem vodstvu ni dobila podpore, predlog o uporabi vojske sila je bil preglasovan in množično stavkovno gibanje se je končalo s sklenitvijo sporazuma med obema stranema. Sporazum so podpisali v času od 30. avgusta do 9. septembra v Gdansk, Szczecinu, v kraju

toda ni vedel niti kako bo to dosegel niti čemu naj vse to služi. Gierk je zaigral na kredit zaupanja, ki ga je dobil v Gdansk, ko je v stilu preroka zaklical: „Pomaga!te! ladjedelničarji pa so odgovorili: „Pomaga! bomo!“ — v upanju, da bodo imeli priložnost pomagati sebi.

Če zdaj predstavljeno situacijo „zožim“ na „področje“ samoupravljanja, potem velja povzeti tole: do decembarskega vrenja 1970, je bilo samoupravljanje svetla točka v spominu poljskega proletariata, v praksi pa je bilo utopljeno v hierarhičnem sistemu partije — direktor — sindikat, utemeljeno na substancijski, nedotakljivi in od „boga dani“ formuli „edinosti“. Vrh dogodkov decembra 1970, je bil v Ščeciinu v ladjedelnici „Werski“, kot kraju začasne sinteze zgodovinskih izkušenj in gibanja v praksi samoupravljanja. Zelo kratko razdobje, toda zgodovinsko izredno pomembno tudi za razvoj in razumevanje dogodkov 1980/81. Po obsegu „spontanega“ ustanavljanja delavskih svetov je bilo leto 1970, za razliko od 1956, skromnejše. Vendar so razredni boji poljskega proletariata 1970, leta prinesli novo kvaliteto, novo obliko, temelječo v prejšnjih izkušnjah. Z vso silo je namreč privlela na dan „nova“ institucija — stavkovni komiteji. Sveda to ne pomeni, da ta oblika razredne organiziranosti ni delovala že poprej, pomeni le, da je 1970, leta prišla v ospredje dogajanja kot rezultat celote dotedanjih bojev, ki so bili reflektirani v razredni zavesti.

Skozi današnja očala je mogoče videti, da je bil tu prvi velik korak k celovitejši institucionalizaciji proletarskega interesa, oziroma poskus povezovanja delavstva v enotno samoorganizirajočo se celoto. Če ga primerjamo z dogodki 1980/81, je bil to del zgodovinskega humusa, ki je rodil visoko stopnjo enotnosti. Za razliko od prejšnjih, manj plodnih, toda nujnih lekanj, je proletariet s tako rešitvijo postavil svojo organiziranost kot silo.

Se ena „novost“ je „rojena“ 1970. To so „liste delavskih zahtev“, ki predstavljajo korak dalje k vzdigovanju proletarskega interesa na obči nivo, s tem pa korek k ukinjanju vseh posebnih interesov, ki se hočejo prikazovati kot obči, pa to v resnici niso. Liste delavskih zahtev je bila izročena državnemu in partijskemu vodstvu in kot taka je bila 1970, dvojni pokazatelj situacije: moči proletariata, ki se lahko povzpne do višin postavljanja formalnih zahtev po spreminjanju obstoječega in hkrati njegove nemoči, da bi orožje kritike zamenjal s kritiko orožja samega.

V receptu med „korakom dalje“ (zavest, da je le mogoče spreminjati) in konkretno nezmožnostjo revolucionarnega spreminjanja je vsebovan tudi končni obseg takratnega jurisa na nebo, „Objektivni“ zaviralci tega jurisa (Gierekov team) so po svoje vendarle priznali zgodovinske moči proletariata, tako da so „azijsko barbarstvo“ — oboroženo silo — zamenjali z bolj prefinjeno, „evropeizirano“ metodo metanja sledkih besed v oči delavstva. Bile so jih same pocukane obljube in nepodpisane menice s prispejtem na horizontu — nikoli.

Čudovita jutranja zarja

Revolucionarna strast je začasno in navidezno izgubila tla pod nogami in se je umaknila v svoje korito vsakodnevnega poneumljanja. Gospodje na vrhu so si še enkrat zagotovili možnost manipuliranja s praznimi parolami v imenu razreda, ki so mu sedeli za vratom. Vrgli so parolo „rešitve“ z „izpopolnjevanjem sistema“.

Prebujeni Dantejev Minos, delitelj „Pravde“ iz Moskve, je bil zadovoljen — „Volk sit, koza cela“.

Do avgusta 1980, je stvar tekla po receptih „marksizma-leninizma“ in brezkonfliktno željno jahala skozi puščavo proti horizontu, na katerem je čakal „komunizem“. Tu in tam so se pojavili „prestopniki“ in „huligani“ ter „kakšen disident“. Zdravilo je bilo znano vnaprej kot pri vsakem dobrem zdravniku: privijanje sistema, ostrejša cenzura... Pa vendar se je živelo dobro, ponekod malo manj dobro. Papirnato samoupravljanje je služilo za pokrivanje in lepjenje številnih lukanj sistema, ki je razpadal. Zakoni, odloki, smernice... Ustava... vse je bilo garnirano s toplimi željami po samoupravljanju.

Sredi 80-ih let je Poljsko polizal mrtvaški dah zgodovinske pošasti — vseobsežne krize civilizacije. Marx, ki so ga bili okinčali z rožami pozabe, je spet vstal od mrtvih. Poljska stvar (pa ne le ta) je po notranji nujnosti drsela v brezno krizne krivulje.

Vendar se je avgusta 1980 pokazalo, da ima poljska krivulja svoje dno, dno, stikano iz zgodovinskega platna umazanih delavskih kombinizonov, iz mesa in krvi tistih, ki nosijo zgodovino. Dialektika sužnja je pokazala zobe gospodarju. Vulkan resnice je razlil po širni Poljski lavo štrajkov. Predzgodovina se je za trenutek ustavila in iz sebe izbruhala celotno bogastvo razrednih bojev, ki ga je v kondenzirani obliki podelila svojim sinovom in grobarjem. Na četoči poljni razreda za sebe so se avgusta 1980, srečala leta 1918., 1945., 1956., 1970. Bolj organizirani kot 1970., bolj odločni in enotni kot 1956., bogatejši kot 1945., bolj zrell kot 1918, so poljski delavci zagrebrali dirigentsko palico, pod katero so zapeli himno nadaljevanja konca velike zgodovinske farse.

Čudovita jutranja zarja. Še en sončni vzhod, ki je kot 1948, obžaril puščavsko sivino resnega tabora. Vsa misleča bitja sveta so sodelovala v tej proslavi. Kot v največji paradi je demonstrirane vrhunske samodisciplina. Liste delavskih zahtev so dobile moč milijonskih tokov. Orožje podtalne kritike je dobilo materialno in javno silo.

Na drugi strani barikade so kmalu bili jesni dolgi koraki, ki sta jih povzročila strahoten pritisk in nujnost stvari same, ki naravnost pravi, da so šteti dnevi Džugašviljevim „večnim rešitvam“ in „splošnim zakonitostim“ njegovih naslednikov. Ob stalni nevarnosti generalne stavke je vzpostavljena kompromisna rešitev dveh zavojevalnih strani.

V sedanjem razrednem razmerju, ki dobiva vse konkretnije bogastvo, si je poljski proletariet praktično priboril pravico veta na odločitve državno-partijskega aparata, ki je prišiljen spreminjati obstoječe v smeri samoupravljanja „poljskih barv“ na širokem področju družbenih odnosov. Koliko bo aparat prišiljen spreminjati (prilagajati se), je odvisno predvsem od udarne moči proletariata. V vsakem primeru je to na Poljskem vrhunec dosedanjih bojev za samoupravljanje. Obdobje 1980/81 je rezultat vse dosedanje zgodovine razrednih bojev delavskega razreda Poljske.

Glede prihodnosti pa ni mogoče reči več kot je povedal Jerzy Andrzejewski: takrat ko se zdi, da je končano, se pravzaprav za Poljsko žale začne.

Tonči Kuzmanič

Opombe

- 1 Poljska je ena redkih izjem, kjer je velik del obdelovalnih površin v rokah kmetov — zasebnikov.
- 2 V. Gomulka, Govor na VIII. plenumu CK PZDP, Institut MRP, Beograd 1957, str. 8
- 3 V. Gomulka, Govor na IV kongresu sindikata, cit. J. Kikavac — „Radnički svetovi u Poljskoj“, IMRP, Bg. 1971, str. 166/7
- 4 Ibidem, str. 167
- 5 R. Luxemburg, Izbrani spisi, Lj. CZ 1977, str. 555

„Do zdaj so delavski sveti ter delavsko samoupravljanje predstavljali en pojem. Beseda svet je bila sinonim za besedo samoupravljanje. To je bilo zato, kar se je ideja delavskega samoupravljanja teoretično zožila na okvir delavskega sveta ter se zaprla vanj. Delavsko samoupravljanje je širok pojem. Delavski razred ima poleg delavskega sveta tudi SVOJE organizacije partijo in sindikat. V delovnih organizacijah delujejo tovarniški komiteji in sindikalni odbori. Te organizacije ne morejo ostati zunaj delavske samouprave.“³ (Kurziv T.K.) Tako je po „briljantni pojmovni analizi“ muzikalno Jolal Gomulka 1957, — in le en pomen ima ta jok. Gomulka zahteva „razširitev“ delavskega samoupravljanja, kar so delavci ne-fair iz svojih vrst izključili partijo in sindikat, ki sta jim po II. svetovni vojni nenehno sedela za vratom.

„Razširiti“ delavsko samoupravljanje pomeni ponovno vzpostaviti neomejeni triumvirat direktor-partijski sekretar—predsednik sindikata na račun delavcev. V tem trenutku proletariet ni imel udarne moči iz l. 1956, obenem pa se je vladajoča garnitura utrdila, tako da je Gomulkin jok bil kmalu bogato nagrajen. Še več, „pisarniškega socializma“ je Gomulkin predlog o „širjenju delavskega samoupravljanja“, ki je bil menda preobširen, da bi šel v „Zakon o delavskih svetih“, uspelo installirati zunaj obstoječega kolikor—toliko delavsko obarvanega zakona. Končne rešitve je bila ukinitev prvotnega zakona o delavskih svetih.

Gomulka je svojo „veliko“ idejo finaliziral takole: „Centralni komite partije predlaga formiranje nove družbene podjetne institucije, ki bi se lahko imenovala konferenca delavske samouprave. Vsi stalni delegati konferenca... morajo biti člani delavskega sveta, sindikalnega odbora in tovarniškega komiteja. Konferenca... mora postati višja instanca delavskega sveta. V predsedstvo delavskega sveta morata po funkciji priti poleg direktorja še predsednik sindikalnega odbora in predsednik partijskega komiteja, ki ga delegira komite.“⁴ (Podč. T.K.) To je bilo 20. 12. 1958, tudi uzakonjeno v „Zakonu o delavskem samoupravljanju“, ki je ukinil „Zakon o delavskih svetih“ iz l. 1956. Poleg že povedanega je treba o „razširitvi“ samoupravljanja dodati še to: namesto „neposredne udeležbe... v upravljanju“ (1956.) so delavci dobili z „razširitvijo“ l. 1958 „sodelovanje v upravljanju“. Za koga, kam in proti komu je samoupravljanje „razširjeno“, je bolj kot jasno.

Takšen je bil začetni konec za poljski delavski razred zelo pomembne runde v boju proti lastni birokraciji. Toda v porazu je (v tem konkretnem) treba videti tudi tisto trajnejše, novo. Celoto je treba zapopesti na takšen način: „Moderni proletariet prihaja iz zgodovinskih izkušenj drugače (kot „revolucionarni malomeščan“ op. T.K.). Gigantska so njegove naloge in gigantske tudi njegove zmote. Nobena vnaprej zasrana shema, veljavna enkrat za vselej, mu ne kaže poti, po kateri mu je hoditi, pa tudi noben nezmožljiv voditelj. Zgodovinska izkušnja je njegova edina učiteljica, trnova pot njegova samoosvoboditve ni tlakovana le z neizmerim trpljenjem, temveč tudi z nešteti zmotami. Cilj njegovega potovanja, njegova osvoboditev, je odvisna od tega, ali se bo proletariet znal učiti iz lastnih zmot. Samokritika, brezobzirna, kruta, prav do dna stvari segajoča samokritika, je življenjski zrak in življenjska luč proletarskega gibanja.“⁵ (podč. T. K.) Zdej, 1981., je že jasno otipljivo, da se je poljski proletariet dobro obrusil ob svojih „napakah“ iz obdobja 1956—58.

Juriš na nebo 1956—58 ni bil dovolj močan, da bi omogočil formiranje ter razvoj širših družbenih pogojev za ohranitev in razvoj samoupravljanja, zato je to nujno padlo na raven participacije. Vendar je korak nazaj pomenil v mozaiku zgodovine osvobajanja korak naprej.

Proti izhodu

Obdobje od 1958. — 1970. je pod vodstvom Gomulke za Poljsko z ene strani pomenilo burno industrijsko graditev in po drugi strani — glede na l. 1956 — stalno nazadovanje (stagniranje) na področju demokratizacije produkcijskih razmerij med ljudmi. XX. kongres KPSZ je bil glasnik dogajanja tudi na Poljskem. Kot korak nazaj glede na XX. kongres je pomenil nadaljnje poviševanje ekstremnega etatizma, ko so bili ostri krempiji Stalinove ptice roparice le do neke mere opijeni. Toda kaj več kot piljenje ni bilo storjeno. Vsi vzroki stalinizma se ponovno pregrevaljo — z rahlo razliko, kajti o stalinizmu se „zdej“ več ne sme govoriti. Argument: Stalin je mrtav, kritika „kulta osebnosti“ je storjena. Praznino tega moskovskega zapiranja oči je Gomulka sam na Poljskem kaj kmalu občutil.

Gomulka, ki ima vlogo zgodovinske farse, simbolično označuje celotno razvojno fazo Poljske, ki je kulminirala v kratkem obdobju od 7.—20. 12. 1970.

7. decembra je udeležil svoje sanje. S tem, ko je nemška vlada (ZRN), ki je z Brandtovo „vzhodno politiko“ priznala status quo v tem delu Evrope, priznala zahodne meje Poljske na Odr in Nisi, je Gomulka izpolnil svoje zgodovinsko „poslanstvo“.

14. decembra je vzplamtel Baltik. Delavska kri (nenehna spremeljevalka poljskega proletariata od 1861. — „chartistično gibanje“), je spet pokrila umazano črni asfalt resnega tabora.

20. decembra je Gomulka padel (imel naj bi težave s krvnim obtokom — dodan je sveda „dokaz“: zdravniško potrdilo). Zdelo se je, kot da za farsa, v poljski zgodovini več ni prostora.

Tega decembra 1970. je na Baltiku revolt proletarcev spet spregovoril z glasom potlačenihi. Spontano in neorganizirano so se napolnile ulice, prevračali so se avtomobili, lomila so se izložbena okna v Gdansk, Sopotu, Gdini, Ščeciinu, Varšavi... Nedelevska vlada je še enkrat odgovorila kot 1956 — z argumentom orožja.

Toda v Ščeciinu se je jasno pokazala zgodovinska novost. Stavkalo je vse mesto, takoj so bili izbrani stavkovni komiteji, ki so v tedaj delavskem Ščeciinu bili edini organi oblasti. Reda niso vzpostavili državni organi, temveč delavski organi oblasti. Mrtvih ni bilo, stavka pa je trajala dlje kot drugje šrom Poljske v teh dneh. Pomena teh ščeciinskih dni za današnje ni treba posebej poudarjati.

Stavka ogromnih razmerij, ki je bila pretežno brez izdelane medsebojne koordinacije, je dosegla padec Gomulkinde vlade ter premesčanje v državno partijskem vrhu, vendar ni imela moči za spreminjanje razrednega razmerja sil.

Nemirnega in neudobnega konja je zajahal Gierk, ki je takoj izjavil: „Ti dogodki so nas spomnili na nujnost, da mora partija nenehno biti tesno povezana z delavskim razredom in s celim narodom. Partija ne sme izgubiti skupnega jezika z delavci... Delati bomo... in se hkrati posvetovali z delavskim razredom.“ Tako je poljski delavski razred postal „svetovalec“ Gierekovega teama. Ocene preteklega dogajanja je bila relativno stroga — z novostjo: sklicevanje na enotnost vseh „partijcev in ne-partijcev, atelistov in vernikov“. Med delavskimi množicami je bila ta samokritika pretežno pozitivno sprejeta, kajti pričakovali so pozitivne premike v skladu s svojimi interesi.

Gierk je eksplicitno obljubil dvoje: hitrejšo demokratizacijo in hitrejšo graditev „bogatejše Poljske“. Kako bo to izvedel v okvirih „splošnih zakonitosti in „dovoljenega“, verjetno v tistih dneh niti njemu samemu ni bilo jasno. Povedano iz Belzacovih ust: „mogoče se je imel za zmagovalca,

Solidarni

Baza in struktura Solidarnosti

Nova organizacija je izrazito proletarskega značaja, saj v svojih vrstah združuje predvsem mlajše delavce, zaposlene v najodobnejših in največjih poljskih tovarnah. Začelo se je z avgustovsko stavko delavcev v industriji, rudarstvu in transportu.

Če pogledamo seznam tovarn, ki so avgusta in septembra sodelovali v stavki, vidimo, da so na njem vsi industrijski velikani povojnega razvoja v državi: od ladjedelniških, pristaniških in inženirskih obratov v pokrajini Gdansk-Gdynia-Sopot in 52000 pristaniških in ladjedelniških delavcev v Szczecinu do 15000 delavcev kemijske industrije v istem mestu. Stavka je zajela širok rudarski pas, ki sega od Walbrzycha v Spodnji Šleziji (25000 rudarjev) do Zgornje Šlezije z naslednjimi večjimi središči: Bytom, Sosnowiec, Dabrowa, Katowice in Jastrzebie. Ustavila je tudi delo v ogromnih jeklarskih kompleksih v Huta Katowicach in v Nowi Huti pri Krakovu. V Varšavi je bilo jedro upora skoncentrirano v treh velikih tovarnah — v tovarni traktorjev Ursus, ki zaposluje 18000 delavcev, v tovarni avtomobilov FSO Zeran in v tovarni orožja Nowotki. V kraju Bieleko Biala se je gibanje začelo v tovarni Polski Fiat, drugo pomembno središče upora pa je bila tovarna letal Mielec, ki izdeluje sovjetska letala znamke Tupolev.

Veliko številčno prevlado industrijskih delavcev iz največjih tovarn v državi je bilo mogoče lepo opaziti tudi v bitki za proste sobote, ki se je odvijala v mesecu januarju. Odločilni preizkus moči obeh strani se je odigral 24. januarja. Vlada je bila prisiljena popustiti in podpisati bil sporazum. Po poročilih uradne tiskovne agencije PAO je v stavkah sodelovalo od 75 do 95 % delavcev, zaposlenih v najpomembnejših in največjih industrijskih obratih. Vsak od njih zaposluje 1500 ali več delavcev, tako da je v njih skoncentrirana več kot polovica vseh delavcev v industriji. Lahko si torej predstavljamo, kakšno močno zaledje ima Solidarnost v delavskem razredu. (1)

Za Gierkovo obdobje od 1970 pa vse do pred nekaj leti je bilo značilno veliko število investicij, pospešena gradnja novih tovarn, kar je seveda spremljal velik priliv mladih v industrijo. In prav ti mladi so odigrali odločilno vlogo v stavkovnem gibanju. Tudi največ vodilnih v tovarniških in pokrajinskih odborih Solidarnosti je iz njihovih vrst. Značilno je, da so to predvsem visoko kvalificirani delavci. Veliko jih je vključenih v Komunistično partijo. Avgusta lani je bilo v Gdanku v MKS (Odboru za organiziranje stavk) približno 30 % takih, ki so bili vključeni v Komunistično partijo, v Szczecinu se je ta številka povzpela na 45 % in v Šleziji celo na 70 %. Podatki za december pa pravijo, da je bila kar polovica tistih, ki so aktivno delovali v sindikatu Solidarnost, članov ali vsaj nekdanjih članov Komunistične partije. (2) Kar 7500 partijskih članov je bilo vključenih v Solidarnost in v njenih dejavnostih tudi aktivno sodelovalo.

Iz gibanja pa so izključeni partijski in državni funkcionarji, prav tako ni v njem kmetov in študentov. Pač pa je v njihovih vrstah vedno prostor za uslužbence iz državnega sektorja gospodarstva, ki prejemajo mesečne plače. Avgusta, med stavkovnim valom, je bil ustanovljen komite intelektualnih „ekspertov“, ki naj bi opravljali funkcijo svetovanja stavkovnim odborom, vendar ni dobil volilne pravice v okviru samega gibanja.

Zanimiv je način izvolitve vodstva MKS. Tako v Gdanku kot v Szczecinu so na vodilna mesta postavili tiste, ki so bili na čelu stavkovnega gibanja v Leninovi ladjedelnici že leta 1970. Tako so izvolili Anio Walentynowicz na mesto podpredsednika in Mariana Jurczyka, ki je bil v letih 1970-71 pokrajinski delegat stavkovnega gibanja v ladjedelnicah Waski in Szczecin. Seveda delavci niso imeli nikakršne možnosti, da preverijo njihovo ravnanje iz leta 1970, pri izbiri so se naslonili le na dejstvo, da so sodelovali v stavkah izpred desetih let. V Gdanku so izbirali člane predsedstva tudi med člani Svobodnega sindikata baltske obale, ki je bil ustanovljen spomladi 1978 in katerega član je bil na primer Andrzej Gwiazda. V Walbrzychu so za sekretarja medtovarniškega odbora Solidarnost izbrali delavca aktivista, zaposlenega pri časopisnem podjetju Robotnik. (3)

Zaupanje, ki so ga stavkajoči izkazali Robotniku, nam veliko pove. Kaže na to, da je velika večina udeležencev stavkovnega gibanja že pred avgustom imela o njem visoko mnenje in da je v zadnjih dveh letih z zanimanjem spremljala njegovo delovanje. Nekateri komentatorji gredo pri oceni Robotnikovega vpliva celo dlje kot trdijo, da so zahteve delavcev nastale pod močnim vplivom Robotnikove propagande v zadnjih letih, vendar pri tem pozabljajo, da so bile poglavitne zahteve, o katerih govorimo, izoblikovane že v letih 1970-71.

Socialni in politični program gibanja

V naslednjem poglavju bomo skušali na kratko povzeti poglavitne zahteve, s katerimi je nastopilo novo delavsko gibanje.

1) Stavkajoči zahtevajo zagotovitev osnovnih pogojev za obstoj gibanja in se zavzemajo za ohranjanje njegove tradicije. Zahtevajo pravico do ustanavljanja neodvisnih sindikatov z lastnim vodstvom, pravico do stavkanja, odpravo cenzure in pravico, da se pri svojem delovanju poslužujejo sredstev javnega obveščanja. So proti političnemu preganjanju, nihče ne sme biti preganjan ali celo zaprt zaradi svojega političnega prepričanja. Delavcem, nad katerimi so izvajali pritisk zaradi sodelovanja v stavkah v letih 1970-71 in 1976, je treba vrniti vse pravice, žrtvam, ki so padle leta 1970 pod strel varnostnih sil, pa tudi izreči priznanje in počastiti njihov spomin. Kaznovati je treba odgovorne za ta pokol in popraviti krivice, storjene intelektualcem leta 1968.

2) Zavzemajo se za nacionalizirano plansko gospodarstvo, v katerem ne bi bilo prostora za birokracijo in korupcijo, za razsipevanje s sredstvi, za nesposobnost in za slabo organizacijo. Kontrola nad družbenim planiranjem naj prevzamejo delavci. Vodstvo naj odgovarja delavcem za gospodarsko stanje v državi, dolžno pa jim je tudi dajati točne in resnične podatke o gospodarskem položaju in politiki države.

Zahtevajo odstavitev nesposobnih in skorumpiranih državnih in partijskih funkcionarjev v tovarnah, mestih in pokrajinah.

3) Zavzemajo se za uresničitev nekaterih socialnih in političnih zahtev, ki bi okrepile enotnost delavskih množic — fizičnih delavcev, intelektualcev in kmetov. Gre predvsem za okroglo povečanje plač vsem delavcem, za izenačena merila pri razdeljevanju hrane. Delitev na vseh področjih naj bo odraz potreb in vloženega dela, ne pa da se pri tem upoštevajo politični kriteriji. Kmetom in študentom je treba dati pravico do organiziranja lastnih, neodvisnih organizacij, ki bi se same upravljale. Cerkvi pa lažji dostop do sredstev javnega obveščanja, da bi tako lažje delovala v korist kristjanov.

4) Treba je znižati previsoke, prezahtevne norme, ki veljajo v določenih panogah gospodarstva. Tu imajo v mislih predvsem osvojeni sistem štirih brigad v rudarskih delovnih organizacijah, kjer so delali v več izmenah in ob nedeljah, kar je praktično tem delavcem onemogočilo vsakršno družbeno udejstvovanje. Prav tako je treba skrajšati delovni teden.

Čeprav se ne mislimo spuščati v podrobnejšo analizo družbene ureditve držav Vzhodne Evrope, moramo, da bi bolje razumeli gonilno silo in vzroke novega delavskega gibanja, vseeno opozoriti na eno bistvenih značilnosti razvoja v teh državah. Gre za dejstvo, da zaradi podružbljanja proizvodnih sredstev v industriji o gospodarstvu države ne odloča tržni mehanizem — zakon vrednosti — ampak da se to ureja po politični poti.

To seveda pomeni, da so tem državam potrebne centralne politične institucije, ki neposredno posegajo v proizvodni aparat in ga usmerjajo. V vzhodnoevropskih državah, kakršne poznamo danes, že nekaj časa igra to vlogo Komunistična partija, ki zavrača pluralistične načela odločanja in izvaja neke vrste monopol nad družbo. Ko se je torej na prizorišču pojavila Solidarnost s svojimi zahtevami, je nujno moralo priti do resne odločitve med partijskim vrhom in delavskimi množicami. Solidarnost je zadala ostro rano birokratskemu planskemu mehanizmu, ga skritizirala in si zastavila kot enega pomembnejših ciljev, da najde ustrežnejši način za urejanje in vodenje gospodarstva. Novo delavsko gibanje si v zadnjih mesecih prizadeva, da bi bil ta mehanizem zasnovan na demokratičnih načelih in da bi imeli v njem glavno besedo neposredni proizvajalci.

Res je sicer, da ta zahteva do sedaj še ni bila jasno izoblikovana in izražena — in če pogledamo gdanski sporazum, v katerem je govora tudi o „vodilni vlogi partije v političnem življenju“, vidimo, da so te zahteve in prizadevanja pravzaprav nezakonita in v nasprotju s sporazumom, — a, ne glede na to ni nobenega dvoma, da gre razvoj delavskega gibanja v to smer.

Organizacija Solidarnosti in njen pomen

Solidarnost pravi sama o sebi, da je sindikat, vendar se mi ne moremo popolnoma strinjati s to definicijo. V delavski državi, kjer je že uvedena demokracija in kjer se družba nahaja v fazi prehoda v socializem, bi sicer še vedno obstajala potreba po sindikatih, vendar bi ti igrali precej drugačno vlogo, kot jo ima v sedanjem trenutku Solidarnost na Poljskem. Njegov pomen bi bil predvsem v tem, da bi lahko posamezne skupine delavcev različnih profilov, ki bi se ne strinjale z odločitvami, sprejetimi po demokratičnem postopku z večino glasov in zapisanimi v sprejetih sporazumih, izrazile preko njih svoje nezadovoljstvo in pripombe. Delavska država navezadnje ni združba zgolj marksi-stov in socialistov, ampak skupnost vseh delovnih ljudi, tudi takih, ki zavračajo marksizem in se oklepajo ožjih, parcičnih interesov. Prav njim so namenjeni sindikati, da lahko preko njih izrazijo svoje nezadovoljstvo in skušajo uveljaviti svoje želje.

In končno, še tako dober in še tako demokratičen plan ne more veljati za zmeraj. Nastal je v določenem trenutku kot rezultat težen in informacij, s katerimi je razpolagal le določen del proizvajalcev. V daljšem obdobju pa so nujne modifikacije takega plana,

dopolnitve in spremembe, ki se porajajo iz stalnega sodelovanja med vlado in različnimi sloji delavskega razreda. Ta zadnji izraža svoja stališča prav preko sindikatov, pa tudi preko državnih organizacij in političnih strank.

Vloga novoustanovljene Solidarnosti pa je že davno prerasla okvire nalog in funkcij, ki jih opravljajo navadni sindikati. Avgustovska kriza in njene posledice so namreč jasno pokazala, da na Poljskem še zmeraj ni mogoče govoriti o resnični delavski demokraciji in oblasti. Od skupno 12,5 milijona delavcev jih je namreč kar 10 milijonov vključenih v sindikat Solidarnost, tako da dejansko ta in ne PDZ zastopa večino poljskih delavcev in njihove interese in to ne le na gospodarskem področju, ampak tudi kar se tiče družbenega in političnega življenja. V praksi je treba torej gledati v Solidarnost veliko več kot le navaden sindikat — gre za pravo kvazi — politično delavsko gibanje, katerega osnovni cilj je organizirati delavske množice v boj za celo vrsto ekonomskih, socialnih političnih pravic. Zahteve, ki smo jih našli v prejšnjem poglavju, jasno govorijo o tem, da ima Solidarnost veliko pomembnejšo vlogo kot le ščititi delavce pred delodajalci, s čimer se sicer običajno ukvarjajo sindikati.

Tudi sam način organiziranosti Solidarnosti ustreza njeni kvazi — politični funkciji. Svoje organizacije ima namreč razporedene v več kot petdesetih pokrajinah. Za pokrajinske organizacije je značilna široka avtonomija, v svojih vrstah pa združujejo delavce najrazličnejših poklicev in kvalifikacij. Razredna pripadnost teh delavcev je bila očitno močnejša od poklicne diferenciranosti. Različne industrijske panoge so organizirane v pokrajinske in narodne panožne komisije — proces, ki je sicer šele na začetku —, te pa so podrejene pokrajinskim medtovarniškim združenim odborom (MKZ).

Združitev obeh vlog — sindikalne in politične — je rezultat stopnje razvoja, na kateri se delavsko gibanje danes nahaja, in pa trenutnega političnega razmerja med posameznimi družbenimi silami v državi. Delavci si namreč še vedno niso izborili pravice do ustanovitve lastnih političnih teles in strank, niti nimajo na voljo institucij državne oblasti, ki bi delovale na demokratičnih načelih in bile namenjene množicam.

RAZVOJ ODNOSOV MED DRUŽBENIMI IN POLITIČNIMI SILAMI

Družbene sile izven delavskega razreda

Avgustovska kriza, ki ji je sledilo okrepljeno delavsko gibanje, je nekako prisilila tudi ostale družbene sile, da zavzemajo določeno stališče do osrednjega spopada med Solidarnostjo in partijsko-državno birokracijo. (4)

Gospodarstveniki, (direktorji, poslovodje)

Ves čas, še posebej pa od leta 1976 dalje, so bili skrajno nezadovoljni z Gierkovim gospodarsko politiko. Manjkala mu je namreč kakršnakoli jasneje začrtana gospodarska strategija, politični aparat mu je postal vse bolj skorumpiran, „fevdaliziran“ (5), brez kakršnihkoli moralnih načel. Tako so se direktorji tovarn znašli v nekakšni organizacijski džungli. Improvizirali so, se ravnali po trenutnem razpoloženju birokracije, se klanjali silam, ki so imele trenutno največ vpliva, zraven pa bili v svojem delovanju vsak dan bolj utegnjeni. Grozila jim je popolna ohromitev, istočasno se je krepil pritisk od spodaj. Delavci so bili nezadovoljni z gospodarskim položajem. Vse to je bil vzrok, da so si želela vodstva tovarn za naprej več svobode in večji vpliv na gospodarska dogajanja.

Ta je bil do takrat namreč v rokah lokalnega partijskega aparata. Zahteve po večjem vplivu gospodarstvenikov na gospodarjenje so naletele na razumevanje tudi med nekaterimi predstavniki višjih partijskih organov in med nekaterimi pokrajinskimi partijskimi sekretarji. Tako se je za gospodarsko reformo zavzemal Olszowski, bivši zunaj minister in sekretar za gospodarstvo, ki pa je moral zato, kar se ni strinjal z obetajočo gospodarsko politiko, februarja 1980 odstopiti. Isto se je zgodilo z Grabkim. Ta je bil član centralnega partijskega komiteja in pokrajinski partijski sekretar, po letu 1979, ko je kritiziral partijsko politiko, je bil odstavljen. Enaka usoda je doletela Zablnskega, pokrajinskega partijskega sekretarja iz Ono.

Vsi našteti so se zavzemali za gospodarsko reformo. Enaka stališča pa so zagovarjali tudi nekateri tehnokratski liberalci, kot na primer Rakowski, urednik Politike, in Techma, bivši minister za kulturo. Treba pa je poudariti tudi to, da so bili sicer vsi ti za daljnosežno gospodarsko decentralizacijo, za povečan vpliv in moč tovarniških vodstev, da pa so se razhajali v odgovoru na vprašanje, kakšno politično stališče naj zavzemajo v odnosu do Solidarnosti. Olszowski in Grabki sta na primer predlagala popoln odvzem oblasti novi delavski organizaciji. Istega mnenja je bila najbrž tudi večina drugih tovarniških vodstev. Ta se verjetno tudi ne bi pomišljala ustvariti večje brezposelnosti, da bi na ta način spravila uporne delavce na kolena.

Katoliška hierarhija

Tudi poljske katoliške duhovne voditelje, cerkveno hierarhijo, je pri njenem delovanju vodil predvsem lasten interes, lastna korist. Uradno Cerkev na Poljskem predstavlja okrog 20000 duhovnikov in 30000 redovnikov in redovnic. Vsi ti so povezani v trdno, strogo hierarhično in avtoritativno skupnost pod vodstvom vrhovnega poveljarja, kardinala Wyszynskega že od leta 1948 dalje.

Cerkvena piramida si je zagotovila varen in trden položaj v Ljudski republiki nekako sredi petdesetih let in od takrat dalje nemoteno opravlja svoje cerkvene funkcije. Ima zagotovljene glavne vire financiranja in se lahko obnavlja na vseh stopnjah, pri čemer je Komunistična partija ne ovira. Nazadnjaški pogled katoliške hierarhije na svet nas namreč ne sme zavesti, da bi sprejeli pogosto, a napačno stališče zahodnih levčarskih strank, ki menijo, da je cerkvena hierarhija nujno zainteresirana za povratek v kapitalizem in da je v nenehnem konfliktu z birokratskim režimom.

Cerkav živi v glavnem od darov svojih članov (nekaj ga prispevajo v njene fonde tudi dohodki od posestev, ki jih sme z dovoljenjem vlade obdelovati). Med ljudstvom uživa veliko podporo, in to v taki meri, da živi od leta 1956 dalje duhovščina prav udobno, če ne celo razkošno. Takšen vpliv in takšno priljubljenost med Poljaki si je Cerkev pridobila zato, ker vidijo v njej edino avtentično institucijo, preko katere lahko izrazijo svojo zavest naroda neodvisno od Komunistične partije. Da bi lahko še naprej uresničevala svojo osnovno nalogo — širjenje lastnega aparata in krepitev njegove moči — si mora katoliška cerkev prizadevati, da ohrani in še okrepí svoje zaledje, da še poveča svojo priljubljenost med ljudstvom. Pri tem se postavlja vprašanje, kako v družbi, ki se vsak dan bolj modernizira, urbanizira in industrializira, ohraniti vpliv aparata, ki temelji na nazadnjaški ideologiji in katerega struktura je strogo monolitna. Škofovski zbor se lotiva problema na sledeči način: noče tvegati odkritega spopada z nobeno družbeno skupino, nastopa pa proti množičnim gibanjem, ki se borijo za uresničitev konkretnih zahtev iz vsakdanjega življenja, prav tako nasprotuje naprednim ciljem mestnega življenja. Komunistični partiji ponuja svoje usluge kot ideološki aparat za borbo proti političnim gibanjem in ideologijam s prevratniškimi težnjami, v zameno pa ji vlada popušča in jo ščiti, da lahko širi svojo organizacijo.

Trudi se, da bi ohranila svoj vpliv na podeželju, predvsem med zasebnimi kmeti. V sedemdesetih letih je postala Cerkev pozorna na hiter tempo družbenih sprememb, vzrok za zaskrbljenost je videla v slabljenju kmečke baze in v pojavu novih radikalnih in liberalnih miselnih tokov kakor tudi v vedno bolj posvetnem načinu življenja v mestih (to zadnje se je sicer od takrat, ko je bil kardinal Woytyla izvoljen za papeža, nekoliko popravilo). V tej situaciji se je cerkveno vodstvo zateklo k poudarjanju državljskih in človeških pravic, istočasno pa ostro obsojalo „nemoralnost“ in povzdigovalo vrednost in zasluženost trdega dela.

Od avgustovske krize dalje se je cerkvena hierarhija v strahu pred množičnim delavskim gibanjem tesneje povezala s partijskim vodstvom. Ko se je začela splošna stavka v Gdanku in so delavci prosili za blagoslov množice na cerkvenem dvorišču, je škof Kaczmarek to odklonil, češ da mora za to najprej dobiti dovoljenje gdanskega partijskega sekretarja. 26. avgusta, ko je gibanje doseglo svoj vrhunec, je kardinal Wyszynski preko televizijskih zaslonov pozival delavce, naj se vrnejo na delovna mesta. (6) Sledila je ustanovitev mešane partijsko-cerkvene komisije, ki naj bi reševala probleme skupnega pomena, cerkvena hierarhija pa je priznala pro-vladno skupino poslancev v parlamentu „Neo-Znak“. Decembra so Wyszynski in njegovi pristaši prevzeli vodstvo množične komemoracije v čast žrtvam gdanske stavke iz leta 1970, jo po svoje prikrojili in jo spremenili iz delavskega zborovanja v cerkveno manifestacijo za narodno enotnost. Istočasno je cerkveno vodstvo podprlo partijo v odkritem napadu na organizacijo KOR (7). Na kratko, Cerkev je stopila na stran partije in podprla njena prizadevanja, da ponovno vzpostavi prvotni položaj in utrdi svoj vpliv, istočasno pa se je še naprej izogibala odkritega spopada z vodstvom Solidarnosti.

Inteligenca

V vseh dosedanjih političnih krizah v deželah Vzhodne Evrope je znanstvena in kulturna inteligenca odigrala politično vlogo, ki nekako ni v skladu z njenim mestom v družbi. Gre za to, da je njena politična vloga v takih situacijah daleč pomembnejša od njene družbene vloga. To je nedvomno posledica dejstva, da v teh državah, vsaj v začetnem obdobju krize, nimamo neodvisnih političnih strank, niti pomembnejših političnih skupin znotraj samega delavskega razreda, prav tako pa manjka med delavci avtoritativnih voditeljev s političnimi izkušnjami. Z

izrazom „Inteligence“ mislimo na širok sloj ljudi, od visokokvalificiranih uradniških uslužbenikov in strokovnjakov v industriji do „svobodnih poklicev“, umetnikov in akademikov na politehničnih šolah, univerzah in znanstvenih akademijah. Med znanstvenimi delavci, zaposlenimi v industriji, je opaziti močno podporo Solidarnosti, prav tako se je postavilo na njeno stran precejšnje število mlajših „Inteligentov“ iz različnih slojev in področij, a prej ko slej ostaja dejstvo, da večina inteligence ne podpira Solidarnosti. Večina želi namreč le okrepiti lasten vpliv v družbi in si izboriti še več svobode pri svojem delovanju, to pa skuša doseči s posredovanjem med partijsko-državno birokracijo in delavci in s prizadevanji, da bi obe sprti strani pomirila in spat spravila skupaj.

V poznih sedemdesetih letih je dosegla kulturna inteligence precejšnje svobode. Partijsko vodstvo je nanje pristalo iz strahu, da bi se sicer inteligence utegnile tesneje povezati z delavci, in pa zato, kar je bila ves čas prezaposlena z delavskim vprašanjem, (spominjamo se, da je inteligence v Varšavi in Krakovu — dveh glavnih kulturnih in intelektualnih središčih države — ni podprla poskusa, da bi uničili KOR, da pa se tudi ni izrekla za aktivno podporo delavskemu gibanju in da je bila proti zahtevam delavcev Robotnika za svobodni menjavi dela). Napolitične dejavnosti intelektualnih krogov pred avgustovsko krizo se kaže predvsem v snovanju različnih shem za uvedbo reform na različnih področjih družbenega življenja — kar pa jih ni oviralo, da ne bi sprejeli dejstva, da se bodo delavci pač morali sprijazniti s padcem življenjske ravni. Proti temu so se izrekli edino predstavniki KOR-a in med 1. julijem in 14. avgustom so bili oni edini, ki so javno podprli ekonomski boj delavcev proti dvigu cen mesa.

Med avgustovsko krizo in tudi po njej so delavci zelo poudarjali pomen sodelovanja z inteligenco, žal pa česa takega se ni moglo trdit za nasprotno stran. Razen KOR-a ni namreč nihče iz vodilnih intelektualnih krogov brez zadržkov podprl delavskega boja. Dejstvo je tudi, da ima prav Komite ekspertov, ki mu je v času gdanskih nemirov predsedoval liberalni katoliški urednik Mazowiecki, veliko zaslug za to, da je stavkovni odbor sprejel vključitev načela o „vodilni vlogi partije“ v določila splošnega (8).

Mazowiecki je tudi nasprotoval vsem akcijam, ki se jih je lotila Solidarnost, pri čemer je bil nedvomno pod vplivom reformističnih varšavskih intelektualnih krogov. Na kratko, o inteligenci in poljski družbi in njeni vlogi v današnjem položaju bi lahko dejali, da išče nekakšen kanal, preko katerega bi lahko izvajala pritisk na delavske voditelje, da bi zmanjšali svoje zahteve, po možnosti pa celo demobilizirali delavsko bazo.

Kmetje

V sedemdesetih letih je prišlo do precejšnje diferenciacije med približno 3,5 milijona poljskih zasebnih kmetov. Te razlike so se pozneje še poglobljale. Od leta 1976 dalje, ko je prišlo do krize, je režim vedno bolj podpiral, pomagal in vzpodbujal bogatejše kmete, nad revnimi pa izvajal vse hujši pritisk. (9) Bogatejši kmetje so imeli največkrat edini dostop do sredstev državne pomoči, namenjene poddeležju, in kontrolo nad njimi, prav tako pa so imeli glavno besedo v krajevnih Združenjem kmečkih strankah. Medtem ko se je leta 1956 ta stranka aktivirala, pa v sedanjih krizi ni pokazala nikakršnega namena, da se miali vključiti v gibanje.

Ne glede na vse to je prišlo leta 1979 v boju proti novemu zakonu o pokojninah doustnavljanje neodvisnih kmečkih odborov. Ti so vključevali predvsem predstavnik revnejših kmečkih slojev z juga in jugovzhoda dežele, in prav od tod je prišla edina podpora s kmečke strani Solidarnosti — od tod in pa od kmetov iz okolice Gdansk, Bogatejši kmetje, ki jim pod Giersekovim režimom očitno ni bilo hudega, so ostali pasivni in s tem posredno podprli obstoječi režim. Seveda je treba vzroke za njihovo pasivnost iskati tudi v vplivu cerkvene hierarhije, a o tem bomo razpravljali pozneje. Po stavkah je prišlo do ustanovitve Kmečke solidarnosti. Vanjo je vključenih okrog 600.000 od skupno 3,5 milijona kmetov. Večina je doma iz revnejših kmetij-predelov. (10)

Politični boj

Prva dva meseca in pol po avgustovski krizi je bila državno-partijska birokracija v precejšnji meri paralizirana v svojem delovanju, to pa zaradi samih notranjih razprtij in pa zaradi različnih ocen položaja, ki so prihajale od birokratskih režimov v sosednjih državah. Razlike v ocenah gre pripisati dvem različnim skupinam. Na eni strani imamo tiste, ki bi želeli Solidarnost popolnoma uničiti in s tem zadeti dokončni poraz delavskemu gibanju, na drugi strani pa one, ki želijo doseči isto, le da na drugačen način, namreč z integracijo s Solidarnostjo in z razbijem njenega borbenega jedra. Prva varianta bi zahtevala intervencijo sovjetskih oboroženih enot. Druga ne bi nujno zahtevala vojaškega vmešavanja, ampak računa bolj na politične instrumente in na policijo. Obe stališči sta se izoblikovali po ostrem političnem boju med obema skupinama znotraj birokracije po personalnih spremembah in zamenjavah na vseh ravneh.

Do konca novembra se je vodstvo partije odločilo za drugo varianto. Zanj se je navduševal predvsem novi prvi partijski sekretar Stanisław Kania. Po obdobju ostrih mednarodnih konfliktov, ki so Poljsko pripeljali v izredno nevarno situacijo in celo na rob možnosti invazije, je politika Kanie dobila uraden pečat odobravanja na moskovskem srečanju voditeljev držav Varšavskega pakta. Vendar se zdi, da so se na tem sestanku odločili, da obdržijo v partijskem vodstvu tudi močno skupino, očitno pod vodstvom Olszowskega, ki bi, če bi bilo to potrebno, zamenjala Kania in uporabila prvo varianto.

Kania se je pri svojih prizadevanjih, da bi strli politično neodvisnost Solidarnosti in delavce ponovno pripeljal v podrejen položaj v odnosu do partije, naslanjal na določila iz gdanskega sporazuma, ki prvič, da ima Komunistična partija vodilno vlogo v državi, To z drugimi besedami pomeni, da se mora Solidarnost

umakniti s „političnega področja“ in se osredotočiti le na „gospodarske probleme“. (Mejo med obema je v državah z zakonodajnim planskim gospodarstvom skorajda nemogoče jasno in objektivno začrtati). Ta delitev med politiko in gospodarstvom se ne nanaša le na vsebino delavskih zahtev, ampak tudi na obliko boja delavskega razreda. Solidarnost je namreč uspešno mobilizirala delavski razred do take mere, da je postavil na dnevni red vprašanje politične oblasti na sploh, in ne le gospodarskih problemov.

Drugo orožje, ki se ga poslužuje Kania, je težko gospodarsko stanje samo. To kruto pritiska na določene sloje delavcev in po uradnih statistikah je lani vsak šesti delavec na Poljskem živel pod uradnim življenjskim minimumom. Krizno stanje istočasno omogoča vladi, da kljubuje gospodarskim in socialnim zahtevam Solidarnosti, pri čemer se sklicuje na „nerealna“ določila avgustovskega sporazuma. Tako naj bi bila Solidarnost izključena ne le iz političnega, ampak tudi iz gospodarskega življenja Na kratko, bila naj bi je sredstvo, preko katerega bi partijsko vodstvo izvajalo pritisk na delavski razred.

Za obema variantama Kanieve strategije se skriva grožnja uporabe sile proti delavcem s strani Varšavskega pakta, če bo vodstvo Solidarnosti še naprej tako „neodgovorno“, da bo izvajalo partijsko vodstvo.

Vzporedno s temi, recimo jim kar „negativnimi“ načeli, imamo še bolj „pozitivne“ pobude, ki naj bi različne družbene skupine pripravile do tega, da bi sprejele ponovno vzpostavitev vladne birokracije. Tako je partijsko vodstvo pripravljeno na precejšnja popuščanja v ideološkem pogledu vsem skupinam, ki sprejmejo podrejeno vlogo delavcev. Tradicionalno formulo „ljudstvo — delavski razred — partija — mednarodno delavsko gibanje“ proti „imperializmu in kontrarevoluciji“ je zamenjala nova inačica „narod, ki ga vodi partija, v sodelovanju s Cerkvijo, inteligence in patriotski delavski razred, ki živi v realističnih odnosih s sosedi in se zavzema za prijateljstvo z realističnimi zahodnimi vladami“ proti „neodgovornim in razdiralnim silam doma in tujem.“ V okviru tega združenega „naroda“ ima vsaka skupina svoje naloge, ki jih ima pravico in dolžnost izpolnjevati. Tako je Cerkve odgovorna za duhovno življenje, inteligence za kulturo, delavci za proizvodnjo, partija pa naj skrbi za to, da se bo narodni razvoj odvijal gladko, brez zapletov in konfliktov s sosedi, kakor tudi brez namernega vmešavanja ene skupine v interese drugih. Edino, kar lahko razburka ta umirjeni nacionalni tok razvoja, zasnovan na sporazumevanju med posameznimi skupinami, je delovanje prenapetih delavcev, ki se pustijo vplivati neodgovornim agitatorjem.

Zadnje meseca se partija trudi, da bi omenjeno „pozitivno“ zamisel uresničila tudi v praksi. Tako se je formalno povezala s Cerkvijo v skupno komisijo, dodelila ji je dve novi semenišči in ji omogočila lažji dostop do sredstev javnega obveščanja. Zelo verjetno pa je Cerkve dala še več drugih ugodnosti, o katerih se v javnosti ni toliko govorilo. Skupine reformističnih intelektualcev so dobile status vladnih svetovlascov in uživajo velik ugled. Skupina „Neo-Znak“ je dobila funkcijo ministrskega podpredsedstva in dostop do tiska. Cenzura na kulturnem področju je močno popustila. Partijsko vodstvo ne nasprotuje večji samostojnosti raznih kulturnih združenj pisateljev, umetnikov, novinarjev in drugih. Prišlo je tudi do sprememb v Narodni fronti in do cele vrste omejenih sprememb, ki so privilegiranost prinesle tako zaželeni uradni prestiž. Kar se tiče Solidarnosti same, je vlada ostro ločila voditelje, ki „sodelujejo“, od tistih, ki „sodelovanje odklanjajo“. Tisti, ki so pripravljeni sodelovati, so bili deležni v pokrajinskih okvirih številnih, sicer neuradnih, ugodnosti. Tako so jim omogočili dostop do tiska in do sindikalnih stavb. To je bilo opaziti predvsem v pokrajini Jastrzebie, a velja tu na splošno. Po drugi strani pa so voditelji narodne PKN, predvsem Leszek Moczulski, še naprej ostali v zaporu, medtem ko so proti KOR organizirali pravo gonjo, da bi jo osamili.

Partijsko vodstvo je s določitvijo črte med sodelujočimi in tistimi, ki delujejo razdiralno na narod, doseglo podporo ne le cerkvene hierarhije, ampak tudi nekaterih voditeljev Solidarnosti in nekaterih uglednih reformistično usmerjenih intelektualcev (ti zadnji predstavljajo sicer bolj neformalno podporo).

Kljub vsemu pa ta taktična politika partije za okrepitve lastne vloge v zadnjih mesecih ni dala zadovoljljivih rezultatov. Po zastavitvi vseh sil, da bi premagala Solidarnost, ki je zahtevala 5-dnevni delovni teden, se je bila prišla ena umakniti poražena. Prav tako je doživela poraz pri poskusu ustavitve splošne stavke v kraju Bielsko Biala v Jelenji Gori. Med temi spopadi v januarju in februarju se je delavski razred še bolj mobiliziral, postal še enotnejši v akciji, v politično arano so prvič stopili tudi študentje, istočasno pa so se dvignili še kmetje.

Ti so se organizirali v tako imenovano „Kmečko solidarnost“. Čeprav je tudi v Solidarnosti večkrat prišlo do napetih medsebojnih odnosov, ji je le uspelo ohraniti enotnost in še povečati svoj vpliv v tovarnah. Številčno predstavlja zaledje Solidarnosti ogromno večino prebivalstva, politično delovanje in zavest delavskih množic pa se je močno dvignila.

Politika družbenega sporazumevanja, katere najpomembnejši zagovornik je bil Stanisław Kania, je v trenutkih množičnega delavskega gibanja že pokazala svoje šibke točke. Solidarnost, ki je zrasla iz razredno dokaj enotne baze, išče ustreznejšo varianto oblasti, ki bi v sedanjem položaju nadomestila partijsko vodstvo, vendar žal zaenkrat še ni čisto jasno začrtala poti nadaljnjega razvoja. Skratka, za zdaj se je vse skupaj ustavilo na mrtvi točki in vse kaže, da bo vsaj še nekaj časa tako. Že zdaj pa je jasno, da bo prišlo do premika na silovit, eksploziven način enega ali drugega ali obeh taborov.

Izgledi za prihodnost

Birokracija vidi rešitev iz krize v demobilizaciji večjega dela delavskega razreda, v razbiju Solidarnosti in v pridobitvi vsaj dela njenega vodstva za sodelovanje. Vrstni red teh treh elementov ni pomemben, vsi so med seboj povezani in katerikoli izmed njih bo za seboj potegnil ostala dva. Poglejmo,

kateri procesi bi utegnili pospešiti razvoj dogodkov v tej smeri.

To je najprej poglobljena in stalna gospodarska kriza, ki bi utegnila privedi do diferenciacije med samimi delavci. V taki situaciji bi se lahko od celote ločile posamezne skupine, nekateri družbeni sloji, ki bi skušali pod vodstvom birokratskega aparata poiskati individualno rešitev iz krize, pojavile pa bi se še druge skupine, ki bi bile v svojem delovanju sicer osamljene, vendar bi nastopale z izredno radikalnimi zahtevami.

Drugič, izkušnje aktivistov v vodstvih Solidarnosti se bistveno razlikujejo od izkušenj navadnih delavcev, kar bi tudi lahko povzročilo razdor in sumničenja med obema stranema. K temu bi prispevale svoje še izredno skromne možnosti, ki jih ima na voljo Solidarnost za komuniciranje z ljudstvom, za notranji dialog in za razpravljanje o raznih problemih. Tukaj bi ponovno prišel do izraza monopol, ki ga ima nad sredstvi javnega obveščanja partijski aparat — ne le prek teh sredstev, ampak tudi neposredno in s pomočjo policije —, kar vse bi še bolj razplamtelo nasprotja med različnimi sloji prebivalstva.

In končno, tudi različni ideološki in politični odkloni znotraj samega vodstva Solidarnosti se bodo verjetno še poglobljali, pri čemer bo prišlo do težav pri njihovem usklajevanju po demokratični poti. Predvsem tu se ponujajo birokratski številni možnosti za intervencijo.

Verjetno bo poskušala nova vlada, ki ji predseduje Jaruzelski, izkoristiti sedanjí položaj in ponuditi Solidarnosti novo politično in družbeno pogodbo, ki bi le-to bistveno in dokončno vplela v okvir „narodnega sporazuma“. Solidarnost bo poskušala privabiti s številnimi ugodnostmi, če pa bi ta zavrnila sodelovanje, pa ji seveda grozijo ostre sankcije. V primeru, da bi ta taktika uspela, bi lahko ponovno vzpostavili disciplino med partijskimi člani v Solidarnosti in preko njih izvajali nadzor nad delovanjem celotne organizacije. Solidarnost bi tako postala koristen varnostni ventil — in to veliko koristnejši, kot so bili prejšnji sindikati — za ponovno vzpostavitev birokratskega reda. Pri uresničevanju tega načrta bi lahko partija računala na podporo tako cerkvene hierarhije kot tudi večine reformistično usmerjene inteligence.

Problem, pred katerim stoji Solidarnost, je, kako zarisati demokratično pot v prihodnost in jo predstaviti družbi kot boljšo varianto od politike „narodnega sporazumevanja“, ki jo zagovarja Kania. Vprašanje bi lahko zastavili tudi takole: kako najti pot do zakonitve vodilne vloge delavskega razreda v poljski družbi? Le-ta lahko namreč jamči, da se bo proces demokratizacije, ki se je začel avgusta, tudi nadaljeval in se še poglobljal. V zvezi s tem želimo opozoriti na nekaj šibkih točk v politiki, ki jo vodi birokracija.

Prvič — velika večina delavcev je prepričana, da ekonomska politika, ki jo vodi vlada z namenom, da bi preko nje izvajala nadzor nad kolektivnim znanjem in razumom delavcev, ne more uspeti in postaviti gospodarstva spet na noge. V praksi se tako gledanja kažejo v zavrnitvi delavcev, da bi imeli karikoli skupnega s partijskimi shemami ali da bi bili kakorkoli odgovorni za vladni gospodarski plan. Postavlja se vprašanje, ali bo delavsko gibanje predstavilo svojo, bolj jasno, ki bo ustreznejša od politike participacije, ali bo nastopilo na primer z zahtevo po konferenci na državni ravni, kjer bi razpravljali delavci-delegati o narodnem gospodarskem planu in tudi nadzorovali njegovo izvrševanje v praksi.

Velika prednost takega plana bi bila v tem, da bi bil v gospodarskem smislu sposoben prebroditi vse težave, da bi bil blizu delavcem. Ti bi namreč delali za uresničitev ciljev, ki so si jih sami zadali, sami pa bi tudi nadzorovali njegovo izvajanje. Z zakonitvijo takih delovnih delegatskih konferenc na državni in pokrajinski ravni, na katerih bi sodelovali tudi kmetje, bi zamenjali birokratske državne sporazume z demokratično institucijo, ki bi bila zadolžena za sprejemanje gospodarskih odločitev.

Druga stvar, ki ogroža Kanievo politiko, je dejstvo, da se je delavstvo „de facto“ odvrnilo od partijskega aparata in se polstovetilo s Solidarnostjo. To predstavlja pravzaprav največjo nevarnost za partijski aparat, saj s tem posredno postavlja vprašanje o upravičenosti partijske pravice do oblasti. Iz tega razloga je bila partija pripravljena sprejeti sodelovanje cerkvene hierarhije, ki s svojim vplivom, s svojo religijo in ideologijo mirnega narodnega sožitja med vsemi skupinami odvrača delavce od namera, da bi nastopil v boju za svoje pravice enotno kot razred. To se je jasno pokazalo lanskega decembra med komemoracijo v Gdansk — simboličnim in pomenljivim dogodkom zadnjih nekaj mesecov.

Razredno enotnost pripadnikov Solidarnosti si lahko razlagamo z dejstvom, da se je zanj opredelila večina tistih, ki so bili prej na strani Komunistične partije. Če bi iz teh množic, ki so za Solidarnost, zraslo socialistično politično gibanje, ki bi se povezovalo z aktivisti Solidarnosti kakor tudi s tistimi v partijski bazi, ki so proti birokratizmu, bi bilo to gibanje dovolj močno, da bi pahnilo v težko krizo celotni ideološki sistem partijskega vodstva. Okrepilo bi samozaupanje tistega dela delavskega razreda, ki je politično zaveden, in ga usmerjalo v nadaljnjih akcijah.

In še tretja nevarnost za birokracijo — Solidarnost lahko računa na ogromno podporo tudi pri delavcih v drugih državah. Pomembno je seveda predvsem, kakšno mnenje o Solidarnosti imajo delavci v državah, ki mejijo na Poljsko. V Češkoslovaški, Sovjetski zvezi in v malo manjši meri v Nemški demokratični republiki se delavci, podobno kot na Poljskem, soočajo z gospodarskimi težavami, široko razpredeno mrežo birokracije, korupcijo, slabo organizacijo in s pomanjkanjem institucij, kamor bi se lahko pritožili in s pomočjo katerih bi lahko uresničevali svoje zahteve. Do zdaj se nikoli ni zgodilo, da bi delavski razred v kakšni vzhodnoevropski državi na tako jasn način pokazal delavcem v sosednjih državah, kaj se da storiti v taki situaciji.

V kolikor bi uspelo Solidarnosti pridobiti si naklonjenost delavcev v tujini, bi lahko vzpostavila bistveno drugačne odnose s partijskim vodstvom in prišla s sovjetskimi vodstvom k umiku. Seveda pa neletimo tukaj spet na vmešavanje cerkvene hierarhije, ki s pomočjo vzhodnih-radijskih postaj, namenjenih poslušalcem v Zahodni Evropi, igra odločilno vlogo,

ko pripisuje Solidarnosti in njenemu gibanju nekakšno versko obarvano motive. To v veliki meri zmanjšuje odzivnost organizacije v tujini, predvsem med delavci vzhodnoevropskih držav, ki so za Komunistično partijo — to pa so prav tisti delavci, ki bi jih bilo najbolj potrebno pridobiti na svojo stran, če hočejo Moskvo odvrniti od pustolovskih nakan.

Tipičen primer vmešavanja Cerkve v politiko je njeno posredovanje pri obisku delegacije Solidarnosti v Italiji. Čeprav sta se za obisk delegacije v Italiji izrekla Lech Walensa in Mazowiecki, je ta povzročil precejšnja nasprotja med člani vodstva Solidarnosti. Ponuja se še ena pot naprej — povezovanje s pomembnejšimi sindikalnimi središči na Zahodu, kot na primer s CGIL, CGT in s španskimi sindikati, ki naj bi pritisnili na uradne sindikalne organizacije v Vzhodni Evropi, da bi dajale točne in zanesljive podatke o Solidarnosti in njenem delovanju.

S pritiskom na te šibke člene v politični obrambi partijskega aparata bi mogoče lahko odprli možnost za vzpostavitev nove vlade na Poljskem, ki ne bi temeljila na starem birokratskem sistemu, ampak na novem, osveženem delavskem gibanju. Morda se zdi ta varianta političnega razvoja nekaterim le malo verjetna. A tudi pred časom je bilo veliko takih, ki so prisegli, da je kaj takega, kar se dogaja na Poljskem od julija dalje, čisto nemogoče.

prevajala Nada Šabec

OPOMBE

1. Lodež je eno redkih večjih industrijskih središč, ki v avgustovski stavki ni imelo posebno pomembne vloge. Zanj je značilna predvsem tekstilna industrija, ki se odvija v več sto tovarnah manjše in srednje velikosti. Stavke so se udeležili lodskezi transportni delavci.
2. V Walbrzychu, kjer je prišlo do prvih rudarskih stavk, je bila kar tretjina stavkajočih rudarjev včlanjenih v Komunistično partijo.
3. Tovarna Ursus ni sodelovala v avgustovski stavki, peč pa se je prva dvignila v juliju proti dvigu cen mesa. Njeno vodstvo je odigralo pomembno vlogo v varšavski sekciji Solidarnosti (imenovani Mazowiecki odbor — po pokrajini, kjer se nahaja Varšava). Tovarna je sodelovala tudi v stavkah leta 1976 in pripomogla k porazu vlade pri poskusu, da bi dvignili cene prehranskih artiklov za približno 60 %. Delavci, ki so sodelovali v stavkah 1976, so ostali aktivni vse do danes, sodelujejo pa tudi z Robotnikom.
4. Britanski socialisti imajo pogosto napačne predstave o položaju na Poljskem. Mislijo namreč, da gre za konflikt med tremi stranmi, delavci, partijskim vodstvom in kapitalistično kontrarevolucijo pod vodstvom kardinala Wyszyńskiego. Dejansko stanje na Poljskem je popolnoma drugačno. Aktivne politične sile, ki bi se borile za povratak v kapitalizem, so brez moči in pomena in nimajo nikakršne podpore med množicami.
5. V pokrajini Opole je prvi partijski sekretar Zabinski prepovedal tovarniškimi vodstvom, da bi se ravnala po navodilih osrednjega ministrstva za gospodarstvo brez predhodnega partijskega dovoljenja.
6. Sovražna reakcija stavkajočih je prišla iz škofovskih odbor, da je dal naslednji dan izjavo, češ da je bil kardinalov govor onzuriran. Vendar se je pozneje izkazalo, da to ni bilo res, iz celotnega govora, ki ga je objavil Vatikan, je bilo jasno, da je šlo pri vsej stvari le za manjše dodatke, da pa ni bilo zvrnen nobene politične cenzure. Hierarhija se je zdej začela prav nerodno izvijati, češ da Wyszyński ni vedel, da njegov govor snemajo za televizijo in da so ga dejansko ukanili, prevrtili. To je pustilo grdo senco na kardinalovem značaju, saj so ljudje upravičeno sklepali, da se obrača po vetru in prilagaja svoje izjave okusu publike.
7. Odbor za zaščito delavcev (KOR) je bil ustanovljen poleti 1976. Boril se je za osvoboditev zaprtih delavcev, ki so sodelovali v stavkah proti dvigu cen hrane julija istega leta. V odbor so vključeni posamezni intelektualci različnih starosti in nazorov. Junija 1977, po izpustitvi zadnjega izmed zaprtih delavcev, se je odbor preimenoval v Odbor za družbeno samozasčito. Boril se proti zatiranju in opozarja na težavnost položaja v državi. V stavkovnem gibanju julija in avgusta je odigral življenjsko pomembno vlogo pri zbiranju in prenašanju informacij. Več informacij o KOR-u lahko najdete v številkah „Labour Focus on Eastern Europe“, ki so izhajale od pomladi do jeseni 1980.
8. Ena od članic komiteja ekspertov, marksistična sociologinja Jadwiga Stanizis, je odstopila iz protesta proti vključitvi omenjenega določila v sporazum. Dale pomembna je serija intervjujev, ki jih je dala avstrijskemu socialističnemu novinarju Michaelu Siegertu in ki so bili objavljeni v zahodnoberlinskem levičarskem dnevniku Tagezeitung (17., 21. in 22. oktober 1980). Siegertovi članki v Tagezeitung predstavljajo neprecenljiv vir informacij za Zahodno levico.
9. Grob, a najbolj viden znak razlik med bogatimi in revnimi kmeti je velikost njihovih posestev. Med bogatejšimi kmeti najdemo take, ki imajo zaposleno tujo delovno silo, čeprav le v manjšem številu.
10. Če se ozremo nazaj v zgodovino, vidimo, da je bilo kmečko gibanje v bivšem carskem delu Poljske, ki je obsegalo 60 % površine medvojne države, že po tradiciji levo in radikalno usmerjeno. Sodelovalo je tudi z mestnim delavskim gibanjem. To tradicijo je poskusilo ponovno oživiti kmečko mladinsko gibanje Wici ob koncu vojne.
11. Pomen vpliva poljske krize na Nemško demokratično republiko iz Honeckerjeve pred presenetljive izjave o zgodovinskih perspektivah Vzhodne Nemčije. Po skoraj desetih letih polemik proti združitvi obeh Nemčij, je Honecker ponovno sprožil vprašanje združitve na februarjem sestanku Partijskih vodstev v Berlinu. V tem je treba videti poskus, da bi vzhodnonemški delavcem. Ki so do zdaj videli svojo usodo neizogibno povezano z usodo svojih vzhodnih sosedov, pokazati še drugo možnost namreč, da so neolicijiv del nemškega ljudstva.

Prolog46

tema: sovjetska kazališna
avangarda dvadesetih...

brečić: dramski
princip kostima
jožef szajna
hamlet kao opci
komad epohe
gotovac:
tako prolazi glorijs

bakmaz:
jahači apokalipse

je gledališki časopis, ali bolje gledališka revija, ki jo izdaja Center za kulturno dejavnost v Zagrebu. Prolog tudi redno objavlja stališča društva dramskih umetnikov Hrvatske in je v tem smislu njegovo uradno glasilo. PROLOG je eden redkih (mogoče tudi edini) gledališki časopis, ki poleg informacij in kritik redno posveča številko temi in objavi vsaj en dramski tekst, največkrat sodobnega hrvaškega dramatika. Revija sicer izhaja zelo neredno, vendar so teme, ki jih obravnava, aktualne in zanimive za razmišljanja o gledaliških problemih, fenomenih itd. Če naštejemo nekaj tem: Gledališče in semiotika, Povojna hrvaška gledališka kritika, Hrvatsko gledališče danes, Henrik Ibsen, Slovenski gledališki trenutek, Bertold Brecht itd. Obravnavajo torej posameznega dramatika ali pa gledališki trenutek ene od evropskih kultur. V zadnji, 46. številki, je tema Sovjetska gledališka avangarda 20-ih let, poleg tega je testološki esej Petra Brečića Dramski princip kostuma, nato razgovor s poljskim slikarjem, scenografom, režiserjem in piscem Josephom Szainom, tema o Hamletu in na koncu besedilo Ivana Bakneza Jezdci Apokalipse.

Tema Sovjetsko avangardno gledališče dvajsetih let, je razdeljena v tri enote: teorijo gledališča, opis delovanja nekaterih skupin in dramske tekste, ki pa bodo zaradi preobširnosti teme objavljeni v naslednji številki. Članke povezujejo razmišljanja Branimirja Donata, ki je temo tudi pripravil. Donat v uvodniku trdi, da je to gledališče marginalno – obrobno (1). Tu gre gotovo za sklepanje, ki sledi poznavanju zgodovine gledališča; kajti ko je Craig sodeloval s Stanislavskim, je v njem odkril zanimivega reformatorja gledališča. Tako v začetku našega stoletja iz Rusije pride Stanislavski in, seveda, neverjetna ubranost, velika artističnost, velika artističnost ruskega baleta. Evropa je kratkoma šokirana, gledališki raziskovalci (iskalci) pa se z zagonom lotijo iskanja novih gledaliških izraznosti. Lahko bi rekli, da pomenita za Evropo ta dva trenutka prelomnico, vendar ne tekstovnih, temveč izrazito gledaliških iskanj.

V nasprotju s temi natančnimi raziskavami pa je revolucionarno gledališče delovalo na principu commedie dell'arte, tako v dekorju, kostumu (ki je v skupini Moderna bluza pravi delavski kombinizon – glej pod Kulturna revolucija na Kitajskem), kot tudi v izrazito tipološkem prikazovanju likov. Sicer ni bilo Harlekina, bil pa je Petruška ali pa Revolucionar, Proletarec, Prekupčevalec, Belogardist ipd. Igralci niso bili nikakršni artisti, temveč prej recitatorji, vse pa je bilo zgrajeno na principu improvizacije. Donatova trditev velja tudi z idejnega stališča predstav. To je bila skrajna oblika socrealizma, tendenciozno, agitacijsko gledališče, ki je absolutno podrejeno politiki. To je bilo gledališče, ki uči, poučuje, razlaga... gledališče, kjer ideja grobo štrli, lahko bi rekli, da je to celo naivno gledališče.

V nasprotju s tem pa lahko trdimo, da to gledališče ni bilo tako obrobno (ni zašlo v slepo ulico), kajti tako teoretično (2) kot v praksi je sledilo ideji, naj bo kultura ljudska, naj kultura (umetnost) odide na ulice; ideja avangarde, ki je bila drugje šele v povojih. Neodvisno od naivnosti Avangardnega ruskega gledališča je to odprlo novo vizijo gledališča, rušenje četrte stene med nastopajočimi in avditorijem pomeni odpiranje gledališča, ki hoče začutiti in prikazati čas, duh, trepetanje trenutnega (današnjega) bivanja. Misel, ki jo je kasneje Antonin Artaud tako strastno zagovarjal in ki so jo avangardne skupine v 50-ih in 60-ih letih pripeljale do njene kulminacije.

(se nadaljuje)

Opombe:
1. Prolog 46/XII/80, str. 6
2. Ibid., str. 18 do 31

BRIS

ALCEK

INTERVJU ZA TRIBUNO: SRP

? Ali se imate za teater absurda?
GOJC: NE, vsak, ki to trdi je lažnivec!
? Kaj mislite o Miji Aleksiću? Ali vam je všeč?
TEDJ: V športu smo bili vedno bolj slabi. Igramo le šah.
? Ali veste, da pluje zadnje čase po Ljubljani ladja?
SRP: A, bejže no.
? Kaj mislite o plošči Deep Purple in Rock?
TEDJ: O mrtvih vse dobro. (Pavle je pripomnil: To je pa po svoje zelo žalostno).
? Barva saksofona?
PRIMOŽ: Pirovska.
? Ali je dal inspiracijo za ime SRP Leonid Trockij ali Leon Magdalenič?
GOJC: Ja.
TEDJ: Ne.
? Kakšen je vpliv vaše glasbe na Plečnikovo arhitektoniko?
Tehnik: Provokativen.
? Vaš odnos do religije in ali je res, da vas katoliška cerkev štipendira, in če držijo te govorce od strani Vatikana?
SRP: Kdor molči, devetim odgovori.
? Zakaj tako in ali je res in zakaj ne?
SRP: Lozinka Bakunin.
? Vaši načrti za prihodnost?
HOJC: Poslovilni koncert na grobu Franca Jožefa.
TEDJ: Najprej šola, potem pa vse ostalo, je rekla moja mama.
? Ali vas je prva svetovna vojna finančno kaj prizadela in koliko koncertov je vsled tega odpadlo?
SRP: Ne odgovarjamo na politične provokacije! Ali se mislite elektrificirati?
SRP: Električna v vsako slovensko vas.

? Kaj mislite storiti v prvi petletki?
SRP: Preimenovali se bomo v koso. Naše ambicije v naslednjih petletkah do leta 2000 pa ob eventualni mehanizaciji v električno kosilnico ali pa v kombanj.
? Punk?
SRP: Po Ljubljani se širijo govorce, da ga bodo ukinitli tovariši gospodje. Jabolko ne pade daleč od drevesa.
? Zadržite so vam mahale s tramvaja brezroke gospodične? Ali vi to odobravate?
SRP: To so bile naše grupice, ki mrgoliho po Ljubljani, navadno pa se zbirajo pred ljubljansko ribarnico.
? Kakšno glasbo poslušate v službenem času?
GOJC: Ivan Rebrof.
TEDJ: Šaban Šavlić.
PRIMOŽ: Keitske evergreene.
MAS: Samega sebe
? Vaša glasbena izobrazba?
SRP: Izobraževanje ob delu/Dopisna delavska univerza, 2000 S. J? Vaši glasbeni idoli?
SRP: Duo Kora.
? Kdaj nameravate posneti LP ploščo?
SRP: Ko bo urejeno socialno skrbstvo.
? Kaj mislite o naših kulturnih ustanovah, npr. o Slovanski knjižnici?
SRP: Nujno bo treba zamenjati strešno osebje.
? Kaj menite o šolstvu na Slovenskem?
Znani poulični filozof in takisto simpatizer pop skupine SRP, Pavle Bračko, je dejal: To je zelo kompleksno vprašanje, toda beseda ni konj (vse nadaljine besede so bile zelo iskrene). Pedagogi ne vedo, zakaj so na svetu, in se ne zavedajo posledic svojega nedelovanja.
? Vaše skrite želje?
SRP: Radi bi spremljali Rafka Ingoliča, našega prvega protestnega peva, na turneji po Divjem Zahodu.
? Zadnje vprašanje – odgovor po željah?
SRP: Odsihmal si bo skupina SRP prizadevala za splošni blagor in napredek slovenskega naroda.

PESNIK PESNIKU KONKURENCA

Bodočnost subverzivne poezije je v rokah tistih neznanih, ki jo bomo pisali!

T.M.

V tej „skledi koln, v tej deželi noči in megle“ se je ponovno začela odprta socialna vojna. Vsakdo stoji sam zase in se sam bojuje proti vsem drugim, in to: mar naj vsem drugim, ki so njegovi odkriti sovražniki, prizadene škodo ali ne, je odvisno od njegovega egoističnega interesa.

Pri tem nikomur ne pride več na misel, da bi se mirno sporazumel z nepriviligiranimi sotrpini.

Vsi nesporazumi se tudi v literaturi poravnajo z grožnjami, nizkimi udarci ali s sodiščem.

Na kratko: vsakdo vidi v drugem človeku sovražnika, ki ga mora 1.) spraviti s poti, 2.) sredstvo za izkoriščanje v pridobitniške namene.

Tako se sovražniki v grobih obrisih ponovno zbirajo v dveh velikih razredih, ki se že najmanj dve desetletji vojuieta med seboj: tu vladajoči (tehnobirokracija, meščanstvo: uredniki založb in revij) in tam nepriviligirani, potlačeni (diskurzivni delavci, študentje, kmetje, industrijski proletariat).

Revije, založbe in njihova uredniška politika so potisnile tkalce poezije (diskurzivne delavce) tako sramotno k tlom, da bivajo na robu človeškega dostojanstva.

Prodajajo svojo delovno silo najboljšemu ponudniku, ali enostavno rečeno: diskurzivni delavec je pravno in dejansko moderni suženj posedujočega razreda prav za to, ker ga ta je vedno prodaja kot blago.

Ves razloček od starega suženjstva je samo v tem, da je današnji diskurzivni delavec navidez svoboden, ker ga ne prodajajo naenkrat, temveč na obroke.

Naši delavci v industriji so sicer povečini tudi revni in trpijo večkrat pomanjkanje, vendar so manj odvisni od naključja in imajo vsaj nekaj trdnega.

Diskurzivni delavec pa, ki nima nič razen „svojih rok“, ki danes porabi, kar je včeraj zaslužil, ki je odvisen od vseh mogočih naključij, ki mu nobena stvar ni porok, da si bo mogel pridobiti najnujnejše življenjske potrebe, ki mu vsaka ekonomska kriza, vsaka muha tehnobirokrata, urednika lahko vzame kruh – diskurzivni delavec je pahnen v najbolj obupen in najbolj nečloveški položaj, ki si ga človek lahko predstavi.

Vse, kar lahko diskurzivni delavec sam stori za izboljšanje svojega položaja, se izgubi kot kaplja v vedru v primerjavi s tokovi naključij in sprememb, ki jim je izpostavljen in nad katerimi nima najmanjšega vpliva.

Je brezmočen objekt najbolj muhaste igre tehnobirokratskih okoliščin, zato, kot je samo po sebi umevno, se tudi njegov značaj in njegov način življenja ravna po okoliščinah. To pomeni, da se poskuša obdržati v tej sistemski krizi na površini in rešiti svojo človečnost, kar pa mu uspe samo z nenehnim upiranjem razredu, ki ga tako neusmiljeno izrablja, ga nato prepusti njegovi usodi in ga skuša s tem prisiliti, da vztraja v tem človeka newrednem položaju; torej poskuša se obdržati z uporabo proti vrednotam tehnobirokracije in meščanstva. Lahko pa kot potencialni subjekt upora opusti boj proti svojemu položaju, češ da je brezupen, in skuša karseda izkoristiti posamezne ugodne prilike, ki se mu nudijo.

Tako je razred, ki je na oblasti, diskurzivnega delavca ekonomsko, socialno kakor tudi moralno zavrgel in zanemaril.

Edino, kar diskurzivnega delavca še upošteva, je zakon.

Zakon se ga oklene, brž ko pride tehnobirokraciji in meščanstvu preveč do živga.

Kot proti ne-razumljivim živalim uporabljajo proti njim eno samo „vzgojno sredstvo“: rep(res)ijo!

Zato se ni čuditi, če ti, kot živali obravnavani diskurzivni delavci, resnično poživinjo ali si pa zavest in čut človečnosti ohranijo samo s plameničim sovraštvom do tehnobirokracije in meščanstva, ki ima oblast v rokah.

Ljudje so torej le, dokler čutijo v sebi „sveto jezo“ do vladajočih kategorij in živali postanejo, brž ko se porpozljivo uklonijo v jarem in si skušajo življenje pod njim napraviti prijetno, ne da bi hoteli jarem sam vreči s sebe.

Poglejmo na kratko odnose znotraj socialne kategorije diskurzivnih delavcev.

Konkurenca je najpopolnejši pojem boja vseh proti vsem, ki vada v diskurzivni (industrijski) družbi.

Ta boj za življenje! za obstanek! za vse! torej v stiski tudi boj na življenje in smrt! divja ne samo med različnimi razredi, kategorijami, ampak divja med člani teh razredov, kategorij.

Vsako je drugemu na poti in zato skuša tudi vsakdo vse druge, ki so mu napoti, odriniti in se postaviti na njihovo mesto.

Diskurzivni delavci izpodrivajo drug drugega, kot to počnejo v svojih „spietkah“ pravoverni meščani in tehnobirokrati.

Tradicionalni literati tekmujejo z razkropljenimi modernimi, potlačeni tkalci poezije s tradicionalnimi in modernimi.

Skratka, ta medsebojna konkurenca med diskurzivnimi delavci je najtemnejša stran njihovih sedanjih razmer in najostreje orožje v rokah tehnobirokracije in meščanstva proti angažirani sceni.

Odtod prizadevanje pozicije subverzivne poezije odpraviti to konkurenco s sindikalnimi združenji in odtod bes tehnobirokracije in meščanstva proti tem združenjem in njeno zmagovalje nad vsakim porazom, ki jim ga prizadene.

M. T.

BELGIJSKA ALTERNATIVNA GLASBA

ANDREJ ROZMAN: FRENK MILS

Frenk Mils se je dvakrat, trikrat postavil na glavo, si prižgal cigaret, ki mu je že nekaj časa ležal na srcu, kar sicer ni bila njegova navada, ga iz levece pretaknil v desnico, se vvedel za mizo, na kateri se je, kot je ljubi bralec gotovo že opazil, bleščal čisto nov pisalni stroj znamke triumph, ter začel:

(Začel je seveda z levico, natančneje s kazalcem leve roke, ki je znal tudi prav strogo požugati, vendar le takrat, kadar je bilo res treba. Nazadnje je požugal takrat, ko so se v parku pred hišo gonile mačke. Tudi takrat je Frenk Mils sedel za pisalnim strojem in se ravnokar spravljal k pisanju. Čak je bil iz levece že pretaknjen v desnico in kazalec leve roke se je ravnokar odločal, na katero tipko naj pritine najprej. Pa ti pod oknom zastoka mačka. Mačke stokajo, kadar se gonijo, kot pohotni dojenčki, in če bi imel Frenk Mils katerega pri roki, bi ga brez dvoma vrzel skozi okno na dvorišče oziroma v park v temo, v noč, v neznano kam pač nekam v smeri, od koder je cvilelo, da ga je pri duši stikalo. Ves razpizden je šel v sobo in se začel dreti na Monro, svojo ljubico, ki je tam v sobi pri slabotni luči sedela za neugledno staro olimpijo in potihno potihno, da ne bi s hrupom, ki ga povzročajo udarci tipk na valj, znervirala svojega frajerja, ki je bil, kadar se je spravljal k pisanju, še posebno slaboživec, kakor je rad to stanje imenoval sam. Takole se je drl: „Monro, ljubica, mrhica, pičkica, marjetica, ...“ Zahkral je, da bi opozoril nase. Pičku mater, narobe je popizdil. Pičku mater, tako ne gre, tako ne gre, ne pride ven njegov bes. Pičku mater, treba je povzdigniti glas in zakleti. Pizdu mater, treba je popizditi, da bodo strele švigale, stene pokale, vrata škripala in okna šklepetala. Treba je popizditi, kot se za možaka spodobi. Treba je biti silovit kot žrebec, ko išče v pustinja tropskih pragozdov svojo nežno žrtev. Nemogoče je pizditi nežno. Samo ženska je in pesmi, ki jih piše, niso nič boljše od perversnih besed starke Sibile, ki je dejala, ko je nekoč predolgo opazovala zimsko pokrajino: „Z mreno na obeh ne bomo uzrli drobnega belega zajca, ki se pase po zasneženih travnikih ter išče od kmetov pozabljeno poljsko repo korenje, poljsko repo korenje, poljsko ...“ ter se zašibila v kolenih. Samo ženska je. Starke. Ne starke, Monro. Treba je zarohneti. Spomnil se je dojenčka, ki ga ni imel pri roki, in spomnil se je, po kaj je sploh prišel. Tiho je vprašal: „Zakaj nimava otrok?“ Začuden je dvignila pogled s pisalnega stroja ter ga brez sence sledi maloprejšnjega začudenja v obeh topo in bebasto pogledala. Iz zadrege ga je rešil kazalec leve roke. Požugal ji je ter se še sam bedasto nasmehnil. Takšna je bila ta ljubezna, o kateri bo treba na nadaljnjih straneh še podrobneje in psihološko ter sociološko argumentirano spregovoriti. Takšna so bila njuna srečanja, govorica njunih oči je bila takšna in takšno je bilo vse to njuno visenje v prostoru in času. ROZMAN, SERJEŠ IN NAKLADAŠ!

Glede na to, da je pisatelj, ki je vesel, da se lahko tako imenuje, zato naj ta izraz ponovi: pisatelj, torej glede na to, da je pisatelj, se pravi jaz, ki v tej kompaktni zgodbi o življenju in delu Frenka Milsa sedim za vrhovnim pisalnim strojem, česar pa Frenku Milsu še nekaj časa ne nameravam povedati – zato to skrivanje v oklepajih – torej glede na to, da sem oziroma je pisatelj te zgodbe že nekoliko pozabil, s kakšnim namenom je začel pravkar tekoči stavek, ga bo zaključil, vendar ne, kajti v zadnjem trenutku se je še pravočasno spomnil, da glede na to, da je pisatelj že dokaj kmalu vpletel v zgodbo svoje ime ter se s tem, da se je javno okaral za svojo dolgovestnost, bralcu razkril, naj mu bo dovoljeno, kar mu kot vrhovnemu piscu te zgodbe tudi je, da nekoliko podrobneje opozori nase.

Živi življenje, nevredno človeka njegovega značaja. Prisiljen je brez denarja posedati doma, medtem ko se drugi, po njegovem prepričanju ljudje slabših značajev, kot je njegov, ukvarjajo s stvarmi, ki so mu drage, zelo drage. Pisatelj se je odločil napraviti konec tej diskriminaciji. Odločil se je, da bo na tržišče postavil junaka, ki bo uspešnejši od njega, ki bo, kot se temu po slovensko reče, imel to, česar on ni mogel imeti. Junaka, ki bo poslovno uspešen. Junaka, ki bo znal svojo domišljijo dobro prodati. Pisatelj mu bo pri tem pomagal, kolikor bo mogel. Če bi imel namen že sedaj stopiti v neposreden stik s svojim junakom ter se z njim pogovoriti kot mož z možem, pred oči cenjenega bjalstva seveda, kateremu ne namerava prikriti niti najmanjše kretanje svojega heroja, potem bi mu rekel:

»Frenk, vidim, da si se odločil, da se boš podal na pot, po kateri hodim tudi sam. Vidim, da te pisateljstvo veseli, kot je nekoč veselilo mene, in tudi tipkanje ti gre kaj spretno izpod rok. Vem, da je literatura stvar, ki te vsega prevzame, ki te zanese in zarola in, fant moj, vem, da nima nobenega smisla še odvracati te od početja, za katerega si se ogrel, kajti iz tvojih bebastih oči lahko razberem, da si se odločil dokončno in zatrdno. In vendar bi te rad posvaril, moj fant. Literatura je kurba. Ne vem več točno zakaj, ampak to sem slusal od starih ljudi, ki mnogo vedo in radi govorijo. Varuj se, Frenke, tvoja glava je zaletava, jaz pa tako rad delim dobre nasvete. Če mi obljubiš, da me ne zažebiš in mi boš redno nosil prislužen denar v šrambo in zaužitel, ti jaz obljubim, da bom izkoristil vse možne zveze in poznanstva v slovenskih kulturnih logih, ki bi utegnile koristiti tvojemu tržnemu uspehu. Oba za enega in to sem jaz. Tebi pa papir in delavno ročico, za doto, ker nimava milijonarke. Med nama mora zato vladati slozna ljubezen, kajti če ljubezni ni, niti roža ne cveti, niti ptiček ne žgoli, potok mi ne žubori; izhlapi nam alkohol, snegec noče padat dol, vlak se brani it v predor, brez ljubezni, brez ljubezni, brez ljubezni sreče ni.«

In on bi mi v odgovor zapel: „Jaz prav rad obljubim ti, da denarce služim ti; jaz bom slaven, ti bogat, when the saints, ou when the saints, ou when the saints gredo v napadi!“

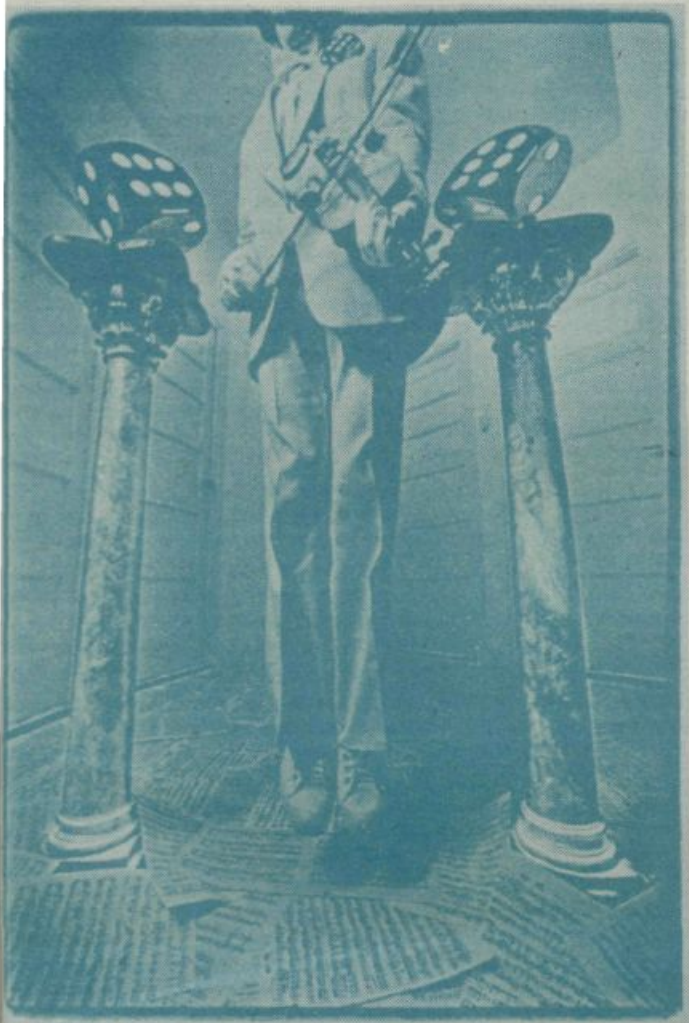
„Na juriš, posušenim rekam in podrtim hribom naproti, brat z bratom v roki, in ta ima v roki še manjšega brata in ta še manjšega in ta še manjšega, na juriš, poslovnemu uspehu in slavi naproti, na juriš, na juriš, v napad, moj soldat!“

Zgrabil bi ga za vrat in z njim bi udaril po prvi tipki, katerikoli, kolikjedakajzakažisžebodi bi kakosžebodi bila. In z njegovo glavo bi mlátil po novih in novih tipkah, kri bi mu špricala iz ušes, nosu, kjer bi se prej zmešala s smrkjem, in iz ust, kjer bi njegovi zobne nebotke razgrizli njegov jezik, ki bi košček po košček kot kolobarni salame nepoda mizmo zagozdenih tipk skozi ohlajše pisalnega stroja na prej bel prt slavnostne mize, ki bi edini lahko pričal o tem, kako je prišlo do te, na pogled nežne povesti. Ampak pri bi molčal in se smehljaj, jaz pa bi ga pobožal in mu tiho zašepetal: „Moj moj prt.“

Ničesar nisem napravil z njim in ničesar mu nisem rekel. Pustil sem pa, da počne svoje. Takega potrebujem. Pustil sem ga sedeti za njegovim bleščočim se novim triumphom, za katerim je začel tole pripoved.)

Rojen sem v Trbovljah, kjer je bil moj stari oče vaški bebec, moj oče je bil občinski hlapec, mene pa so namenili za oplemenjevalca kovin v tamkajšnjem rudniku. Bili so to časi, ko so ljudje še verjeli, da se da s pomočjo spretnega oplemenjevalca iz premoga pridobivati drage kamne. Ker so me namenili za rudarski poklic, so mi že takoj ob rojstvu dali ime Rudi. Vendar že kot mladi pobijc nisem kazal prav nobenega zanimanja za tamkajšnji rudnik, zaradi česar so mi kasneje, bilo je to v petem ali šestem razredu ljudske šole, to ime slovesno odvzeli in mi prepovedali hoditi na ure verouka, kar je moje dušo do dna potro, zaradi česar sem se je, enako kot matere, pred ostalimi otroci iz vsega srca sramoval in zaradi tega sramu mi je postalo zoprno in neprijetno tudi srce, z njim pa seveda tudi ljubezen do bližnjih. Tako je v meni začela vse bolj in bolj rasti sla po daljnjih krajih in neznanih mestih in ta sla je v meni vrela in mi kipela skozi usta in oči, tako da so me znanci začeli gledati najprej z začudenjem, potem z nezaupanjem, končno pa s prezirom in gnusom. Ta njihov gnus se je zagnusil tudi meni, tako da sem končno z največjim odporom do rodnega kraja, z odporom, za katerega je kazalo, da ne pozna ne konca ne kraja, kar se je še jasneje pokazalo takrat, ko se je izkazalo, da mu je naš konec sveta popolnoma tuj, da mu je naš kraj nepoznan in da je bil našemu koncu in kraju popolnoma tuj in nepoznan vse do takrat tudi on. Alternativnih oblik kulture takrat je nismo poznali, zato sem brez prave perspektive ter predvsem brez pravega imena ždel in gnij v teh Trbovljah ter čakal, kdaj se mi bo iztekla šolaka obveznost, ko bom končno smel zakoračiti v širni svet. Želja po daljavi pa je v tem času v meni rastle in rastle in ko je bila dolga pet tisoč kilometrov, me je učitelj še zadnjič udaril s palico znanja po neukročni butici, ko me je hotel prepričati o trikotniški kompoziciji Pitagorovega izreka. Nikakor mu nisem hotel verjeti ter sem rekel: „Če je vse to res ter je trikotna kompozicija, kar iz našega izvajanja povsem logično izhaja, najvišja stopnja pojavnosti duha, njegova najperfektnjša manifestacija na tem svetu, kako naj si potem razložim dejstvo, da je prav ta isti svet okrogel. In tudi če bi ne bil okrogel, bi bil kvečkemu ploščat, nikakor pa, prosim vas lepo, nikakor pa ne trikotniški, kar se mi zdi, da zadostuje, da se ovrže vaša teorija, ki ste jo postavili v usta temu Pitagoru. Dodam naj še, da je to vaše besedičenje o tem, kaj da naj bi rekel Pitagora, le iskra, ki je priletela v senco ter v moji od vaših izvajanj že povsem izsušeni glavi zanetila požar. Nasploh me moti to vaše večno sklicevanje na meni neznane osebe. Vse bolj se me polajša občutek, da ničesar ne govorite iz samega sebe in da je vse, kar slišimo iz vaših ust, le skupek praznih, naučenih fraz, ki skušajo skriti ubožstvo zablodelih misli. Že večkrat sem vam to želel povedati v obraz, zato sem toliko bolj vesel, da mi je danes končno uspelo zbrati prave besede ter potreben pogum in reči to, kar sem pravkar rekel. „Hvala“. Potem me je učitelj silovito udaril s svojo palico znanja po moji neukročni butici ter pri tem kričal: „Vi, vi, vi, ...“ Zelel sem si, da bi mi rekel „Vi ste navaden Frenk Mils,“ tako se mi vsaj zdi zdaj, ko to pišem, kajti bil sem, kot sem že povedal, ravno brez imena in zdi se mi, da sem si takrat prvič zaželel, da bi me klical Frenk Mils. Učitelj pa je rekel samo „Vi, vi, vi, ... vi brezimni predrzneži, malverzantski demuncijant, škrlina v zlatih zobeh božjega gobca, ki niste vredni, da bi bili moj svinčnik, poberite se mi izpred oči, preden moja jeza ne zraste v orkan, ki bo zajel aeroplan, ki vsak dan ob tem času preleti naš kraj, in bo danes treščil, ne vem točno kam, vendar s silo, ki bo zatresla zemljo tako, da bo nastala največja rudarska nesreča do zdaj, nakar se bo aeroplan vnel, in za njim bo ostal le še prah in pepel.“ Pobral sem se mu izpred oči, še prej pa sem mu pobral očala z ličnim roževinastim okvirjem, ki so mu ob tej priliki padla na tla, mu jih stisnil v roko, ki sem jo ob tej priliki stisnil prvič in zadnjič. Potem sem izginil izpred njegovih oči, s katerimi brez oči ni videl niti pol metra pred sabo. Zginil sem daleč daleč stran. Ko sem tekel preko tretjega hriba, sem videl, aeroplan, kako se nič hudega sleuteč približuje Trbovljam, mojemu rodnemu kraju, kjer se je nekje v blatu rudniških rovov valjalo moje pravo ime, Rudi.

Frenk Mils se je utrudil. „Ustavi konje,“ je zaslišal glas za svojim hrbtom, kovinski glas s tako značilnimi nekoliko zarjavlimi pji in bji, medtem ko so bili vsi sličniki in šumniki tokrat začuda dobro podmazani. Salivan, bil je to namreč njegov glas, je pravkar prihajal z neke pomembne zabave v novi Keopsovi hiši, na kateri je bila zbrana vsa okoliška smetana. Na zabavo je prišel z Deblankovo prvo ženo Dragico, ki pa ga je že takoj po prvem plesu zapustila in se zapletla v pogovor z Rodžerjem, mlinarjevim sinom. Iz tega pogovora se potem ni mogla izmotati še celih dvaintrideset ur, tako da je končno na poziv služkinje, ki je po zabavi pospravljala Kristalni salon nove Keopsove hiše, morala priti terenska služba Jezikovnega razsodišča, ki je potem tri ure skušala razplesti niti njunega pogovora. Ko ji po treh urah razpletanja to še vedno ni uspelo in je bila takorekoč tam kot na samem začetku, je poklicala Komisijo za šund, ki je z nekaj hitrimi in preciznimi rezi popolnoma raztrgala njun dvaintrideseturni pogovor ter ju s tem končno osvobodila predolgega materinega jezika. Oba, tako Dragica kot Rodžer pa sta pri tem fasala psihične poškodbe, tako imenovani strah pred govorjenjem ali diktofobijo. Zato jima je zdavnaj priporočil govorno vzdržnost, ki sta se je oba pridno držala ter do konca življenja le redkokdaj odprla usta. Kadar pa sta jih odprla, pa so iz njih zdrsnili na dan že preizkušeni in pozitivno ocenjeni verzi velikanov domače poezije, ki so se kot biseri bleščali pred ozadnjem njunih zlatih zob, ki jima jih je kot nagrado za njun odgovoren odnos do materinega jezika podaril dobrotljivi gospod Bog. Pravzaprav ne on sam, ampak Vrhovni jezikovni kardinal. V slovesno okrašeni dvorani, v kateri se je izvršila slovesna podelitev zlatih zob, so se s sten nemo smejali napis: „Na začetku je bila beseda“, „Molk je zlato“, „Kdor molči, desetim odgovori“ in podobno. Na celi prireditvi ni bila izgovorjena ena sama beseda. Vrhovni kardinal pa je odločitev Svete jezikovne stolice utemeljil pismeno. Kot glavni argument je navedel dejstvo, da sta nagrajenca s svojo poštvalno govorno vzdržnostjo procenila k čistosti Narodovega jezika ter po svojih močeh upočasnila njegov nepremagljivi razvoj ter brez dvoma podaljšala življenjsko dobo starih, že preizkušenih in prežvečenih vrednot. O, da bi bilo še več takih, AOUMN!

Začetki belgijske alternativne glasbe segajo v čas delovanja francoskih underground skupin kot sta Magma in Gong. Ti dve skupini sta dali mladim belgijskim glasbenikom idejo in primer, kako ustvarjati svojo lastno avtentično glasbo, osvobodeno spon anglo-ameriških ključev.

V sedemdesetih letih smo tako v Belgiji pričeli ustvarjati glasbene oblike, ki jo sedaj lahko uvrstimo v avtentično evropsko glasbo z belgijskim prizvokom.

Belgija je dala čvrst temelj evropski alternativni glasbi s skupinami kot so Univers Zero, Julverne in Aksak Maboul. Poleg teh bolj znanih skupin pa deluje v Belgiji še cel kup drugih glasbenikov in skupin. Naj najštejem le naslednje: Anton Bruhin, Les Tumeurs De La Lune De Miel, Paolo Radoni, Steve Houban Mouve Traffic, Fred Van Hove in Cel Overberge. Podrobneje si bomo ogledali delovanje treh najbolj znanih belgijskih alternativnih skupin: Julverne, Univers Zero in Aksak Maboul. Slednji dve sta tudi članici združenja avantgardnih glasbenikov Rock In Opposition.

Začetki skupine Univers Zero segajo v Jazz-rock zasedbo Achime, v kateri je igral bobnar Daniel Denis. Skupina Univers Zero je potem nastala z združitvijo Denisa s kitaristom in klaviristom Rogerjem Trigauxom in violinistom Patrickom Hanappierjem. Na začetno glasbo skupine so vplivali glasbeniki kot so Henry Cow, Magma, Captain Beefheart, Third Ear Band, Stravinski, Bartok in belgijski skladatelj Huybrechts, ki ga člani skupine omenjajo kot najpomembnejši vpliv. Njihovo glasbo bi lahko na grobo označili kot moderno baročno glasbo, vendar je ta izraz daleč preozek, da bi zajel vso barvitost glasbe te skupine. Njihov prvi album z naslovom „Univers Zero“ nas uveda v vso to kolektivno barvitost baročnih glasbenih vzorcev, ki svoj višek doživijo v uvodni skladbi „Ronde“.

Glasbe je v veliki večini aranžirana in je pestra kot na redko kateri plošči. Drugi album „Heresie“ (Kriva vera) je zares prava mojstrovina. Svoj izraz so še bolj dognali in ob plošči nas zares spreletava depresivni občutek inkvizicije, ki ga skupina prezentira s svojo glasbo. Prava temačna srednjeveška glasba. Ovitka obeh albumov sta popolnoma črna, kar še potrdi strah in grozo. Poleg tega se na ovitku druge plošče nahaja temna reprodukcija ene od slik flamenskega slikarja Bruegla starejšega.

Pred drugim albumom je skupino zapustil violinist Marcel Dufrane, tako da so na albumu sodelovali: Michel Berckmans – fagot, Daniel Denis – tolkala, Patrick Hanappier – violina, Guy Segers – bas, vokal in Roger Trigaux – kitara, klavijatura. Ta zasedba je nastopila tudi junija lanske leto v Ljubljani na prvem festivalu Rock In Opposition. Ko smo že pri nastopih, naj omenim, da so na koncertih člani oblečeni popolnoma črno, kar je še en odsev njihove glasbe. Pred nekaj meseci so izdali še svoj tretji album, tokrat brez Rogerja Trigauxa, ki je skupino zapustil in ima svojo lastno skupino Present, s katero je posnel album Triskaidekaphobie. Skupina Univers Zero je danes gotovo ene najbolj samosvojih evropskih alternativnih skupin, ploščo Heresie pa bi bilo treba uvrstiti med eno najboljših avantgardnih plošč današnjega časa.

Skupina Julverne je postala znana širši evropski sceni pred kratkim, ko je izdala svoj prvi album „A neuf“. To je skupina, ki izvaja mešanico moderne baročne glasbe in polk. Njihova zanimivost je, da v skupini ni bobnarja in peva. V njihovi glasbi se da čutiti, da so še praveč nagnjeni k Univers Zero. Vsekakor je to skupina, ki bo šele v prihodnosti rekla svojo besedo.

Ostali nam je še eden zanimivih predstavnikov belgijske alternativne glasbe. To je skupina Aksak Maboul. Glavni član in ustanovitelj te skupine je multinstrumentalist Marc Houbou. Skupina je doslej izdala dva albuma. Na prvem albumu „Onze danses pour combattre la migraine“ je poleg Hollanderja sodelovalo še cel kup drugih glasbenikov: Paolo Radoni – kitara, Jeannot Gillis – violina, Catherine Jauniaux – glas, Vrhis Joris – piano, saksofon, David Lee Schloos – saksofon in Ilona Chale – glas. Ta plošča je mešanica različnih glasbenih vzorcev od Zappa Happy, Hatfield and the North do Terrya Rileyja in drugih. Vendar ne moremo reči, da je glasba kopija drugih; to je zelo prefinjena glasba, ki daje v svoji celoti impresiven občutek. Preseneča nas izredno bogstvo glasbenih vzorcev in prehajanje iz tonalitete v atonaliteto.

Vsekakor ustvarjajo zelo bogata plošča z zanimivim ovitkom, na katerem se nahaja neka otroška risba. Na drugi plošči, ki nosi naslov „Un Peu de l'âme des Bandits“, so poleg Hollanderja sodelovali še: Frank Wuyts – klavijatura, Denis Van Hecke – čelo, Chris Cutler – bobni, Fred Frith – bas, kitara, violina, Michel Berckmans – fagot, oboa. Prisatnost dveh članov razpadle skupine Henry Cow, Chrisa Cutlerja in Freda Fritha, je tej plošči dala specifični ton glasbe omenjene skupine. To je ti, „modern chamber music“ – moderna baročna glasba, pevača.

Glasba zares spominja na skupino Henry Cow, še posebno, če jo primerjamo z glasbo z albuma Western Culture, zadnje študijske plošče razpadlih Angležev. Vsekakor pa gre še enkrat za zelo rafinirano in natančno opredeljeno glasbo, ki ni izgubila na svojem sijaju in barvitosti. Kljub zelo slabim organizacijskim in eksistenčnim pogojem je v Belgiji torej nastala skupina glasbenikov, ki ne glede na vse težave, ki jim stojijo nasproti, razvijajo svoje glasbene ideje in tvorijo močan steber prave evropske glasbe, ki ni v tradiciji anglo-ameriškega rock'n'rolla.

Ker je na žalost ljubljanski festival Rock In Opposition odpadel in ga letos ne bo, lahko samo upamo, da bomo del tega belgijskega glasbenega dogajanja doživeli enkrat prihodnje leto na drugem festivalu Rock In Opposition v slovenski prestolnici.

MARKO URŠIČ

Gospod, dal si nam nekaj dragocenejšega
in bolj krhkega od tvoje večnosti...
da ona iz mene pije
in da jaz pijem iz nje

Spuščen ud se sme slikati
Erekcija je prepovedana. Kdor se dvigne, jih bo dobil po glavil Kajti, vsaka oblast postavlja kodekse in modele erotskih odnosov, zato je napačno obsojati zgolj malomeščansko licemerje. Erotika je razredno vprašanje. In reče Adam: „Erotikon žaga kroži po svetu, jemljem jo v roke.“

Od 16. 3. do 5. 10. 1968 nariše mladi Pablo Picasso 347 risb, ki fascinirajo s svojo erotično nabitostjo, s svojo strastno ljubeznijo do erotike umetnosti in umetnosti erotike. Risbe odpotujejo v Pariz, London, v ZDA in izživajo vsestransko občudovanje in čudenje. V Argentini je razstava prepovedana, risbe pa ožigosane kot pornografske.

Fray Luis De Leon (1527–1591) prevede v španščino in komentira „Pesem nad pesmimi“ in med drugim tudi zaradi tega preživi štiri leta v temni inkviziciji. Mnogi so se spraševali: „Pesem nad pesmimi“ – le od kod tam?

Učiteljica iz neke pesmi Erice Jong nima nobenega izhoda predvzplamtelimi pogledi učencev, „Učitelj“ Alaina Gisberga je v prav takem brezizhodnem položaju.

Malo nad King's Road v Londonu je mesto, kjer raste figovec. O, come tomorrow! Introibo ad altre dei, popeva Buck Mulligan, spuščajoč se v „Ulikso“, v Dedalusov dan. Henry Miller opisuje pot v vagino tako kot se Dante spušča v pekel.

Introibo ad altre dei. Figovec raste v Londonu. Je to pisca našega Adama greh?

ZRENJE DIJAMANTOV

Olji Ivanicki

Dijamatno zrenje! Zrenje dijamantov.
Moje upanje je kot britev.
Moje upanje je javno, splošno, zemeljsko.
Če najdem vsaj najmanjšo luknjico na njenem telesu, se bom rešil.
Ona si je dala sašiti granitno telo.

Granit, diorit, gabarit!
Dneve in dneve tako.
Njeno telo je postalo težko kot zemlja pod piramido. Moje upanje je dijamanten sen.
Iščem njeno luknjico, eno samo, samcato.
Pravijo: obstaja.
Vsi so jo videli.

Granit, bagarit, diorit!
Nič ni to, kliče na pomoč njeno telo.

Mogoče prav z mojim glasom.
Ali nisem jaz njeno telo?
tvoje večnosti...

Jaz — njeno telo znotraj?
Ali pa sem jaz ta edina luknjica na telesu in, zaradi sebe, ne vidim te luknjice — mene.

Niti telesa ne vidim več.
Niti svojih oči ne vidim več, ki ne vidijo.
Niti sveta ne vidim več, ki ga moje oči ne vidijo.

Zdaj sadim veliki dijamant.
Kadar neviden vznikne, zaril ga bom globoko.

On bo zapolnil vse tvoje telo.
V katerem smo, Gospod.

RUSALKE

Pedejo kakor jabolka.

Izdirejo dušo
in odmetavajo telo,
z boki in nadri.

V njih očeh mleko, mrak in sol.
Z dojkami dvigajo drevesa.
Prižigajo zrak.

Pelin se dotika
ust in sramnih ustnic.

Na hišna vrata
gre potop. Suše umiva
zemljo in grobove.

Nepoznan prihaja svati

Rusalka se grabijo vkolo,
do keča in kamna.

In sperma orosi pajčevino.

TESTIS — VRČ

Na mizi je vrč.
Na vrču je kamnit ud.

Sprizajzniti se je treba s tem kamnitim spolovilom na (tvoji) mizi.
Samo tako je iz vrča moč tudi piti.

Čigav je ud, čigav vrč?

To je ostalo od Inkov: v grobovih Tiauanaka. Po tolikih letih,
samo suha keramika, mrtvi kamen, prah. Seme v prahu, artefakt!

Žejen sem, žejen, o bog, o Virakoka!

Mnogo vrčev je bilo.
Za žajna usta mrtvih. Za ženske in bogove, te zrak prve izsuši.
Otroci so pili iz manjših (kurcev)
ali pa iz plitkih vaginalnih skled, okrašenih z vijugami zlatih kač.
Oblizovali so se dolgo in potrpeljivo.

Mrtvi so zaradi silne in nevidne sperme, oživljali in prinašali
svoje novo rojstvo na oba svetova neenkrat.
Samo bogovi so pili iz čiste objesti, imenovane perversnost.

Ko so se polastili ustja magičnega vrča, ga niso izpustili iz ust
desetletja; stoletja. Vse dokler se tudi sam vrč ni spremenil v
božjo slino.

Koliko je še vrčev na zemlji?
Jih je dovolj za vsa usta?

Nekoč bom tudi jaz pustil svoj ud na mizi, na vrču.
Miruj, seme.
Miruj, seme vode v večnosti.

LED, LABOD IN LEDA

Led je na labodu!

Odtukaj. Leda je led
kocka ledu.

Od britja do obešanja
je narejen
izbor zate.

Večnost.
Samo da je zdaj, sa-mo da je takoj!

V vlažnih kleteh
je slama
ki jo boš zažgal

z zlato slino:
da kaplja kapljica za kapljico.

Vse skozi šepet in tiho garanje.

Leda je led
v mitskem blatu.

Labod je na ledu!

VRČ, SPET

Zdaj je tu,
zaustavljam sem jo z nogo.
Zaprthi oči.
Moje draga je vrč.
Zaustavljam sem jo z golo nogo
kot kocko ledu z dihom.

Pada, pada, ploskoma.

Kako so izdatni robovi ostrine
kako gladki objemi rok.
Vije se, zvija
nad svetlim drevesom
ki mi raste

v roki

Ljubim hladno ostrino.
Naslanjam
ud.

MAGNITUDA

Z jezikom ugotavljam magnitudo.
Postelji sporočam radostno novico.
Vilice in nož utišujem,
utišujem.

Mnogo krvi je

izteklo iz kuhinjske pipe.
Poslednja kapljica, kot voda
miruje: postaja testo, na mizi.

Naraščajo dojke.

Na nožu jih prinašam in vnešam
v pečico.

Jakost potresa na ognjišču
dosega ničelno točko,

ko dotik liže dotik:

da brizgnejo dojke —

in se moja tuba luscadi
do kraja.

TVOJA OLIVA

Tvoja je oliva.
Olivno olje zlivam v tvoje telo.
V telo zlivam olivo.
Olivno olje v tebi poje,
veja jo če.
V tvoje telo, v olivo
vodim osla, privezanega za olivo.
In senco olive vodim
Privezano za rep mrtvega osla.
Moj osel poje.
Senca olive poje.
Veja jo če,
ista veja!
Moje živo telo
za tvojim telesom koraka.
Živo telo
mrtvega
osla.

EROTIČNI ZAPAHI

Trikotnik, krog in točka.
Oni so tvoje oči ki vidijo moje.

Kot igla, zapahi iglajo.
Iz zraka in kamna,
nimajo imena,
niti izhoda iz glave.
Imajo okus in vonj škarij.

Kvadrat nad hipotenuzo
lobanje otroka...

Erotični zapahu obstojijo.
Tu stojijo.
Miza je.
To jel

ONA?

Gospod, dal si nam nekaj dragocenejšega in bolj krhkega od tvoje
večnosti
Da ona iz mene pije
in da jaz pijem iz nje

ODPRETI

Odprti ti.
Postavi temelj:
Ud in kost.
Pojasni masu
podrobnosti.
Izgovoriti telo:
z vsemi glasovi
Dotikati sebe edino(,) v drugih.
Božansko ustvarjati:
odpreti se.
Postaviti ud.
O, tvoriti.
Odpri.

MATI

Moja mati je najlepši kamen.
Tako sem nastal jaz, kamenček.
Najbrž je bil dober fuk.
Moj oče se je samo zazri v kamen.
Izlekel je samo pol spolovila
ga naslonil na kamen,
da se na njem spočije.

Drugo polovico, mene, je moja mati takoj dala v usta.

Bil sem izpljunjen on, ona, ono.

Zato pazi, kako stopiš z nogo na nori kamen.

Jaz ljubim to zemljo, ta kamen,
kot plčko materino.

Moja mati je najlepše zemlja na kamnu,
najlepši kamen na kamnu.
Fuka se mi.

